

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Michal Čermák

**Komparace postupu americké
administrativy vůči Íránu v otázce
proliferace jaderných zbraní za vlády
prezidentů Bushe a Obamy**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Michal Čermák**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Strítecký, M.Phil., Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2013

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ČERMÁK, Michal. *Komparace postupu americké administrativy vůči Íránu v otázce proliferace jaderných zbraní za vlády prezidentů Bushe a Obamy*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií, 2013. 96 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je komparace amerických aktivit za vlády prezidentů Bushe a Obamy směrem k Íránu s ohledem na hrozbu proliferace jaderných zbraní. Sleduje diplomatické kroky Spojených států vůči Íránu a ostatním aktérům, kteří v této problematice hrají důležitou roli a rovněž některé jiné metody, kterými se nejsilnější světová velmoc snaží znemožnit Íránu vývoj jaderných zbraní. Zmíněné téma je zasazeno do širšího kontextu kontinuity a změny v americké bezpečnostní a zahraniční politice. Cílem diplomové práce je zhodnotit, v čem se americké kroky vůči Íránu za vlády prezidenta Obamy lišily od kroků jeho předchůdce, v čem na ní naopak navazovaly a jaká byla jejich efektivita.

Abstract

The topic of the diploma thesis is a comparison of the American activities during the presidencies of George W. Bush and Barack Obama towards Iran, in regard to the threat of nuclear weapons proliferation. It observes the diplomatic actions in relation to Iran and other actors, who play an important role in this issue, and also some other methods, used by the world's leading superpower to prevent Iran from the development of nuclear weapons. The mentioned topic is situated into the broader context of continuity and change in the US security and foreign policy. The objective of the diploma thesis is to assess what where the differences in the US actions under Obama's administration, compared with the actions during the presidency of his predecessor, as well as how the Obama's administration followed them, and to assess how effective these actions were.

Klíčová slova

Obama, Bush, Iran, jaderná proliferace, změna

Keywords

Obama, Bush, Iran, nuclear proliferation, change

Celkový rozsah vlastního textu práce

25 045 slov

143 577 znaků bez mezer

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že text diplomové práce nebyl využit pro získání jiného akademického titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK, prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 10. května 2013

Michal Čermák

Poděkování

Chtěl bych poděkovat své rodině za podporu po dobu mého studia a panu doktorovi Stříteckému za cenné rady a připomínky během tvorby mé diplomové práce.

Obsah

Seznam zkratk	8
Úvod	10
1. Od Bushe k Obamovi: změna a kontinuita v americké zahraniční a bezpečnostní politice	14
2. Charakteristika íránského jaderného programu	24
2.1. Íránský jaderný program v kontextu proliferačních teorií	24
2.2. Historie a vývoj íránského jaderného programu a programu na výrobu jaderných zbraní do roku 2000	29
3. Íránský jaderný program a americká politika vůči Íránu za vlády prezidenta Bushe	34
3.1. Rétorika Bushovy administrativy vůči Íránu	34
3.2. Politika Bushovy administrativy vůči Íránu	38
4. Íránský jaderný program a americká politika vůči Íránu za vlády prezidenta Obamy	51
4.1. Rétorika Obamovy administrativy vůči Íránu	51
4.2. Politika Obamovy administrativy vůči Íránu	55
5. Komparace amerických kroků vůči Íránu za vlád prezidenta Bushe a prezidenta Obamy	68
Závěr	76
Summary	79
Seznam použitých zdrojů	80
PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	90

Seznam zkratek

ABMT – Anti-Ballistic Missile Treaty (Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany)

AEOI – Atomic Energy Organization of Iran (Íránská organizace pro atomovou energii)

AIPAC – American-Israel Public Affairs Committee (Výbor pro americko-izraelské vztahy)

BRICS – Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jižní Afrika, Jihoafrická republika

CFSP – Common Foreign and Security Policy (Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie)

CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajské služba)

CISADA – Comprehensive Iran Sanctions, Accountability and Divestment Act of 2010 (Komplexní zákon o sankcích, odpovědnosti a zabavení majetků v otázce Íránu z roku 2010)

ČLR – Čínská lidová republika

EU – Evropská unie

EU-3 – „velká evropská trojka“ (Spojené království, Francie, Německo)

IAEA – International Atomic Energy Agency (Mezinárodní agentura pro atomovou energii)

ILSA – Iran and Libya Sanctions Act (Zákon o sankcích proti Íránu a Libyi)

IP – Iran-Pakistan pipeline (ropovod z Íránu do Pákistánu, který měl původně pokračovat do Indie)

GZ – Global Zero („globální nula“; vize světa bez jaderných zbraní)

KLDR – Korejská lidově demokratická republika

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická organizace)

NCRI – National Council of Resistance of Iran (Íránský národní výbor pro odpor)

New START – New Strategic Arms Reduction Treaty (Nová dohoda o snížení počtu strategických zbraní)

NMD – National Missile Defence (Národní raketová obrana)

NPT – Nuclear Proliferation Treaty (Smlouva o nešíření jaderných zbraní)

OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizace zemí vyvážející ropu)

OSN – Organizace spojených národů

PKK – Partiya Karkerên Kurdistan (Strana kurdských pracujících)

P5+1 – stálí členové Rady bezpečnosti Organizace spojených národů + Německo

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

SDN – Specially Designated Nationals (Speciálně označení jednotlivci/označené entity; seznam jednotlivců a entit, se kterými mají občané USA a lidé s trvalým pobytem na jejich území zakázáno obchodovat)

TAPI – Turkmenistan, Afghanistan, Pakistan, India natural gas pipeline (plynovod, vedoucí z Turkmenistánu přes Afghánistán a Pákistán do Indie)

UNODA – United Nations Office for Disarmament Affairs (Úřad OSN pro otázky odzbrojování)

USA – United States of America (Spojené státy americké)

WMD – weapons of mass destruction (zbraně hromadného ničení)

ZHN – zbraně hromadného ničení

Úvod

Zahraníční politika byla jedním ze zásadních témat, na kterých prezidentský kandidát Barack Obama postavil před volbami v roce 2008 svoji kandidaturu, jenž byla nakonec úspěšná. Obama po úspěchu v poměrně vypjatých primárních volbách uvnitř Demokratické strany dokázal porazit i tehdejšího republikánského kandidáta Johna McCaina a stal se prezidentem Spojených států amerických. I když se nakonec jako nejvíc rozhodující ukázaly být otázky spojené s ekonomickou situací a nástupem hospodářské krize, svět velmi výrazně vnímal Obamovy postoje na poli zahraniční politiky, které se nesly v duchu velkých změn. Jak už tomu v politice často bývá, jednou věcí jsou slova, další činy.

Základní platformu pro vyjednávání s Íránem v otázce jeho jaderného programu tvoří íránská ratifikace Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT) (Huntley 2006: 738). Íránská strana tuto smlouvu podepsala již v roce 1968. Hlavními body smlouvy jsou zamezení proliferace jaderných zbraní, případné odzbrojení a právo používat jadernou technologii pro mírové účely (UNODA, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons). V době podpisu smlouvy však v Íránu byly diametrálně odlišné politické poměry, neboť tehdy ještě vládl pevnou rukou šáh Muhammad Rezá Pahlaví, udržující spojení se Spojenými státy, které vnímal jako bezpečnostního garanta a ochranu proti nebezpečí komunismu. Vztah Íránu k západnímu světu, především ke Spojeným státům, se dramaticky změnil po Íránské islámské revoluci na konci 70. let. „Velký Satan“ byl prezentován jako existenciální hrozba pro nový režim a mezi oběma státy panovalo velké napětí, které s drobnými výkyvy panuje dodnes.

Írán byl krátce po islámské revoluci vtažen do dlouhé a krvavé války s Irákem pod vedením Saddáma Husajna, během které byl nucen si sáhnout na samotné dno svých možností. Tato válka Írán ekonomicky nesmírně vyčerpala a Íránci za ní zaplatili obrovskými ztrátami na lidských životech. Zároveň se ještě prohloubila jejich nenávisť ke Spojeným státům, neboť ty během téměř osmiletého konfliktu otevřeně podporovaly Irák, stejně jako Spojené království nebo Francie.

A zhruba v období po skončení Irácko-íránské války, na konci osmdesátých a na počátku devadesátých let, se do Íránu měly z Pákistánu dostat komponenty, které íránskému režimu do budoucna umožnily výrazněji pokročit v technologickém

programu, který může vyústit ve výrobu jaderných zbraní (Montgomery 2005: 173). Klíčovou osobou byl v tomto ohledu Abdul Khader Khan, pákistánský jaderný vědec a hlava pákistánského programu na obohacování uranu, díky kterému se Pákistánu úspěšně podařilo vyvinout jadernou bombu. Tento muž je podezřelý z toho, že inkriminované technologie poskytl kromě Íránu i několika jiným státům. Je ovšem důležité zmínit, že už před islámskou revolucí existovaly náznaky, že se režim pod vedením šáha snaží kromě mírového využití jaderných technologií pro energetické účely položit základy pro budoucí vývoj jaderných zbraní (Fitzpatrick 2006: 531).

Zásadním okamžikem, který ovlivnil pozdější politiku Spojených států vůči Íránu, byly teroristické útoky z jedenáctého září roku 2001. Bushova administrativa přišla velmi rychle s konceptem „války proti teroru“ a zároveň ukázala na „darebácké státy“, které měly dohromady tvořit „oslu zla“. Tuto osu zla v základní podobě, jak ji popsal G.W.Bush (Bush 2002), tvořil Irák, Írán a Korejská lidově demokratická republika (KLDR). Tento výčet byl později rozšířen o Libyi, Sýrii a Kubu. Zmiňované státy byly označeny za podporovatele terorismu. Írán se paradoxně ocitl v jedné skupině s Irákem, s nímž předtím vedl totální válku na život a na smrt, ve které byli nasazeni dětští vojáci a použity chemické zbraně.

Američané se poté začali velmi intenzivně angažovat v blízkém okolí Íránu; nejprve díky operacím v Afghánistánu a později druhou válkou s Irákem. Tyto zásahy způsobily pád Tálíbanu a svrnutí Saddáma Husajna. Poté se jejich pozornost upřela naplno k teokratickému režimu v Íránu. Došlo k několika velmi ostrým diplomatickým přestřelkám, během kterých se Íránci snažili odstrašit Spojené státy od možného vojenského útoku (Barzegar 2010: 173). Dlouhá série vyjednávání kolem íránského programu však započala už před vpádem Spojených států a jejich spojenců do Iráku. K prvním kontrolám Mezinárodní agentury pro atomovou energii (IAEA) docházelo od února do května 2003 (IAEA, 2003).

Nástup prezidenta Obamy přinesl několik rétorických změn. Obama přislíbil, že „restartuje“ vztahy s Ruskem a mimo jiné také nastínil změny v americké politice vůči Íránu. Významnou úlohu v těchto ohledech hrál formát americké zahraniční politiky. Zatímco za vlády prezidenta Bushe byla podle všeobecného úzu zahraniční politika ovlivněna doktrínou unilateralismu, od prezidenta Obamy se očekávalo, že bude chtít klást větší důraz na multilateralismus, i když tuto změnu explicitně zase tak často nezmiňoval a nebyla vyloženě vlajkovou lodí jeho zahraničně-politického programu před volbami. Tvrdil, že nová politika v tomto regionu dokáže lépe zabránit

proliferaci jaderných zbraní a tím i ochránit zájmy Spojených států a jejich spojenců. Obama opustil koncept „osy zla“ a přestal Írán vnímat jakožto jeden z „darebáckých států“ z této skupiny. Díky tomu začaly Spojené státy při vyjednávání s Íránem používat jiný přístup, než při vyjednávání s KLDR (situace se v tomto směru změnila i díky tomu, že KLDR mezitím jadernou zbraň získala). Na rozdíl od Bushe, který Írán diplomaticky bojkotoval, se Obama pokusil přivést Íránce zpět k vyjednávacím stolům. Zároveň odstranil podmínku Bushovy administrativy, že obnovení diplomatických vztahů mezi Spojenými státy a Íránem musí předcházet úplné zastavení jakéhokoli obohacování uranu (Hynek 2009: 8-9).

Americkou politiku vůči Íránu je třeba posuzovat v kontextu dalších ožehavých otázek, které musela americká diplomacie řešit v regionu Blízkého východu, nebo jak říkají Američané, Středního východu. Těmi byla situace v Iráku po svrnutí Husajna, boje v Afghánistánu a rovněž vztahy Spojených států s dalšími důležitými státy, Saudskou Arábií, Pákistánem a samozřejmě Izraelem, které jsou především v dnešní době naprosto klíčovou otázkou, vzhledem ke zcela antagonickému vztahu Izraele a Íránu (Weiss 2009: 83). Dalším velmi důležitým faktorem je plán na „globální nulu“ (GZ). Tato vize má kořeny v iniciativě, která vznikla v prosinci roku 2008, kdy řada bývalých politiků, expertů a význačných osobností prezentovala představu o úplném jaderném odzbrojení. Prezident Obama se k této myšlence následující rok přihlásil, třeba během své návštěvy v Praze v dubnu 2009 při příležitosti podpisu nové smlouvy START.

Proliferace jaderných zbraní je jednou z nejpálčivějších otázek mezinárodní politiky. Poté, co Severokorejská demokratická republika dokázala úspěšně vyvinout a otestovat jadernou zbraň, může Írán rovněž rozšířit úzký okruh jaderných velmocí. Jaderný Írán by ještě více rozbouřil už tak dost nestabilní region Blízkého východu a zejména Izrael by se v takovém případě ocitl v ještě obtížnější situaci. V dnešní době se stále častěji mluví o možnosti preventivního útoku, především ze strany Izraele, ale dokonce i prezident Obama vyslal jasný signál, že za určitých podmínek se mohou k silovému řešení odhodlat i Spojené státy. Případný konflikt by měl globální dopad, zejména z toho důvodu, že Írán je v součtu zásob ropy a zemního plynu světovou jedničkou a navíc by se mohl pokusit znemožnit vývoz ropy ze zemí Perského zálivu pomocí blokády strategického Hormuzského průlivu. Ozbrojený konflikt Spojených států s Íránem by také nikterak pozitivně nepůsobil na vztahy Spojených států s Ruskem a Čínou.

Taktéž je zajímavé sledovat určitý politický diskurz ve vyspělé demokratické zemi, ve které se zahraniční politika stává důležitým tématem i ve vnitrostátní politické debatě. A nejde pouze o to, jak na jednotlivé výroky a prohlášení reagují samotní Američané, též lze pozorovat reakce státníků a obyvatel jiných západních zemí, kde byl nástup Obamy vnímán veskrze pozitivně, neboť se mělo za to, že nový prezident dokáže zmenšit rozdíly v názorech Spojených států a zejména některých významných evropských zemí na několik exponovaných témat mezinárodní politiky.

Cílem práce je posoudit, v čem byla Obamova politika vůči Íránu odlišná od politiky jeho předchůdce a v čem na ní naopak navazovala. Zda Obama dostal svým slibům i v praxi, nebo většina z nich nakonec nebyla naplněna. A konečně, zda byla americká politika vůči Íránu za vlády současného prezidenta úspěšnější a pokud ano, tak v čem. Což platí i o jejich případných neúspěších. Na tento úspěch či neúspěch bude nahlíženo ze širší perspektivy; nikoliv pouze jakým způsobem kroky americké administrativy ovlivnily přímo Írán, ale jak ovlivnily celkový vliv a prestiž Spojených států ve světě a jak změnily jejich postavení vůči ostatním světovým mocnostem. Pokud ano, zda kladně nebo záporně.

První kapitola diplomové práce se bude věnovat tématu kontinuity a změny v americké zahraniční politice. Také v ní bude detailněji nastíněno, na čem bude postavena analýza americké politiky vůči Íránu. Ve druhé kapitole se zaměřím na genezi íránského jaderného programu, která započala již za vlády šáha; jeho nejdůležitější mezníky a angažmá jednotlivých států v něm. Obsahem třetí kapitola bude analýza politiky Spojených států vůči Íránu za vlády prezidenta Bushe. Čtvrtá kapitola se bude analogicky věnovat americké politice vůči Íránu za vlády prezidenta Obamy. V páté kapitole provedu komparaci poznatků z předchozích dvou kapitol; budu zkoumat, do jaké míry se kroky Bushovy a Obamovy administrativy lišily a v čem byla naopak zachována kontinuita. Rovněž se pokusím zhodnotit efektivitu amerických kroků za vlád obou prezidentů. V závěru diplomové práce budou shrnuty získané poznatky a přiložen subjektivní názor autora práce.

1. Od Bushe k Obamovi: změna a kontinuita v americké zahraniční a bezpečnostní politice

Pro americké voliče sice nejdůležitějšími kritérii pro výběr mezi kandidáty na pozici prezidenta republika jsou problémy spojené s domácí politikou, ovšem zbytek světa vnímá spíše americkou zahraniční politiku. Před prezidentskými volbami v roce 2008 byla na toto téma velmi bedlivě upřena pozornost celého světa. Tehdejší kandidát Barack Obama se velmi ostře ohrazoval proti zahraniční a bezpečnostní politice prezidenta Bushe (Obama 2008). Vzhledem k tomu, že zahraniční politika Bushovy administrativy byla v mediálním diskurzu mimo Spojené státy vnímána spíše negativně, byly sympatie veřejnosti, zejména v kontinentální Evropě, poměrně výrazně na straně Obamy (Richardson 2009: 45). Což byla pro demokratického kandidáta výhoda, neboť mohl upozorňovat na skutečnost, že zahraniční politika Spojených států se musí změnit; už jen proto, aby Spojené státy byly jinak vnímány ve světě. Ať už mezi členy Severoatlantické aliance (NATO), potažmo Evropské unie (EU), či v jiných vyspělých státech, nebo v zemích třetího světa (Obama 2008).

Nejvýraznějším momentem americké zahraniční politiky, na kterém se Obama snažil ukázat svoji odlišnost od kurzu, který nastolila předchozí republikánská administrativa, byla invaze do Iráku v roce 2003 a následný pobyt značného počtu amerických vojenských sil na jeho území po svržení Saddáma Husajna. Obama měl výhodu v tom, že už v období před zahájením samotného útoku patřil mezi jeho hlasité odpůrce. Během volební kampaně v letech 2007 a 2008 byl jedním ze stavebních kamenů Obamovy vize zahraniční a bezpečnostní politiky slib, že po svém případném zvolení bude usilovat o co nejrychlejší stažení amerických ozbrojených sil z této země.

Co se týče války v Iráku, Obama ji v roce 2007 nazval „hloupou válkou“ (Brand 2009: 42) a prosazoval co nejrychlejší stažení všech vojenských jednotek kromě malého kontingentu na ochranu Američanů v zemi a na výcvik iráckých jednotek. Tažení do Iráku a následná americká vojenská přítomnost rovněž byla prvním tématem významného Obamova projevu o americké zahraniční politice, který pronesl 15. července 2008 ve Washingtonu a ve kterém chtěl prezidentský kandidát představit své představy o zahraniční politice Spojených států po jeho případném vítězství ve volbách (Obama 2008). Irácká mise podle něj zbytečně odčerpala americké síly, které

měly být raději nasazeny v Afghánistánu, s cílem definitivně zničit Al-Kajdu, Tálibán a dopadnout Usámu bin Ládina. Místo toho byly ztraceny tisíce amerických životů, vynaloženy obrovské finanční prostředky, došlo k odcizení od spojenců a opomenutí nově vznikajících hrozeb válčením v zemi, která neměla nic společného s útoky z 11. září 2001. Podle Obamy před vpádem do Iráku a během pobytu amerických vojsk na jeho území chyběla debata o tom, jaké strategické dopady budou mít tyto kroky na americkou zahraniční politiku. Dále tvrdil, že skutečným vítězstvím v iráckém tažení nebude ve znamení nějaké ceremonie, při které se nepřítel vzdá a složí zbraně, ale odchod z Iráku, který bude mít vládu, schopnou potlačit sektářské násilí a zabránit působení Al-Kajdy ve své zemi. Jako termín, kdy by měly být všechny americké jednotky z Iráku staženy, Obama zmínil léto 2010 (Obama 2008).

Skutečnou hloubku změny americké zahraniční a bezpečnostní politiky po nástupu prezidenta Obamy nejde prověřit jinak, než se podívat právě na klíčové problémy, které nová demokratická administrativa po té předchozí zdělila. Začneme-li u Iráku, skutečný odchod amerických vojsk započal v červnu 2009. Ovšem počet vojáků, kteří měli v Iráku zůstat i po oficiálním ukončení vojenské operace, ke kterému došlo na konci srpna 2010, se vyšplhal na plných 50 000 (Brand 2009: 42-43). To rozhodně není nezanedbatelný kontingent, nýbrž významná vojenská síla. Zbylí američtí vojáci nakonec Irák opustili do prosince roku 2011. Ostatně, na konci roku 2011, jakožto na termínu pro odchod všech amerických vojsk ze země, se s Iráčany dohodla už Bushova administrativa. Existuje zde předpoklad, že zpomalování odsunu vojsk zapříčinila byrokracie uvnitř Pentagonu a vojenské velení (Brand 2009: 42). Pokud si dovolíme lehce zaskpekulovat, v čem by se lišila americká strategie v Iráku v případě zvolení Johna McCaina, tak pravděpodobně v tom, že by Američané zřejmě ponechali v Iráku větší počet vojáků i po srpnu 2010. Ovšem celkový dojem by nebyl nikterak signifikantně odlišný.

Ve svém projevu z 15. července se Obama dále věnoval boji proti Al-Kajdě. Ten podle něj měl být posílen v Afghánistánu; americké působení na jeho území bylo druhým bodem projevu. Obama vyslovil silný nesouhlas se slovy tehdejšího republikánského kandidáta na post prezidenta, Johna McCaina, podle kterého nebyly americké zájmy v Afghánistánu v ohrožení kvůli souběžnému vojenskému angažmá v Iráku. Obama sliboval posílit americké síly bojující v Afghánistánu, požadovat větší podporu od spojenců z NATO, zajistit výcvik afghánským ozbrojeným složkám a podporovat afghánskou justici. K tomu Obama plánoval přidat každý rok miliardu

dolarů na rozvoj civilních programů; po vzoru Marshallova plánu, který byl hlavním mottem jeho projevu, kdy v samotném úvodu vzpomínal na situaci Spojených států po druhé světové válce a tento velkolepý ekonomický a zároveň politický projekt (Obama 2008). Obama dále volal po změně vztahů s Pákistánem ve smyslu prohloubení vzájemných interakcí za horizont prosté vojenské kooperace. Vyhlásil plán pro poskytnutí civilní pomoci Pákistánu a zároveň zmínil, že není dobré bezmezně podporovat „generála“ (Mušarafa), který ztratil podporu svých lidí (Obama 2008).

Právě s východním sousedem Afghánistánem Obama po svém nástupu do funkce prezidenta ještě více afghánskou problematiku spojil. Nová administrativa více akcentovala situaci v Pákistánu jako klíč k zajištění bezpečnosti v Afghánistánem. Tato strategie dostala název „Af-Pak“ a podle ní bylo zlepšení situace v Afghánistánem přímo závislé na zlepšení situace v Pákistánu, zejména ve Federálně spravovaném kmenovém území a okolních regionech. Současně Američané přestali vystupovat jako bezvýhradný přítel pákistánské vlády, což do určité míry platilo za vlády prezidenta Bushe, který si vybuodoval blízký vztah k pákistánskému vůdci Parvízu Mušarafovi (Hynek 2009: 3). Obama podpořil svá slova o Afghánistánem, coby hlavní prioritě své zahraniční politiky, tím, že během jara a léta 2009 posílil tamní americký kontingent o 17 000 vojáků a dalších 4 000 členů výcvikového personálu poslal do Afghánistánem ještě do konce téhož roku. Dále Obama decentně poprosil partnery ze Severoatlantické aliance, zda by též mohli navýšit počty vojáků v Afghánistánem, případně rozšířit pole jejich působnosti. Tato výzva ovšem neměla příliš velký účinek, neboť američtí partneři poslali především civilní pracovníky a vojenské jednotky pouze dočasně, aby byla zajištěna větší bezpečnost během afghánských prezidentských voleb v srpnu 2009 (Brand 2009: 45). Obama pokračoval s navyšováním počtu vojáků i během roku 2010, kdy do Afghánistánem vyslal dalších 30 000 mužů a žen (Chaudhuri; Farrell 2011: 281).

Obama se od Bushe odlišuje v některých prostředcích, jak dosáhnout strategických cílů v Afghánistánem: výrazně zvýšil počet vojenských jednotek, což vyplývalo z prioritizace Afghánistánem a stažení americké armády z Iráku, klade větší důraz na celkovou rekonstrukci Afghánistánem, nikoli pouze vojenskou porážku Tálibánu a Al-Kajdy a snaží se do řešení problému více zapojit sousední státy, zejména Pákistán, stejně tak Rusko nebo Indii (Brand 2009: 45). Samotné cíle se však nijak výrazně neproměnily. Nastolit alespoň minimální demokracii, umožnit vznik funkční

afghánské armády, zlepšit stav afghánské policie a co možná nejvíc vytlačit z teritoriálního hlediska Tálibán, případně zlikvidovat vůdce Al-Kajdy (Hynek 2009: 4).

Dalším bodem Obamova washingtonského projevu byla proliferace jaderných zbraní a jejich zabezpečení před teroristy a „darebáckými státy“. Opět použil paralelu s koncem druhé světové války, když řekl, že stejně jako se tehdy Američané báli, že se jaderné zbraně dostanou do rukou Sovětů, existuje dnes obava, že se dostanou do rukou teroristů. Amerika by dle Obamy měla vyslat signál, že usiluje o svět bez jaderných zbraní, byť do té doby, než k tomu dojde, by měly Spojené státy měly disponovat silným jaderným deterentem. Z tohoto hlediska Obama považoval za klíčové vztahy s Ruskem. Volal po dramatickém snížení jaderných arzenálů obou zemí, deaktivaci nastavení balistických střel, společné snaze nastolit zákaz produkce štěpných materiálů pro výrobu jaderných zbraní a prohloubení zákazu raket středního doletu s jadernými hlavicemi, aby tento zákaz byl globální (Obama 2008).

Americké vztahy s Ruskem jsou tématem, které má oproti Iráku a Afghánistánu pro americkou zahraniční politiku, mnohem delší tradici. Obama se na počátku svého vládnutí zaštiťoval politikou „restartu“ vůči Rusku (de Vasconelos 2009: 18). Nejdůležitějšími otázkami americko-ruských vztahů v době nástupu prezidenta Obamy byly snahy o jaderné odzbrojování, konkrétně redukce počtu jaderných hlavic a americký systém Národní raketové obrany (NMD). Plány na rozmístění komponentů třetího pilíře tohoto systému na území České republiky a Polska vyvolávaly značnou nevoli mezi ruskými politickými a vojenskými elitami.

S ohledem na otázku jaderného odzbrojování je nutné zmínit Obamův pražský projev z 5. dubna 2009, ve kterém vyslovil svoji vizi světa bez jaderných zbraní. Nová dohoda o snížení počtu strategických zbraní (New START) byla dohodnuta na setkání Obamy a ruského prezidenta Medveděva 6. července 2009 a oba muži jí ratifikovali v Praze 8. dubna následujícího roku. Na základě této smlouvy měly obě velmoci snížit počet svých jaderných hlavic na 1 500 - 1 675 a počet nosičů na 500 - 1 000 do roku 2012 (Hynek 2009: 5). V otázce NMD Obama ustoupil od plánů svého předchůdce na výstavbu příslušných komponentů třetího pilíře na území Polska a České republiky. Šlo o vstřícné gesto vůči Rusku. Rusové měli výměnou za to souhlasit s větším snížením jaderných arzenálů a vyvinout tlak na Írán, aby se vzdal svého balistického programu a programu na výrobu jaderných zbraní (Hynek 2009: 6). O tomto tématu bude detailnější zmínka v jedné z dalších kapitol.

Co lze považovat za úspěch Obamovy nové politiky vůči Rusku, je skutečnost, že během vyjednávání o nově smlouvě START Rusové povolili přelety amerických letadel do Afghánistánu (Hamilton; Foster 2009: 50), což výrazně usnadnilo zásobování amerických vojsk. Obamova politika vůči Rusku se v řadě bodů přes zmíněná fakta nese v duchu kontinuity: snaha o bilaterální a multilaterální diplomatické vztahy, prohlubování strategického kondominia, balancování Ruska v regionu Kavkazu a východní Evropy, či pokračování redukce balistických raket a jaderných hlavíc, kterou započal už prezident Bush, ovšem bez akcentování „globální nuly“ (Hynek 2009: 8). Je navíc otázkou, do jaké míry může být vize úplného jaderného odzbrojení brána jako nějaká forma zahraniční politiky, když sám Obama prohlásil, že se naplnění tohoto cíle možná sám nedožije a navíc vůbec není jasné, jak chce k jeho naplnění přimět ostatní státy, protože smlouva o redukci zbraní a úplné odzbrojení jsou dvě zcela odlišné věci.

Dalším velkým tématem Baracka Obamy byla otázka lidských práv. Nejvíce rozruchu v tomto směru budila věznice na americké základně Guantánamo, kde byly od roku 2002 zadržovány osoby, podezřelé z terorismu nebo jeho podpory. Proti těmto osobám oficiálně nebylo vzneseno žádné obvinění a existovalo podezření, že jsou vystaveni tvrdým metodám vyslýchávání, které jsou na hranici mučení. Tato skutečnost budila zejména v evropských státech značné pohoršení a stala se tématem některých významných nevládních organizací, specializujících se na lidská práva. Autor práce má krátkou pracovní zkušenost z jedné z nich a může doložit, že věznici v Guantánamu byla věnována obrovská pozornost, až neúměrná vzhledem k některým jiným tehdejšími případům porušování lidských práv a šlo o jednu z vlajkových lodí, díky které se tato nevládní organizace snažila oslovit veřejnost a získat finanční podporu. Obama proti tomuto detenčnímu zařízení a zmíněným metodám velmi hlasitě vystupoval, aby nakonec krátce po svém nástupu do funkce, v lednu 2009, prohlásil, že zvěsti o mučení vězňů byly pravdivé a slíbil, že veškeré podobné metody budou zakázány a celá věznice bude do jednoho roku zavřena (Mukasey 2010: 955-956).

Obama hned druhý den ve funkci vydal direktivu, že věznice v Guantánamu má být co možná nejdříve zavřena, nejpozději do jednoho roku od vydání příkazu. 21. května 2009 měl Obama projev toto téma. Vězně z Guantánama rozdělil do pěti následujících skupin: Vězni z první skupiny měli být souzeni federálními soudy za porušení federálního práva. Ve druhé skupině se ocitli vězni, kteří měli být souzeni

válečnými komisemi pro válečné zločiny. Třetí skupinu měli tvořit vězni, kteří měli být propuštěni na základě rozhodnutí soudu. Vězni ze čtvrté skupiny byli ti, kteří mohli být bezpečně vysídleni do jiných zemí. A konečně pátou skupinu tvořili vězni, kteří nemohli být souzeni federálními soudy, nebo válečnými tribunály, ale byli považováni za příliš nebezpečné, než aby mohli být propuštěni. Tito vězni se měli stát subjektem tzv. prodloužené detence, na kterou měla dohlížet justiční i legislativní složka státní moci (Cutler 2010: 70).

Zhruba pět týdnů před vypršením stanoveného termínu pro zavření věznice přišel Obama s návrhem přesunout vězně z Guantánama do Thompsonova nápravného centra, téměř opuštěné věznice na severozápadě státu Illinois. Potřebná modernizace vězení by trvala asi 8-10 měsíců a stála 200 milionů dolarů. Kongres ovšem nezahrnul financování této rekonstrukce do výdajů na armádu za rok 2010. Na konci léta Kongres schvaloval dodatečné položky v rozpočtu pro válku v Afghánistánu, ovšem díky blížícím se „mid-term“ volbám do kongresu a skutečnosti, že přesunutí zajatců na americkou půdu by mohlo mít negativní dopad na jejich výsledky, hlasovali republikáni i část demokratů proti financování tohoto projektu. Prezident Obama tedy nesplnil svůj časový plán (Cutler 2010: 70-71). Pod tíhou okolností byl nucen navzdory svým původním prohlášením svůj postoj k zajateckému táboru na základně Guantánamo revidovat. Svoji porážku implicitně přiznal v březnu 2011, kdy vydal rozkaz, kterým v podstatě institucionalizoval detenci zadržovaných osob a umožnil pokračování souzení za pomoci vojenských tribunálů namísto civilních soudů (McCrisken 2011: 790). Obama nakonec dokončil celé volební období bez toho, aby slib zavření tábora na základně Guantánamo splnil.

Kontroverzní metody boje proti terorismu však nespočívají pouze v zadržování zajatých osob. Jednou ze součástí tohoto boje je cílená likvidace konkrétních osob za použití řízených bezpilotních letounů. Jenom za první rok Obamova vládnutí byly tyto letouny použity pouze na území Pákistánu jedenapadesátkrát, oproti čtyřiceti pěti případům za celé období vlády prezidenta Bushe (McCrisken 2011: 793).

Vrátíme-li se k několikrát zmiňovanému předvolebnímu projevu Obamy z července 2008, v rámci jaderné proliferace se v něm dostal i k Íránu. Senátor McCain by podle jeho mínění pokračoval v neúspěšné politice, která Íránu umožnila pokročit v jaderném programu a získat 150 kilogramů nízcce obohaceného uranu. Obama se po svém zvolení zavázal použít proti Íránu všechny elementy americké síly, počínaje agresivní diplomacií, podpořenou tvrdými sankcemi. Všechny kroky

měly Spojené státy koordinovat se svými evropskými spojenci a dokonce se zavázal sejít se s odpovědným iránským vůdcem na místě, které Obama vybere, pokud by taková schůzka byla pro dobro věci. Irán se podle Obamy kromě programu na výrobu jaderných zbraní měl vzdát podpory teroristů a hrozeb vůči Izraeli.. Pokud by Iránci odmítli, sliboval Obama utahovat šrouby pomocí silnějších unilaterálních sankcí, silnějších multilaterálních sankcí na půdě Rady bezpečnosti OSN a nepřetržitou aktivitou mimo OSN s cílem izolovat iránský režim (Obama 2008).

Právě s ekonomickým tlakem proti Iránu souvisel čtvrtý a zároveň poslední Obamův cíl v zahraniční politice, který představil během svého několikrát zmiňovaného projevu a to konec „tyranie ropy“. Kromě ekonomických aspektů, které souvisely s její vysokou cenou na světových trzích, Obama rovněž zmínil hrozbu změny klimatu. Bazíroval na co největším využití alternativních zdrojů energie, sliboval vytyčení cíle snížit do roku 2050 globální emise o 80% a oslabení vlivu organizace OPEC na světovou ekonomiku (Obama 2008). V samém závěru projevu Obama zmínil potřebu posílit spojení s Japonskem, Jižní Koreu, Austrálií a Indií, zapojit Čínu do problematik, jako je globální změna klimatu a pokračovat v povzbuzování jejího přechodu k více otevřené demokracii. Dále vyzval k posílení NATO požádáním ostatních členských států o větší příspěvek, reformaci OSN, prohloubení amerického angažmá v arabsko-izraelském konfliktu a konečně k větší spolupráci s Afrikou a zbytkem amerického kontinentů v otázkách, jakými jsou odstranění mučení a omezení pašování zbraní nebo drog (Obama 2008).

Některé části Obamova projevu předznamenávaly opravdové změny, jiné se nesly v duchu zavedených klišé, např. větší spolupráce s Afrikou, či výrazná americká aktivita s cílem vyřešit arabsko-izraelský konflikt. Některé vize byly poměrně odvážné a dost optimistické, v čele s reformací OSN, nebo představou, že partneři Spojených států z NATO budou přispívat větším dílem do aliančních struktur v době, kdy drtivá většina těchto států, někdy i výrazně, omezovala své výdaje v oblasti obrany a bezpečnosti, to vše ve stínu globální ekonomické krize, která začala velmi tvrdě dopadat na ostatní členské státy, zejména ty evropské. Taktéž snížení emisí je zcela evidentně během na dlouhou trať a výsledek těchto snah je značně nejistý

Americká zahraniční politika měla za prezidenta Obamy odlišný formát, než jaká byla očekávání některých lidí. Je však nutné zmínit, že během pěti významných předvolebních projevů Baracka Obamy na téma zahraniční politika použil slovo „multilateralismus“ pouze dvakrát (Skidmore 2011:46). Zároveň sedmkrát zmínil

sousloví „mezinárodní organizace“, nebo „mezinárodní instituce“ a taktéž zmínil OSN, což by mohlo multilateralismus implikovat. O OSN se ale vyjádřil, že jde o „nedokonalou instituci“ a na adresu některých jiných institucí řekl, že „reforma těchto těles je urgentně potřeba“(Skidmore 2011: 46).

Za lakmusový papírek multilateralismu v americké zahraniční politice lze považovat politiku Spojených států vůči OSN. Obama se stal prvním americkým prezidentem, který předsedal jednání Rady bezpečnosti OSN. Ta na jeho popud odhlasovala rezoluci, vyzývající členy OSN k uskutečnění opatření, jenž posílily pojistky proti použití jaderných zbraní. Mezi Spojenými státy a OSN však zůstala řada třecích ploch. Spojené státy měly platit 27% výdajů na peacekeeping, ovšem v roce 1999 jej unilaterálně snížily na 25%. Kongres za vlády Obamy souhlasil s dočasným navýšením na původní úroveň pro fiskální roky 2010 a 2011, ale zároveň pověřil prezidenta, aby vyjednal nižší sazbu (Skidmore 2011: 48). Obamova administrativa také bojkotovala konferenci o rasismu v Durbanu, známou pod označením Durban II a americká ambasadorka při OSN, Susan Riceová, odmítla tzv. Goldstone Report, tedy zprávu týmu sestaveného Radou OSN pro lidská práva o izraelských válečných zločinech během invaze Izraele do Gazy v letech 2008-2009, jako „nevyváženou, jednostrannou a obecně nepřijatelnou. Terčem kritiky se na půdě OSN staly též útoky bezpilotními letouny s cílem eliminovat osoby podezřelé z terorismu; byla zpochybněna legalita těchto útoků z důvodu, že zaměstnanci CIA, kteří tyto letouny obsluhují, nemohou být podle mezinárodního válečného práva považováni za právoplatné bojující jednotky. Obamova administrativa jednoznačně zůstává zdrženlivá k mezinárodním závazkům, které by byly v rozporu s americkými zájmy (Skidmore 2011: 48).

Do června 2010 Obama Senátu předložil šest mezinárodních smluv a z nich pouze jedna byla multilaterální. Všechny tyto smlouvy měly více méně marginální význam, až na jednu; již zmiňovanou novou smlouvu START o redukci amerických a ruských jaderných arsenálů. Šlo o klasickou bilaterální smlouvu, stejně jako byly bilaterální další tři z oněch šesti smluv. Obamova administrativa taktéž nezměnila rozhodnutí předchozích amerických administrativ odmítnout statut Mezinárodního trestního soudu, či podepsat Ottawskou smlouvu o zákazu nášlapných min. Zároveň Obama Senátu nepředložil k ratifikaci řadu důležitých mezinárodních smluv, mezi nimi třeba Smlouvu o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (Skidmore 2011: 49-50).

Sečteno a podtrženo, navzdory některým změnám je v americké zahraniční a bezpečnostní politice velmi výrazný element kontinuity. Prezident Obama nedokázal dostát několika slibům, které vyhlásil během volební kampaně, nebo krátce po svém zvolení. Klasickým příkladem je zajatecký tábor na základě Guantánamo. Samozřejmě je pravda, že Obamovi v určitém směru situaci ztížila neochota napříč politickým spektrem přesunout zbylé vězně do civilních věznic na území Spojených států, ale Obama mohl podobné problémy předvídat a kdyby ze strany jeho administrativy existovala skutečně silná a jednoznačná vůle zajatecký tábor definitivně zrušit, již by dnes nebyl v provozu. Dále je třeba konstatovat, že mnoho lidí od Obamy očekávalo četnější multilaterální kroky v zahraniční politice, kterých nakonec moc nepřišlo, ale vlastně je ani nijak výrazně nesliboval. Udělení Nobelovy ceny míru zdůvodnil Nobelův výbor tím, že „Obama vytvořil nové klima v mezinárodní politice, kdy multilaterální politika znovu získala hlavní pozici, s důrazem na roli, kterou OSN a ostatní instituce mohou hrát. Dialog a vyjednávání jsou nástroje pro řešení i těch nejsložitějších mezinárodních konfliktů“ (Skidmore 2011: 43).

Jestli s něčím lze alespoň z části souhlasit, tak s úplným koncem tohoto zdůvodnění. Termín, který se jako červená nit táhl již zmiňovanými pěti předvolebními projevy Obamy o zahraniční politice, je slůvko „diplomacie“. To zaznělo hned pětadvacetkrát. Obama se s některými nepřáteli pokusil přímo vyjednávat, namísto vojenských hrozeb (Skidmore 2011: 46). Formát zahraniční politiky, který Obama doopravdy preferuje, je bilateralismus a mezinárodnímu systému se snaží dát podobu koncertu velmocí. Toho se snaží dosáhnout na základě bilaterálních vztahů s ostatními světovými velmocemi, zejména s Ruskem a Čínou, přičemž s Čínou, na rozdíl od Ruska, zatím tento bilateralismus nefunguje na poli bezpečnosti (Hynek 2009: 15-16).

V některých aspektech byl Obama dokonce tvrdší, než jeho předchůdce. Jak už bylo řečeno, třeba počet útoku pomocí bezpilotních letounů, které jsou nesmírně problematické z hlediska mezinárodního válečného práva, za jeho vlády dramaticky vzrostl. Velmi nekompromisní operací byla též likvidace Usámy bin Ládina 2. května 2011 na území Pákistánu bez oficiálního povolení pákistánských úřadů. Tato akce byla velmi rozhodná a byla jasným případem důrazného prosazování amerických zájmů. Jak Obama postupoval v otázkách jaderné proliferace bude ukázáno právě na příkladu Íránu.

Politiku George W. Bushe a Baracka Obamy vůči Íránu budu sledovat ve dvou samostatných kapitolách. V nich budu provádět analýzu následujícím způsobem: Na začátku kapitoly budu sledovat rétorickou rovinu politiky vůči Íránu prostřednictvím projevů a výroků americké hlavy státu na toto téma. Poté se zaměřím na praktickou politiku; nejprve na bilaterální vztahy Spojených států a Íránu v průběhu funkčního období dotyčného prezidenta a kroky, které americká administrativa podnikla přímo vůči Íránu. Tato část se také bude věnovat sankcím; jak těm unilaterálním, které Američané uvalili přímo na Írán, potažmo na jednotlivce, či entity, napojené na íránský program na výrobu jaderné zbraně, tak těm, které se Američanům podařilo prosadit na půdě OSN. Následně se budu věnovat způsobu, jakým se Spojené státy snažily prosadit své cíle v íránské otázce při jednáních s ostatními důležitými aktéry světové politiky; s EU, Ruskem, Čínou, Indií a též nejdůležitějšími regionálními mocnostmi, Tureckem a Saudskou Arábií. Rovněž nastíním nediplomatické aktivity, kterými se Američané snažili překazit íránské snahy a to kybernetický útok, sabotáže a některé jiné metody. Dále proberu eventualitu vojenského zásahu a v této souvislosti vztahy s Izraelem a případné jiné problémy, se kterými se musela americká administrativa při formování své politiky vůči Íránu vypořádat. V samém závěru kapitoly zhodnotím podobu diplomatického formátu, které Spojené státy používaly.

2. Charakteristika íránského jaderného programu

Několik následujících stran bude věnováno samotné charakteristice a vývoji íránského jaderného programu. Existují práce, které poskytují teoretický základ a výčet faktorů, z jakých důvodů daný stát usiluje o získání jaderné zbraně (Sagan 1996, Singh; Way 2004, Jo; Gartzke 2007). V kontextu snah o zamezení jaderné proliferace jde o důležitý aspekt při analýze jednotlivých problematických režimů, neboť podobné teorie v sobě nabízí i možná řešení, za jakých podmínek by stát byl ochoten vzdát se svých ambicí vstoupit do kruhu jaderných velmocí.

Írán nikdy veřejně nedeklaroval, že chce jaderné zbraně získat. Ovšem jen nesmírně naivní jedinci mohou uvěřit íránské verzi, že jaderný program má sloužit čistě k mírovým účelům. Je zde příliš mnoho důkazů v čele se satelitními snímky inkriminovaných zařízení, které se Íránci pokouší více či méně úspěšně zatajit. Po analýze důvodů, proč se Írán snaží jaderné zbraně získat, se zaměřím na jednotlivé důležité etapy a milníky ve vývoji íránského jaderného programu.

2.1. *Íránský jaderný program v kontextu proliferačních teorií*

Právě tři zmiňované práce tvoří teoretický základ pro analýzu důvodů, z jakých se Írán snaží jaderné zbraně získat a faktorů, které mu to mohou umožnit. V roce 1996 přišel Scott Sagan s teorií, že proliferační jaderných zbraní způsobují tři sady faktorů. Prvním důvodem může být bezpečnost a mezinárodní hrozby. V tomto případě státy mají potřebu získat jaderné zbraně, aby vybalancovaly jiné státy, které už jaderné zbraně mají. Alternativou k tomuto postupu je aliance se státem, který jaderné zbraně vlastní. Tento model je založen na klasických neorealistických postulátech o anarchické povaze mezinárodního systému (Sagan 1996: 57). Jaderné zbraně samozřejmě mohou balancovat i převahu rivala ve zbraních konvenčních.

Další faktor, který může stát k získání jaderných zbraní motivovat, je domácí politická situace. V takovém případě získání jaderných zbraní slouží nějakým politickým nebo byrokratickým zájmům jednotlivých aktérů uvnitř státu, bez ohledu na to, zda to je či není ve státním zájmu. Sagan tyto aktéry rozlišuje do tří skupin: státní nukleární establishment, některé jednotky uvnitř ozbrojených složek státu a

konečně politikové, kteří vnímají zájem určitých politických sil, či přímo většiny společnosti jaderné zbraně získat (Sagan 1996: 63-64).

Poslední sadou faktorů je normativní model, kdy jaderné zbraně plní roli symbolu a zároveň upevňují státní identitu. Jde o model, kdy chování států není ovlivněno aktuální potřebou bezpečnosti na mezinárodním poli, nebo zájmy nějakých domácích aktérů, nýbrž hlubšími normami a představami o tom, jaké činy jsou v mezinárodní politice legitimní a vhodné (Sagan 1996: 73).

Dalším pokusem o detailní vysvětlení příčin jaderné proliferace je společná práce Sonalihu Singha a Christophera Wayne z roku 2004. Ti do určité míry navázali na Sagana a to nejen tím, že rovněž příčiny rozdělili do tří skupin: na determinanty technologické, externí a interní (Singh; Way 2004: 861). V těchto skupinách vždy vymezili několik vysvětlujících proměnných. V prvním případě šlo o hrubý domácí produkt per capita, index průmyslové kapacity a výrobu a spotřebu energie, elektřiny a oceli. V případě externích determinantů mezi tyto proměnné zařadili trvalé nepřátelství, frekvenci účasti v konfliktech a bezpečnostní garance a v případě determinantů interních demokracii a demokratizaci, ekonomickou interdependenci a liberalizaci a status nekonzistentnosti/symbolické motivace (Singh; Way 2004: 867-870). Už předtím za závislé proměnné stanovili první výbuch/kompletaci jaderné bomby, snahu o dosažení zisku jaderných zbraní a průzkum zbraní (Singh; Way 2004: 866-867).

Autoři použili ke zpracování proměnných kvantitativní metodu. Různé vysvětlující tzn. nezávislé proměnné nabývají různých hodnot v případě různých proměnných závislých (Singh; Way 2004: 873;878) a je tudíž dost obtížné na základě těchto měření vyvodit nějaký dramatický závěr a přijít s nějakou převratnou teorií; autoři však tvrdí, že přeci jen měření ukazují, že důležitými faktory při posuzování případného rizika proliferace jsou úroveň ekonomického rozvoje a prostředí vnějších hrozeb (Singh; Way 2004: 882).

Chronologický nejnovějším elaborátem na toto téma, který zde bude zmíněn, je studie, kterou v roce 2007 zveřejnili Doong-Joon Jo a Erik Gartzke. Ti mimo jiné určitým způsobem spojili dvě předcházející studie. Oproti svým předchůdcům přišli s konceptem, ve kterém jadernou proliferaci rozdělili na dvě úrovně: přítomnost programu s cílem získat jaderné zbraně a samotné držení jaderných zbraní. Determinanty jaderné proliferace rozdělili do dvou skupin: příležitost a svolnost. Faktory, ovlivňující svolnost k získání jaderných zbraní, do značné míry

koresponduje se konceptem Sagana. Jsou jimi mezinárodní bezpečnost, domácí politika, normy a status (Jo; Gartzke 2007: 167-171).

Závislé proměnné autoři určili prostě: zda daný stát v inkriminovaný rok vlastnil jaderné zbraně a zda měl aktivní program vývoje jaderných zbraní. Nezávislé proměnné, spojené s příležitostmi, byly tyto: latentní schopnost produkce jaderných zbraní, ekonomická kapacita a difuze. Nezávislé proměnné, spojené se svolností, jsou dále rozděleny do čtyř skupin podle výše zmíněných kritérií: mezinárodní bezpečnost – konvenční hrozba a jaderná hrozba, obranný jaderný pakt a diplomatická izolace; domácí politika – domácí nepokoje a demokracie; normy – členství v NPT a systémový efekt NPT; status – status světové velmoci, status regionální velmoci (Jo; Gartzke 2007: 172-175).

Jo a Gartzke též použili kvantitativní metodu. Výsledkem je opět velice početná sada hodnot, kterou se autoři v závěru své studie snaží interpretovat. Vyjmenovávají jedenáct bodů, které zde nemá cenu jednotlivě vypisovat, ovšem k těm, které mají nějakou souvislost s případem Íránu, se vrátím v dalším průběhu kapitoly. Autoři předpokládají, že počet států, které budou jaderné zbraně vlastnit, nebo budou mít program na jejich vyvinutí, se do budoucna bude zvětšovat. Nejpravděpodobnější bude proliferace u regionálních a středních velmocí. U těchto států je pravděpodobnější, že budou jaderným vyzbrojováním balancovat případné ohrožení konvenčními zbraněmi. A konečně hegemonie Spojených států podle autorů proliferaci podporuje, neboť některé státy, které se dříve mohly cítit bezpečně pod jaderným deštníkem Sovětského svazu, o tuto možnost přišly a tito aktéři jsou nyní odkázáni sami na sebe (Jo; Gartzke 2007: 186-187).

Podívejme se, jak do těchto teorií pasuje Írán a jeho snaha získat jaderné zbraně. V případě Íránu se protíná mnoho konceptů, které byly zmíněny v předchozí části kapitoly a vysvětlení íránských snah má multikauzální povahu. Stačí se podívat na první studii Scotta Sagana z poloviny 90. let (Sagan 1996: 57). Írán se může snažit získáním jaderných zbraní balancovat Izrael, který jaderné zbraně, byť to oficiálně nikdy nepřiznal, vlastní už několik desetiletí. Zároveň by tím upevnil své mocenské postavení v regionu a posílil vůči ostatním významným i méně významným regionálním hráčům. Mohl by na ně více tlačit, aby podporovali íránskou politiku a zároveň by je mohl odradit od intervence v případě vlastních vojenských akcí. Írán se nachází ve velmi nestabilním regionu, na východě a na severu jsou jeho sousedy třaskavý Afghánistán a nevypočítatelné středoasijské státy. Na severozápad od Íránu

se nachází rovněž nikterak klidný Kavkaz a jeho západním sousedem je Irák, se kterým Írán v 80. letech vedl vleklou válku. Jeho dřívější vůdce Saddám Husajn mezitím byl nejdříve oslaben a později odstraněn během dvou vojenských intervencí v čele se Spojenými státy. I tak ovšem zůstává Irák pro Íránce výzvou, neboť po pádu Husajna se opět více sblížil se Spojenými státy a navíc zde zůstává silný historický resentiment, neboť Írácko-iránská válka byla nesmírně krvavá a Husajn neváhal proti iránským silám nasadit chemické zbraně (Takeyh 2004: 52-54).

Navzdory těmto skutečnostem zůstávají pro Írán strategickou hrozbou číslo jedna Spojené státy americké. Irán se díky projekci americké síly v jeho periferii po roce 2001 cítil a stále cítí obklíčený. Jeho představitelé byli velmi zneklidněni i okolnostmi, za kterých k intervencím došlo. Bushova doktrína legitimizovala preemptivní vojenskou intervenci jako nástroj, kterým bojovala s proliferací zbraní hromadného ničení a změnu režimu jako prostředek, který má zajistit odzbrojení (Takeyh 2004: 54-55). Po nástupu prezidenta Obamy sice přišla změna v rétorice, ale i Obama se na konci svého funkčního období nechal slyšet, že Spojené státy zabrání Íránu v zisku jaderných zbraní za každou cenu i za použití krajních metod (je otázkou, do jaké míry jsou tato slova myšlena vážně, detailněji se tím budu zabírat v jedné z dalších kapitol).

Tyto exogenní faktory, spojené s bezpečnostní politikou a vnímáním jednotlivých hrozeb, však zdaleka nejsou jediným důvod, proč iránský režim chce vyvinout jaderné zbraně. Když se vrátím k Saganovi, v případě Íránu jsou relevantní i jeho teze o vlivu domácí politické situace a normativních aspektů. Dokonce se dá říci, že spolu i do určité míry souvisí.

Aby Irán přímo disponoval jadernými zbraněmi si přeje pouze nejradikálnější skupina vládnoucích kruhů (Takeyh 2004: 55-56); mezi iránskými elitami však převládá konsenzus v tom, že Írán by měl mít alespoň latentní kapacity pro jejich případný vývoj (Takeyh 56-57). Irán by tímto docílil vyšší prestiže a suverenity a zajistil by si přirozenou dominanci v regionu. Stejně tak by u Íránců pozvedl národní hrdost (Takeyh 2004: 58). Současné vládnoucí elity iránské teokracie spatřují v těchto skutečnostech nástroje, které mohou stávající režim posílit a stabilizovat; nejen z hlediska vnějších hrozeb, ale taktéž domácí opozice. Technologický pokrok, spojený s jaderným programem, je pro obyvatelstvo příznivým ukazatelem. Režim navíc může argumentovat, že mezinárodní společenství porušuje práva Íránu na používání jaderných technologií, neboť sám nikdy oficiálně snahu vyvinout jaderné

zbraně nepřiznal. V důsledku toho se obyvatelé Íránu mohou více semknout proti údajným nepřátelům ze zahraničí, kteří takto Írán omezují. Navíc, jak už bylo zmíněno v úvodu, íránské ambice zkonstruovat jadernou zbraň sahají ještě do doby před islámskou revolucí, kdy vládl šáh Rezá Pahlaví (Fitzpatrick 2006: 530-531). Írán tehdy tajně sondoval možnosti v této oblasti. Podobně jako současný režim, byl i šáh vystaven celé řadě vnitřních a vnějších okolností, které byly velmi podobné těm dnešním. V další části kapitoly, která bude pojednávat o historii íránského jaderného programu, se o tom zmíním detailněji.

Nyní bych se rád vrátil k bodům, které v závěru své studie z roku 2007 vyjmenovali Jo a Gartzke. Z nich je v případě Íránu bez pochyb relevantní hned ten první, ve kterém stojí, že státy, které jsou vystaveny konvenčním hrozbám, mohou pomocí jaderných zbraní vyrovnávat svou konvenční nevýhodu. V tomto případě vůči Spojeným státům a v menší míře i vůči Izraeli. Další důležitý poznatek je, že státy, které čelí možnému jadernému preemptivnímu útoku ze strany jaderných mocností, jsou méně náchylné k proliferaci jaderných programů, nebo jaderných zbraní a jako příklad autoři uvádějí Kubu (Jo; Gartzke 2007: 186). Regionální mocnosti mají tendence budovat jaderné programy, ale oproti velkým mocnostem je méně pravděpodobné, že vyvinou i jaderné zbraně; u „vyvrhelských“ států, které jsou na okraji, nebo vně mezinárodního systému, není ani vyšší pravděpodobnost zahájení programu na výrobu jaderných zbraní, ani na jejich držení. Zajímavý je poznatek, že demokracie prohlubuje proliferaci v okamžiku, kdy ve státě již existuje infrastruktura pro vybudování jaderných zbraní, ale není žádný rozdíl mezi demokratickými a autokratickými režimy pokud ještě žádný program na výrobu jaderných zbraní nemají. Autoři rovněž zmiňují, že vůdci, kteří čelí domácím nepokojům, nebo byrokratickému nátlaku, aby došlo k proliferaci, takovému tlaku ustoupí a k jadernému programu se uchýlí. Konečně, členství v NPT podle nich jen slabě povzbuzuje státy, aby se držely svých anti-proliferačních závazků (Jo; Gartzke 2007: 186).

Jo a Gartzke tyto závěry vyvodili na základě kvantitativních dat, které se týkají problematiky proliferace jaderných programů a jaderných zbraní v druhé polovině minulého a na počátku tohoto století. To neznamená, že jsou univerzálně použitelné pro každý konkrétní případ. Nikde není řečeno, že regionální velmoc, jako Írán nedotáhne svůj program na výrobu jaderných zbraní až do konce. Je ale zajímavé sledovat, zda americká zahraniční politika vůči Íránu za vlád Bushe a Obamy

nějakým způsobem reflektovala tato doporučení. Bushova administrativa podporovala íránskou opozici, ale podle kvantitativních měření demokracie dokonce prohlubuje možnost proliferační v případě, kdy už stát vlastní odpovídající infrastrukturu. Na druhou stranu, není nepravděpodobné, že by íránská opozice po svržení stávajícího režimu program na výrobu jaderných zbraní ukončila. Obama se zase snaží více zapojit Írán do mezinárodního systému, byť podle měření několikrát citovaných autorů u „vyvrhelských“ států není vyšší pravděpodobnost iniciace nebo dotažení programu na výrobu jaderných zbraní. Ale třeba KLDLR tuto hypotézu nepotvrdila a Írán by mohl být stejný případ. To vše ukazuje, jak opatrně musíme ke studiím ohledně determinantů jaderné proliferační přistupovat. Mohou nám mnohé napovědět, ale nikdy nepodají úplné vysvětlení.

2.2. Historie a vývoj íránského jaderného programu a programu na výrobu jaderných zbraní do roku 2000

Při sledování íránského programu na vyvinutí jaderných zbraní není možné se oprostít od íránského mírového jaderného programu, neboť vývoj jaderné zbraně je svým způsobem nástavbou technologií využívající jádro k energetickým účelům. Úplné počátky íránského jaderného programu je nutno hledat již relativně brzy po skončení druhé světové války. V roce 1956 inicioval Pahlavího režim sérii jednání se Spojenými státy, která kulminovala o rok později podpisem první smlouvy o mírovém využití jaderných technologií pro energetické účely. Následně v roce 1959 nařídil šáh zřízení prvního výzkumného centra na univerzitě v Teheránu (Entessar 2009: 26).

Velmi důležitým milníkem íránského jaderného programu, který měl později dopad i na jeho „ilegální“ část, byl rok 1967 (Quillen 2002: 17). Toho roku Írán zakoupil ze Spojených států pět megawattový reaktor. V září toho samého roku Spojené státy Íránu poskytly zásilku, která obsahovala 554 kilogramů vysoce obohaceného uranu a 112 gramů plutonia. Íránská vláda zároveň podepsala s Kanadou dohodu o jaderné spolupráci, která usnadnila školení a výzkumné aktivity íránských vědců (Entessar 2009: 26).

V roce 1972 byla v Íránu dokončena vládní studie o budoucích energetických potřebách, která říkala, že Írán bude s výhledem na další dvě dekády potřebovat

alternativní zdroje energie. Díky čtyřnásobnému růstu cen ropy z důvodu Jomkipurské války mohl v roce 1973 šáh vydat rozkaz ke stavbě dvaceti třisetmegawattových jaderných elektráren; tento projekt stál 60 miliard dolarů (Entessar 2009: 27). Zřejmě není náhoda, že roky 1967 a 1973 patřily mezi milníky iránského jaderného programu. V těchto letech Izrael nejprve v Šestidenní a později v Jomkipurské válce porazil proti němu stojící arabské koalici a zejména v prvním případě šlo o porážku drtivou. Izraelský jaderný program byl tehdy ještě zcela utajený, ale je pravděpodobné, že šáh si byl vědom jeho možné existence (Quillen 2002: 18).

V roce 1974 šáh zřídil „Íránskou organizaci pro atomovou energii“ (AEOD). Taktéž v roce 1974 uzavřel desetiletý kontrakt na dovoz jaderného paliva se Spojenými státy, načež ty samé smlouvy uzavřel v roce 1976 s Německem a v roce 1977 s Francií. V roce 1975 Írán zakoupil desetiprocentní podíl v továrně na obohacování uranu spadající pod Eurodif ve francouzském Tricastinu. Írán měl k těmto obohacovacím technologiím plný přístup a zakoupil jisté množství obohaceného uranu. Američtí experti se domnívají, že zhruba v polovině 70. let Írán začal podnikat první přímé kroky k vývoji jaderné zbraně. Íránští vědci začali používat vyhořelé palivo z reaktorů s cílem znovuzískání plutonia; od roku 1975 se Írán tajně snažil od Spojených států získat speciální laserovou obohacovací technologii a v říjnu 1978 byly do Íránu námořní cestou dopraveny čtyři lasery, které ovšem neměly požadované technické parametry. V roce 1976 podepsal Írán tajnou smlouvu s Jihoafrickou republikou o dovozu prachu s příměsí uranu, který je v angličtině znám pod názvem „yellow cake“ (žlutý dort). Cena kontraktu byla 700 milionů dolarů a celkový obsah dodávek měl dosáhnout až 1 000 metrických tun ročně. Není však jasné, kolik této suroviny Jihoafrická republika nakonec do Íránu dovezla (Cordesman 2000: 4-5).

Je jisté, že po kolapsu Pahlavího režimu došlo na jistou dobu k výraznému utlumení všech aktivit, které měly za cíl získat pro Írán jadernou bombu. Mezi odborníky existují polemiky o tom, co tuto skutečnost způsobilo. Někteří tvrdí, že ajatolláh Chomejní zprvu považoval jaderné zbraně za nemorální, a proto jejich vývoj přerušil. Jiní tvrdí, že v programu chtěl pokračovat, pouze v omezenějším měřítku, než tomu bylo za vlády šáha (Quillen 2002: 19). Írán však byl brzy vtažen do války proti Iráku a to znamenalo oživení zájmu iránských vládnoucích kruhů o jaderné zbraně. Už jenom z toho důvodu, že Irák měl rovněž program na jejich výrobu. Hned

na počátku války, v září 1980, Íránci zaútočili na irácký jaderný reaktor Osirak s cílem znemožnit Iráčanům vývoj jaderné bomby. Útok nebyl zcela úspěšný, ale jak je všeobecně známo, co se nepovedlo Íráncům, dokončili v červnu následujícího roku Izraelci (Quillen 2002: 19).

V roce 1984 Íránci zprovoznili nové výzkumné centrum poblíž města Isfahán s francouzskou a pákistánskou pomocí. Írán tou dobou z Argentiny dovezl tisíce kilogramu uranu siřičitého, který se podobně jako zmiňovaný „yellow cake“ používá k produkci plutonia. Toho samého roku Íránci obnovili práce na reaktoru v Bushehru. Ten byl ovšem mezi lety 1984-1988 celkem sedmkrát cílem bombardování ze strany irácké armády a byl těžce poškozen. V roce 1985 začali Íránci neoficiálně spolupracovat v otázce jaderného programu s Čínou, která poskytla školení íránským technickým inženýrům a dodala některé potřebné technologie pro zařízení v Isfahánu. Číňané v Íránu v roce 1985 rovněž poskytli malý výzkumný reaktor. V roce 1987 Írán podepsal oficiální smlouvu s Pákistánem o jaderné spolupráci, výsledkem čehož se specialistům z AEOI dostalo stejně jako v případě Číny v Pákistánu školení. Přímo do Íránu pak dvakrát přicestoval Abdul Khader Khan, klíčový muž úspěšného pákistánského programu na vývoj jaderných zbraní a navštívil Teherán a zmiňovaný reaktor v Bushehru (Cordesman 2000: 5-6).

V roce 1988 skončila osm let dlouhá Irácko-íránská válka a pro Írán začalo období obnovy. Írán se na přelomu osmdesátých a devadesátých let pokoušel navázat kontakty s jinými státy, než se svými předchozími obchodními partnery v otázce dovozu technologií a surovin potřebných pro progresi v jaderném programu. V únoru 1990 informoval španělský tisk o tom, že Íránci vyjednávali s konglomerátem španělských firem o dostavbě dvou jaderných reaktorů v Bushehru. Další španělská firma měla poskytnout palivo a rovněž se na dostavbě měla podílet německá firma Kraftwerke Union. Jednání však skončila neúspěchem. Írán se rovněž snažil získat částí jaderného reaktoru z německého Siemensu a dokonce z tehdy československé Škody. Stejně jako v předchozím případě však Írán nedotáhl tyto pokusy do zdárného konce (Cordesman 2000: 6).

S nástupem devadesátých let však Íránci v podstatě zcela vzdali pokusy získat obchodní styky se státy ze západního civilizačního okruhu a začali se plně orientovat na dvě velké asijské velmoci, Rusko a Čínskou lidovou republiku (ČLR). 21. ledna 1991 podepsal Írán smlouvu s čínskou Komisí pro vědu, technologii a průmysl pro národní obranu smlouvu o výstavbě malého sedmadvacetikilowattového výzkumného

reaktoru ve výzkumném centru pro vývoj jaderných zbraní v Isfahánu. Ten samý rok čínští představitelé oznámili, že v letech 1989 a 1991 podepsali smlouvy o spolupráci s Íránem a že do Íránu přepraví přístroj na elektromagnetickou separaci izotopů a malý jaderný reaktor pro „mírové a obchodní čely“ (Cordesman 2000: 7-8). Čínsko-íránské obchodní kontakty na počátku devadesátých let však měly i svou skrytou stranu. Podle závěrů ministerstva obrany Spojených států Číňané tajně do Íránu dovezli 1 000 kilogramu fluoridu uranového a po 400 kilogramech fluoridu uraničitého a oxidu uraničitého, tedy látek, které mohou být používány na obohacování uranu. Ani jedna země přirozeně neinformovala komisaře IAEA (Bowen; Kidd 2004: 261). 10. září 1992 navštívil tehdejší íránský prezident Rafsanjani Peking, kde měl dokončit jednání o zakoupení dvou 300-330 megawattových reaktorů. Spojené státy proti tomuto obchodu protestovaly a díky tomu byla transakce odložena. Vztahy Íránu a ČLR z hlediska proliferační jaderných technologií dále byly během devadesátých let nejasné. Američané se snažili na Číňany diplomaticky tlačit, aby své styky s Íránců co možná nejvíce omezili. Mezitím tajné služby přicházely s informacemi, že Číňané stále s Íránci spolupracují (Cordesman 200: 8-9).

Ovšem dodavatelem jaderných technologií do Íránu číslo jedna se bez pochyb stalo Rusko. 8. ledna 1995 byla podepsána smlouva mezi oběma státy, na základě které se Rusko zavázalo dostavět lehkovodní reaktor v Bushehru, jehož stavba začala ještě za vlády šáha pod taktovkou německých společností. Konečná výše zakázky činila 800 milionů dolarů (Cordesman 200: 10). Rusové se v srpnu téhož roku zavázali dodávat do Íránu jaderné palivo, vyrobené v Novosibirsku. V prosinci 1998 pronikly do amerických médií poznatky tajných služeb, podle kterých dva ruské technické instituty vyjednávaly o prodeji těžkovodního čtyřicetmegawattového výzkumného reaktoru do Íránu. Spojené státy vyhlásily vůči inkriminovaným institucím sankce; přestože vyjednávání měla trvat přes šest měsíců, nebyl nakonec do Íránu dopraven žádný komponent pro takový reaktor. Jedním z faktorů, který tyto spekulace ještě prohloubil, byla skutečnost, že v roce 1998 se stal ministrem pro atomovou energii Jevgenij Adamov, který do té doby působil jako šéf jednoho ze dvou sankcionovaných ruských institutů. Tyto informace tehdy vzbudily poměrně výraznou pozornost, jelikož podobný reaktor by zvýšil schopnost Íránců produkovat plutonium, tolik potřebné pro vývoj jaderné zbraně (Wehling 1999: 136).

Souhrnně lze konstatovat, že vývoj iránského jaderného programu ovlivňovala kombinace domácí politické situace a signálů, které Pahlavího režim či následná teokracie vysílala do zahraničí, jeho aktuálního postavení na mezinárodní scéně, zejména s ohledem na hrozby ze zahraničí a celkové geopolitické situace v regionu, která vyplývala z geopolitiky globální.

Za vnější hrozby může být považována důrazná projekce síly Izraele v letech 1967, 1973, potažmo 1981, války s Irákem mezi lety 1980 a 1988, zařazení do „osy zla“ americkou administrativou pod prezidentem Bushem a následné intervence v Afghánistánu a v Iráku. Ráz režimu jasně vymezil, které státy budou v otázce jaderné proliferační spolupráce s Íránem spolupracovat. Spojené státy a ostatní státy ze Západu se od islámské revoluce odmítaly v iránském programu angažovat; jedinou výjimkou je francouzská pomoc ve výstavbě výzkumného centra poblíž Isfahánu v polovině 80. let. Zároveň byl v nestabilním období během a krátce po islámské revoluci omezen program na výrobu jaderných zbraní za přičinění iránských autorit.

Z geopolitického hlediska je pochopitelný americký zájem za vlády šáha, stejně tak jako ruský a čínský zájem v 90. letech, který ostatně přetrval i do nového tisíciletí. Během studené války byl Írán nejprve nárazníkovým pásmem mezi SSSR a Západem, aby později začal více spolupracovat s kapitalistickým světem, zejména se Spojenými státy. Ty spatřovaly v jaderné spolupráci s Íránem šanci, jak tuto vazbu nadále posílit. Svou roli hrály i obrovské zásoby ropy a zemního plynu, díky kterým se Američané s Brity nezdráhali svrhnout demokraticky zvolenou vládu v roce 1953 (Özcan; Özdamar 2009: 121), po které se dostal Muhammad Rezá Pahlaví k moci. Pro Rusy znamenala možnost spolupráce s Íránem od devadesátých let šanci ovlivnit dění v zemi, ve které bylo pro předchozí sovětský režim nesmírně složité se díky politické ideologii komunismu uchytit (Brzezinski 1986: 63). Rusové se svými ekonomickými aktivitami mohou do určité míry snažit balancovat americký vliv na Blízkém Východě. Pro Čínu zase bylo výhodné nějakým způsobem prohloubit kontakty s Íránem, neboť potřebovala pro svojí rostoucí ekonomiku velké množství ropy a zemního plynu a bylo v jejím zájmu dodavatele těchto surovin co možná nejvíce diverzifikovat.

3. Íránský jaderný program a americká politika vůči Íránu za vlády prezidenta Bushe

3.1. *Rétorika Bushovy administrativy vůči Íránu*

V době nástupu George W. Bushe do funkce prezidenta Spojených států již Američané měli své zkušenosti s teroristickými útoky, prováděné členy Al-Kajdy, případně jinými islamistickými skupinami, jako třeba Egyptský islámský džihád. Tyto zmíněné sunnitské organizace měly na svědomí bombové útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii v srpnu 1998, sebevražedný útok na americký torpédoborec USS Cole října 2000 a stejně tak první útok v severní budově Světového obchodního centra v lednu 1993. Taktéž šíitská organizace Hizballáh vystupovala po celou dobu své existence velmi nenávislně vůči Spojeným státům a už od 80. let má na svědomí řadu vražd a únosů amerických občanů. Hizballáh nachází od svého založení materiální i ideologickou podporu právě v teokratickém Íránu, který je jeho nejvýznamnějším spojencem mezi státy v regionu, následován Sýrií.

Vyvstává možná otázka, co má tento historický výčet společného s kapitolou, kterou začíná. Odpověď je prostá. Byl to další teroristický útok, tentokrát znovu na budovy Světového obchodního centra z jedenáctého září 2001 a z pohledu teroristů nesrovnatelně úspěšnější, jenž velmi výrazně poznamenal vztah Spojených států k Íránu po celý zbytek vlády prezidenta Bushe. Ten během svého, z dnešního pohledu by se skoro dalo říct legendárního projevu ohledně stavu Unie ze dne 29. ledna 2002, který se tehdy věnoval dopadům útoků z jedenáctého září, prvně použil termín „osa zla“. Kromě Iráku a KLDR se v tomto klubu ocitl i Írán. O něm se tehdy Bush vyjádřil v tom smyslu, že se „snaží získat zbraně hromadného ničení (ZHN), zatímco nezvolená menšina utlačuje práva íránského lidu na svobodu“ (Bush 2002). Když Bush v tom samém projevu všeobecně osu zla popisoval, mimo jiné prohlásil, že „tyto státy mohou tyto zbraně (ZHN) poskytnout teroristům (...) ti mohou napadnout naše spojence, nebo se pokusit vydírat Spojené státy“ (Bush 2002).

Írán se tak ocitl ve velmi nesourodé skupině států, které podle americké Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 spojovalo to, že brutálně zacházely se svými obyvateli a plundrovaly své zdroje pro personální zisky svých vůdců; neuznávaly mezinárodní právo, ohrožovaly sousední státy a bezohledně porušovaly mezinárodní

smlouvy; byly odhodlány získat zbraně hromadného ničení a jiné moderní vojenské technologie pro odstrašování, či dosažení agresivních cílů svých režimů; sponzorovaly teroristy; odmítaly základní lidská práva a nesnášely Spojené státy díky zásadám na kterých stojí (National Security Strategy 2002: 14).

Tato charakteristika samozřejmě byla dost zobecňující a v určitých ohledech stála na velmi vratkých nohách. Je velmi sporné, zda třeba KLRD nějakým způsobem podporovala teroristy a po invazi do Iráku se ukázalo být přinejmenším velmi diskutabilním bodem tvrzení o jeho držení zbraní hromadného ničení a podpoře teroristů, odpovědných za útoky z jedenáctého září. To následně vedlo k celé řadě spekulací až konspiračním teoriím (van der Heide 2013: 299). Důležité je, že Írán se stal jedním z terčů americké politiky proti proliferaci zbraní hromadného ničení, do kterých kromě jaderných patří též chemické a biologické zbraně. Důležitým prvkem této politiky byla skutečnost, že Bushova administrativa vůči členům osy zla nepřistupovala jednotlivě (Hynek 2009: 8).

Tato strategie měla několik základních bodů; jeden z nich nesl název „proaktivní proti-proliferační snahy“. Ty spočívaly v tom, že hrozba použití těchto zbraní by měla být odstrašena ještě předtím než je naplno rozpoutána. Proti-proliferační snahy musí být integrovány do doktríny, tréninku a vybavení amerických jednotek a jednotek amerických spojenců, aby bylo zajištěno, že zvítězí nad nepřítelem, disponujícím ZHN (National Security Strategy 2002:14). Dalším bodem bylo „posílení proti-proliferačních snah s cílem zabránit darebáckým státům a teroristům získat materiály, technologie a odborné znalosti potřebné pro výrobu ZHN“. Tohoto posílení mělo být dosaženo pomocí zesílení diplomacie, multilaterálních kontrol vývozu a asistencí na snížení hrozeb, kterou představují státy a teroristé, vyhledávající ZHN. Pokud to bude nutné, měly Spojené státy odříznout od těchto států a teroristů potřebné suroviny. Dále měly pokračovat v hledání koalic pro podporování těchto snah a povzbuzovat ostatní státy ke zvýšené politické a finanční podpoře proti-proliferačních a hrozby redukcí programů (National Security Strategy 2002: 14). Bushova administrativa spojila velmi těsně otázku terorismu s otázkou darebáckých států. Tím značně podhodnotila roli teroristů coby nestátních aktérů (Jonas; Swift 2008: 342).

Teroristé a darebácké státy podle již zmíněného dokumentu z roku 2002 nemohou být odstrašeny a Spojené státy proto nemohou spoléhat na případnou odvetu, jako tomu bylo v minulosti. Proto tito noví nepřátelé nesmí dostat šanci zaútočit jako první. Důvodem, proč konkrétně proti darebáckým státům deterence založená na

odvetě nefunguje, je odhodlanost jejich vůdců riskovat, hazardovat s životy svých lidí a bohatství jejich národů. Pro tyto státy jsou ZHN nástrojem k zastrašování a vojenské agresi proti jejich sousedům. Mohou je rovněž použít k vydírání Spojených států a jejich spojenců a zabránit Spojeným státům v odstrašení nebo odražení těchto států. Zároveň v těchto zbraních vidí nejlepší prostředek k překonání americké superiority v konvenčních zbraních (National Security Strategy 2002: 15).

Írán v tomto ohledu zpočátku nebyl nejvýraznějším cílem americké zahraniční politiky; tuto roli paradoxně plnil Irák, jeho nepřítel na život a na smrt z 80. let. Postupem času však stoupal na pomyslném žebříčku, což bylo způsobeno tím, že Irák se po svržení Saddáma Husajna dostal pryč ze skupiny darebáckých států a KLDR se dostala do poněkud jiné pozice po svém prvním úspěšném otestování jaderné bomby v říjnu 2006, kdy proti-proliferační politika vůči ní selhala, alespoň v tom ohledu, že se jí podařilo jadernou zbraň vyvinout. Důležitým faktorem v americké zahraniční politice vůči Íránu bylo neustálé připomínání nelegitimnosti íránského režimu, ve kterém nikým nevolená menšina utlačuje íránský lid. Ve svém projevu o stavu Unie z ledna 2006 Bush pronesl krátké poselství k obyvatelům Íránu, které nebylo posledním. V něm zmínil, že Amerika (USA) respektuje Íránce a jejich zemi; respektuje jejich právo vybrat si svou vlastní budoucnost a vybojovat vlastní svobodu. Bush dále doufal, americký národ jednou bude nejbližší přítel svobodného a demokratického Íránu. V tom samém projevu Bush poukázal na skutečnost, že Irán podporuje teroristy v Palestině a Libanonu, což musí skončit (Bush 2006).

V Národní bezpečnostní strategii je zmínka o tom, že Spojené státy nečelí v otázce jaderné proliferační větší výzvě od jednotlivé země, než od Íránu (National Security Strategy 2006). To psali autoři této strategie zhruba půl roku předtím, než KLDR provedla první jadernou zkoušku. Důkazy, proč Írán neříká pravdu, když tvrdí, že jeho jaderný program má sloužit pouze pro mírové účely, podle nich spočívají v tom, že íránský režim nechce vyjednávat v dobré víře, odmítá dodržovat mezinárodní závazky tím, že nepovoluje komisařům IAEA přístup k problematickým jaderným zařízením a íránský prezident volá po vymazání Izraele z povrchu Země. Spojené státy se podle tohoto dokumenty spojily se svými evropskými spojenci a s Ruskem s cílem tlačit na Írán, aby své mezinárodní závazky plnil. Pokud nemá dojít ke konfrontaci, měly by diplomatické snahy slavit úspěch. Po dalším výčtu hrozeb, které íránský režim představuje, je na konci daného odstavce zmínka o tom, že americká

strategie tkví v blokování těchto hrozeb a zároveň v prohlubování zájmu o osudy lidí, které režim utlačuje (National Security Strategy 2006).

Íránská podpora povstalců v Iráku postupně začala být přímo pro Američany mnohem zásadnějším problémem, než zmiňovaná podpora teroristů v Palestině a Libanonu (Barzegar 2010: 182). Po prvotní porážce jednotek věrných Saddámu Hasajnovi v roce 2003 bojovali Američané po několik dalších let s povstanci, kteří často pocházeli ze zahraničí a brali Irák jako místo, kde mohou bojovat se Spojenými státy. Bush k této příležitosti během svého projevu k národu v lednu 2007, který se týkal války v Iráku, řekl, že Írán a Sýrie umožňují přesun teroristů a povstalců přes své území jak směrem do Iráku, tak směrem opačným. Írán navíc těmto skupinám poskytoval materiální podporu (Bush 2007). Stejně tak íránský režim podle Bushe organizoval dodávky zbraní jednotkám, které proti Američanům a jejich jednotkám bojovaly v Afghánistánu (Bush 2008).

Právě během tohoto proslovu v Abú Dhabí ve Spojených arabských emirátech o nutnosti hájit svobodu na Blízkém východě Bush navázal na své dřívější výzvy směrem k řadovým Íráncům. Tentokrát byl přímočařejší, než v roce 2006; vyjádřil obdiv k íránské kultuře a talentu Íránců a vyzdvihl jejich právo žít pod vládou, která respektuje jejich schopnosti a potřeby. Což podle Bushe tehdejší íránský režim nečinil a ohrožoval mír a stabilitu sousedních států. Bush režim v Íránu vyzval, aby dbal na vůli íránských obyvatel a aby jim byl odpovědný. Zároveň s téměř prorockým nádechem řekl, že přijde den, kdy íránskému lidu bude vládnout vláda, která bude uznávat svobodu a spravedlnost a Írán se přičlení do komunity svobodných států. A jak řekl již dříve, až se tak stane, nebude mít lepšího přítele, než Spojené státy (Bush 2008).

Celkově lze říct, že rétorika americké administrativy vůči Íránu byla po dobu vládnutí prezidenta Bushe poměrně konstantní, zejména od útoku z jedenáctého září a následném vzniku konceptu osly zla. S postupujícím časem docházelo spíše k určitému přitvrzování a zesilování výroků na adresu íránského režimu. To bylo způsobeno tím, že Američané neregistrovali žádnou viditelnou změnu v íránském jaderném programu; zároveň je nutno vzít v potaz, že jaderná proliferační byla pouze jedním z několika nebezpečí, která Írán pro zájmy Spojených států v regionu představoval. Írán byl a stále je důležitou regionální velmocí. Jeho politickou, ekonomickou a kulturní sílu ještě zesiluje jeho geopolitická pozice. Íránský režim vyvíjel aktivity proti americkým vojenským snahám v Iráku i Afghánistánu. Velmi důrazně

vystupoval proti klíčovému americkému spojenci v regionu, Izraeli a napomáhal destabilizaci v Palestině a v Libanonu. Íránská domácí politika navíc byla v přímém rozporem s americkým rétorickým důrazem na svobodu, kdy se Spojené státy snažily samy sebe prezentovat jako osvoboditele od autokratickým režimů, přičemž íránský režim neměl potřebnou legitimitu a to se naplno projevilo po prezidentských volbách v roce 2009 jen zhruba půl roku po konci vlády G. W. Bushe. Možnost vojenského zákroku proti Íránu byla jak mezi politiky, tak mezi vojáky, či odborníky z akademické sféry debatována zejména během druhého Bushova prezidentského období. Jak už bylo zmíněno, v Národní bezpečnostní strategii z roku 2006 je napsáno, že diplomatické snahy mají uspět, pokud nemá dojít ke „konfrontaci“. Tento termín nepochybně byl jakýmsi kulantním vyjádřením alternativy vojenského zásahu. Američtí představitelé často upozorňovali na to, že jaderná zbraň v rukou Íránu by byla hrozbou nejen pro Spojené státy a jejich spojence na Blízkém východě, ale pro celý civilizovaný svět. Šlo o jeden z mnoha příkladů dichotomie my/oni, kterou americká administrativa za dob Bushe používala (Bartolucci 2012: 570). V rámci této dichotomie se Američané do „civilizovaného světa“ snažili zahrnout co nejširší okruh států, včetně Ruska, které se podle Národní bezpečnostní strategie z roku 2006 společně se státy EU spojilo v tlaku na plnění mezinárodních závazků. Realita ale byla poněkud jiná...

3.2. *Politika Bushovy administrativy vůči Íránu*

Daleko větší dopad než to, co čelní američtí představitelé říkali, měly konkrétní kroky, které americká administrativa směrem k Íránu a jiným státům a aktérům, zapojených do dané problematiky, podnikala. Prvním instrumentem, který je nezbytně nutné zmínit, jsou ekonomické sankce. Bushova administrativa převzala některé sankce od předchozích amerických vlád; historie těchto opatření se táhne k samotnému vzniku teokratického režimu v Íránu. Tyto sankce byly nejprve zavedeny v reakci na přepadení americké ambasády v Teheránu v listopadu 1979 a následné zajetí amerických občanů a také kvůli íránské podpoře různých teroristických skupin, působících na Blízkém východě.

První sankce, které Spojené státy na Írán uvalily v souvislosti s proliferací ZHN a různých sofistikovaných zbrojních systémů, se vážou k demokratické administrativě

Billa Clintona. 30. dubna 1995 Bílý dům oznámil, že Spojené státy přerušují veškeré ekonomické styky s Íránem. 23. června 1996 schválil Senát „Zákon o sankcích proti Íránu a Libyi“ (ILSA), který penalizoval společnosti, jenž během jednoho roku investovaly více než 40 miliónů dolarů do íránského ropného a plynového sektoru; po jednom roce tato částka klesla na 20 miliónů dolarů. Posledním důležitým krokem Clintonovy administrativy vůči Íránu bylo schválení Zákona o íránské neproliferaci (Iran Nonproliferation Act) v březnu 2000. Prezident měl na základě tohoto zákona podávat Kongresu report o zemích a entitách, které Íránu pomáhají v jeho zbrojních programech. Prezident získal právo na tyto země uvrhnout sankce, ovšem jejich sankcionování nebylo povinné. Prezident mohl tyto sankce zrušit v případě ohrožení národní bezpečnosti (Schott 2006: 6-8).

Přes tyto skutečnosti byly během druhého funkčního období prezidenta Clintona vztahy Spojených států a Íránů možná nejlepší od roku 1979. Prezident Chátamí krátce po svém nástupu v lednu 1998 vyzval ke „zbourání zdi nedůvěry“ (Naji; Jawan 2011: 97) a Clintonova administrativa íránské vstřícné kroky uvítala. K mírnému ochlazení vzájemných vztahů došlo v říjnu 2000, těsně před vypršením Clintonova mandátu. Tehdy prezident Chátamí, který byl na domácí politické scéně pod tlakem konzervativní opozice v čele s ájatolláhy, přednesl projev na půdě OSN, během kterého kritizoval Spojené státy za jejich odsouzení Íránu v otázce zadržení a odsouzení deseti íránských Židů kvůli špionáži (Freedman 2006: 12). Ovšem nešlo o vysloveně fatální klín mezi Spojené státy a Írán a nová administrativa považovala intenzifikaci dialogu s Íránem za jednu ze svých priorit (Kozhanov 2011: 147).

Po teroristických útocích z jedenáctého září Chátamí vyjádřil hluboký zármutek nad oběťmi útoků. Během amerického vpádu do Afghánistánu Írán zachoval neutrální pozici; deklaroval, že se přidá k případné protiteroristické koalici pod vedením OSN, zároveň však neotevřel svůj vzdušný prostor pro vojenské letouny (Naji; Jawan 2011: 98). Bushův výrok o ose zla znamenal dramatické zhoršení vzájemných vztahů. Důležitým impulsem, který zvětšil podezřívavost amerických činitelů a prohloubil jejich nedůvěru vůči Íránu v otázce ZHN, bylo vyjádření představitelů „Národního výboru pro odpor v Íránu“ (NCRI) ze srpna 2002. To obsahovalo informace o existenci dvou utajovaných jaderných zařízení na území Íránu; prvním byla centrifuga na obohacování uranu v Natanzu, druhým zařízení na výrobu těžké vody v Araku (Báli 2006: 13). Díky tomu se Írán dostal pod drobnohled IAEA.

Z hlediska těchto dvou zmíněných případů by Írán porušil své smluvní závazky, pokud by do zařízení na obohacování uranu v Natanzu tajně dopravil jaderný materiál ještě před jeho spuštěním, protože státy nebyly povinny hlásit stavbu těchto zařízení, pokud do nich nebyl dovezen žádný štěpný materiál a to Íránci popřeli. Ovšem časté kontroly inspektorů IAEA odhalily řadu jiných prohřešků, někdy zpětně. Některé z těchto prohřešků byly zmíněny ve druhé kapitole práce; inspektoři například odhalili důkazy o íránské snaze získat centrifugy na obohacování uranu P-1 a modernější verzi P-2, přičemž v lednu 2005 samotní Íránci přiznali, že v roce 1987 dostali nabídku A.K.Khana na dovoz technologií a plánů pro výrobu první zmíněné centrifugy. Stejně tak inspektoři objevili stopy o dovozu jaderných materiálů z Číny na počátku 90. let (Báli 2006: 14).

Navzdory těmto odhalením se americká administrativa zpočátku neuchýlila k prohloubení již existujících sankcí. Dost důležitou se ukázala být změna na postu íránského prezidenta v srpnu 2005. Kromě toho, že Írán po nástupu Mahmúda Ahmadínežáda zvýšil svoji aktivitu na poli jaderných technologií, včetně obohacování uranu, rovněž výrazně přitvrdil ve své zahraničněpolitické rétorice. Sám Ahmadínežád se ještě během roku 2005 několikrát vymezil velmi agresivně vůči Izraeli a zpochybnil historická fakta o existenci holokaustu (Báli 2006: 19). Těsně před íránskými prezidentskými volbami podepsal 29. června 2005 prezident Bush „Výkonné nařízení“ (Executive Order) 13382. Tento zákon umožňoval zmrazit aktiva pod americkou jurisdikcí u všech osob a společností, které byly nějakým způsobem v kontaktu s íránským jaderným programem. Zároveň zakazoval občanům Spojených států jakoukoliv transakci s těmito aktéry (U.S. Department of State: Executive Order 13382).

Íránský jaderný program se rovněž stal tématem pro jednání na půdě OSN. O to se výraznou měrou zasloužila americká diplomacie. Výsledkem těchto aktivit bylo několik rezolucí Rady bezpečnosti OSN během druhého Bushova funkčního období, z nichž tři obsahovaly konkrétní sankce a postihy vůči íránskému režimu. Šlo o rezoluce 1737, 1747 a 1803. Cílem těchto sankcí bylo, aby Írán přerušil proces obohacování uranu a vyvíjení zbraní hromadného ničení. Sankce zakazovaly dovoz jaderných materiálů do Íránu, s výjimkou těch, které jsou použitelné v lehkovodních reaktorech. Dále zmrazily prostředky více než osmdesáti íránských osob či entit napojených na íránský jaderný program, vyzývaly státy, aby pozorně sledovaly aktivity íránských bank, pohyb osob, které jsou nějak v íránském jaderném programu

zainteresovány a zároveň kontrolovaly íránské lodě a letadla. Íránu bylo též zakázáno vyvážet zbraně, či technologie potřebné pro vývoj a výrobu zbraní hromadného ničení (Katzman 2011: 42, 45-48).

Američané vyvinuli velké úsilí, aby byl Írán maximálním možným způsobem izolován. K tomu pochopitelně potřebovali podporu co nejvíce zemí a ideálně všech světových mocností, které měly na Írán nějaký vliv. Ať už šlo o rezoluce Rady bezpečnosti OSN, nebo případy, kdy Američané bilaterálně vyjednávali s konkrétními státy, aby přerušily, nebo alespoň omezily ekonomické kontakty s Íránem. V jiných případech zase bylo cílem Američanů, aby se ostatní státy přidaly k jejich unilaterálním sankcím. Mezi státy, či entity, které byly a stále jsou pro Spojené státy zásadní, patří EU, potažmo evropské velmoci, Rusko, Čína, nebo Indie.

V případě EU to Bush neměl jednoduché. Americká administrativa byla po invazi do Iráku rekordně nepopulární mezi Evropany a evropským státům se dost přičilo nějak výrazně, byť jen diplomaticky, tlačit na další zemi v regionu Blízkého východu. Nehledě na to, že v té době do mnoha zemí EU proudila íránská ropa a tyto země nechtěly riskovat přerušení dodávek. EU pokračovala v politice, kterou vůči Íránu nastolila už v 90. letech, označovanou termínem „komplexní dialog“, či „kritický dialog“ (Dadanish 2012: 66). Ten vedli většinou ministři zahraniční EU-3 (Spojené království, Francie a Německo) a trvala až do roku 2005. Nástup prezidenta Ahmadínežáda však ovlivnil i vztah Evropské unie k Íránu. Od roku 2006 EU vůči Íránu přitvrdila v tom smyslu, že poté, co Írán odmítl další z mnoha návrhů EU-3, ke kterému se přidaly též Spojené státy, Rusko a Čína, tyto tři evropské velmoci prvně souhlasily s projednáváním problematiky íránského jaderného programu na půdě Rady bezpečnosti OSN. To vyústilo v již zmiňované rezoluce OSN. EU v tomto období mezi lety 2006-2008 dokonce vůči Íránu zavedla některé vlastní dodatečné sankce (Dadanish 2012: 67). Státy Evropské unie však i nadále s Íránem udržovaly čilé obchodní styky.

Asi nejdůležitějším aktérem pro Spojené státy v íránské otázce byla a je Ruská federace. Rusové jsou tradičním odpůrcem USA v Radě bezpečnosti OSN, čímž navazují na předchozí sovětskou doktrínu. V případě Íránu se zájmy Ruska a Spojených států protínaly v několika rovinách. Jak již bylo zmíněno, Rusko se po rozpadu Sovětského svazu angažovalo v íránském jaderném programu. Sledovalo jak cíle ekonomické v podobě získání zakázek pro své průmyslové podniky, tak cíle mocenské. Ty lze rozdělit na symbolické, kdy se v 90. letech značně oslabené Rusko

snažilo i pomocí podobných projektů zvýšit svoji prestiž a geopolitické, neboť Írán ležel na jižním perimetru Sovětského svazu a už od dob carského Ruska se v ruské a později sovětské geopolitice vyskytovala snaha o průnik k teplým mořím (Brzezinski 1986: 36). Po druhé světové válce se z Íránu stalo nárazníkové pásmo mezi Sověty a západními mocnostmi, ale Sovětský svaz brzy o svůj vliv přišel. Od ukončení studené války se Rusové právě přes Írán pokoušejí více proniknout do regionu Perského zálivu (Tarock 1997: 220).

Nástup G.W. Bushe do Bílého domu znamenal zhoršení americko-ruských vztahů; tento proces však započal již na konci druhého funkčního období prezidenta Clintona. Podstatnou roli sehrála změna na pozici ruského prezidenta, kdy po všech stránkách chřadnoucího Borise Jelcina nahradil energičtější Vladimir Putin. Američané po nástupu Bushe vyhostili několik osob, podezřelých ze špionáže ve prospěch Ruska. Americko-ruským vztahům též ani trochu nepomohl plán americké administrativy vypovědět unilaterálně „Smlouvu o omezení systémů anti-balistických raket“ (ABMT), který oznámila na konci roku 2001 a od dalšího roku nabylo americké vypovězení smlouvy platnosti.

O rok před tím, den před již zmiňovaným proslovem Chátamího na půdě OSN v říjnu 2000, se íránský prezident sešel s Putinem a výsledkem bylo prohlášení o potřebě sblížení obou zemí (Freedman 2006: 12). Navzdory tomu, že třecím bodem mezi Ruskem a Íránem byly ruské válečné operace v Čečensku, Putin jednostranně vypověděl smlouvu, kterou v rámci série jednání o celé řadě témat podepsali tehdejší americký viceprezident Al Gore a ruský premiér Viktor Černomyrdin v červnu 1995. Na základě této smlouvy měli Rusové ukončit veškeré dodávky zbraní ke konci roku 1999 s tím, že již uzavřené kontrakty měly být uskutečněny. Chátamí následně odjel na diplomatickou misi do Moskvy. Výsledkem této mise byla smlouva, ve které se oba státy zavazovaly, že v případě napadení třetí stranou neposkytne Rusko nebo Írán tomuto státu žádnou pomoc. Putin s Chátamím se též vyjádřili k ruským stavebním pracím na reaktoru v Bushehu, které oba dva státníci kvitovali a potvrdili snahu je dokončit (Freedman 2006: 12-14).

V srpnu 2001 tehdejší americký ministr obrany Rumsfeld otevřeně prohlásil, že Washington si je jistý ruskou pomocí při rozvíjení íránského jaderného potenciálu. Ministr zahraničí Colin Powell k tomu dodal, že pokud by Rusové jakkoliv participovali na íránském vývoji jaderné zbraně, byla by to těžká rána pro vztahy obou velmocí. Putin v listopadu téhož roku tato obvinění dementoval a řekl, že rusko-

iránská jaderná kooperace má stejný charakter, jako spolupráce Spojených států s Jižní Koreou (Aras, Ozbay 2006:136).

Po teroristických útocích z jedenáctého září Írán dost nelibě nesl ruský souhlas s americkými operacemi a rozmístěním amerických vojenských sil ve Střední Asii. Mezi Ruskem a Íránem též existovalo určité napětí díky ruským vojenským aktivitám v Kaspickém moři, které sloužily jako demonstrace síly při vyjednávání o rozdělení nalezišť ropy mezi přímořskými státy. Přesto Rusko pokračovalo v dodávkách zbraní a materiálu pro dostavbu jaderného reaktoru v Bushehu. Spojené státy se snažily na Rusko tlačit pomocí metody cukru a biče. Bičem byla hrozba pozdržení finanční pomoci v hodnotě dvacet miliard dolarů na demontáž sterého sovětského vojenského arzenálu; na druhé straně cukrem byl příslib dalších deseti miliard dolarů v případě splnění amerických požadavků (Freedman 2006: 16-17).

Situace se poněkud změnila poté, co byla v prosinci 2002 pomocí satelitních snímků objevena již zmíněná jaderná zařízení poblíž měst Natanz a Arak. Ruská strana se od nich okamžitě distancovala. Zároveň vyjádřila odhodlání dodat do Íránu jaderné palivo. Alexander Rumjansev, ředitel ruské společnosti Minatom, v únoru 2003 prohlásil, že Írán nemá schopnost vybudovat jadernou zbraň. Po inspekci komisařů IAEA v nově objevených jaderných zařízeních v březnu 2003 však trochu změnil svůj postoj, se slovy, že ruská strana neví, zda Írán vyvíjí potají jaderné zbraně (Freedman 2006: 18). Zhruba do června 2003 vnesly Spojené státy jasné formulované požadavky ohledně ruského angažmá v dostavbě reaktoru v Bushehu. V ideálním případě mělo Rusko zastavit dostavbu reaktoru; realistické požadavky, se kterými se Američané na Rusko obrátili, spočívaly v tom, že Rusko mělo přerušit dodávky veškerého jaderného paliva do Bushehu do té doby, než bude Írán souhlasit s vrácením veškerého použitého paliva zpět do Ruska. Stejně tak měly být ruské dodávky jaderného paliva podmíněny íránským podpisem dodatečného protokolu s IAEA, který by povoloval neohlášené kontroly jejích komisařů ve všech íránských jaderných zařízeních. K druhému závazku vyzvalo Írán uskupení G-8, jehož členem je i Rusko. Postoj samotného Ruska k těmto podmínkám byl dost nejasný, protože zatímco britský premiér Tony Blair po summitu G-8 tvrdil, že Rusko se zavázalo splnit obě dvě podmínky, včetně té, zavazující Írán k podpisu protokolu IAEA, tehdejší mluvčí ruského ministerstva zahraničí Alexander Jakovenko přišel s prohlášením, že Rusko podmiňuje dovoz jaderného paliva pouze íránským

souhlasem s navrácením nepoužitelného paliva a nikoli podpisem zmíněného protokolu (Freedman 2006: 19).

Přibližně do konce roku 2004 Rusko delikátně balancovalo mezi americkými požadavky a snahou uchovat dobré obchodní vztahy s Íránci a více méně mu vyhovovaly diplomatické iniciativy EU-3, které oddalovaly případné projednávání problematiky na půdě Rady bezpečnosti OSN, či dokonce vojenské akce za strany USA nebo Izraele. V červnu 2004 Putin prohlásil, že Rusko pozastaví stavební práce v Bushehru, pokud Írán „bude ignorovat požadavky světové komunity na transparentnost jeho jaderného programu a širší spolupráci s IAEA“; zároveň v tom samém projevu dodal, že se tak zatím neděje a proto neexistuje důvod k ukončení spolupráce (Orlov; Vinnikov 2005: 61). Počátkem roku 2005 se Rusko přiklonilo ještě blíže k Íránu. Je pravděpodobné, že to bylo způsobeno několika neúspěchy Putinova režimu v domácí a v zahraniční politice; masakr v Beslanu v září 2004 opět velmi bolestivě obnažil problematiku Čečenska a Putina také oslabila Oranžová revoluce na Ukrajině v zimě 2004/2005 (Freedman 2006: 27). Pokud se k tomu přičte i dřívější Revoluce růží v Gruzii a nástup Michaila Saakašviliho do funkce prezidenta, je jasné, že rok 2004 nebyl v těchto ohledech pro Kreml nijak příznivý. Tvrdším prosazování svých ekonomických zájmů mohl Putin ukázat, že se Rusko aktivně angažuje v regionu Blízkého východu a částečně tak tyto ztráty vykompenzovat, alespoň před ruskými voliči. Spojené státy pokračovaly ve své snaze Rusko přesvědčit o správnosti sankcí proti Rusku. Například v říjnu 2005 se s tímto cílem vypravila do Moskvy ministryně zahraničí Condoleezza Riceová, ale nepochodila (Freedman 2006: 32).

Od roku 2006 patřilo Rusko do tzv. skupiny P5+1, kterou tvořili stálí členové Rady bezpečnosti OSN a Německo. Rusové dali zelenou zmíněným sankcím, které měly daleko měkčí podobu, než si americká diplomacie představovala. Pro ruskou stranu bylo důležité, že sankce žádným způsobem nenarušovaly obchodní vztahy mezi Ruskem a Íránem, kdy Rusové mohli do Íránu i nadále dovážet zbraně a pokračovat v dostavbě reaktoru v Bushehru. Rusko se stalo centrem pozornosti znovu v březnu 2007, kdy se ve zprávě amerických tajných služeb objevila zmínka o tom, že „individuální ruské entity“ poskytovaly Íránu pomoc v programu na vývoj balistických raket (Cohen 2010: 5). Od roku 2007 se vztahy Spojených států a Ruska začaly zhoršovat z důvodu ruského nesouhlasu s americkými plány umístit zařízení systému protiraketové obrany v Polsku a České republice a tyto rozepře ovlivňovaly i

vzájemnou interakci v otázce Íránu. Toto zhoršení přirozeně kulminovalo po vojenské intervenci ruských sil na území Gruzie v srpnu 2008 a do konce druhého Bushova funkčního období nedošlo ve vztazích obou zemí k výraznému zlepšení.

Rusko si nikdy nepřálo, aby Írán vlastnil jaderné zbraně. Ovšem tato otázka nebyla pro ruskou diplomacii takovou prioritou, jako pro USA či EU. Rusko postupovalo tak, aby co možná nejvíce těžilo z ekonomických vazeb s Íránem a zároveň Íráncům neumožnilo získat technologie pro vývoj jaderné zbraně. V tomto balancování bylo benevolentnější vůči Íránu, než EU a ještě více, než Spojené státy. Zároveň měla otázka Íránu pro Rusko symbolickou mocenskou rovinu, jak v zahraniční, tak v domácí politice.

Důležitou roli též hrají dvě asijské velmoci, Čína a Indie. Čína se zejména v první polovině 90. let podílela na íránském jaderném programu dovozem některých technologií a surovin. V novém miléniu však Írán nabyl mnohem většího významu pro ČLR, protože se stal jedním z jejích dodavatelů strategické ropy. Zatímco v roce 1996 Írán dovážel 11% z celkového množství ropy, importované do Číny, v roce 2001 už to bylo celých 29% (Bustelo 2005: 21). Spojené státy se ve své snaze ekonomicky oslabit Írán logicky snažily Číně tyto obchodní kontakty rozmluvit. V roce 2004 společnost Sinopec, která toho času do Číny dovážela přes 80% z celkového objemu importované ropy, zažádala o koncesi u celých šestnácti ropných polí v Íránu a to přes hlasitý protest americké diplomacie (Daojiong 2006: 193). Čína podobně jako Rusko dlouho odmítala jakékoliv sankce ze strany OSN vůči Íránu. Rovněž tím sledovala ochranu svých zájmů, byť odlišných. Navíc se tím snažila chovat se kontinuálně a prosazovat svůj princip nevměšování se do vnitřních záležitostí jednotlivých států. U některých dalších energetických partnerů ze třetího světa, jakými byla třeba Venezuela, Súdán nebo Angola, mohl Čínu její souhlas se sankcemi, které navrhly západní mocnosti, poškodit (Yuan 2006: 3).

Ovšem nakonec svůj postoj přehodnotila a to z několika důvodů. Byť se pro Čínu z Íránu stal nesmírně důležitý dovozce ropy, objem obchodu Číny se Spojenými státy a zeměmi EU byl a stále je pro Čínu naprosto zásadní. Pro Čínu bylo též důležité, že se sankce nijak netýkaly vývozu surovin. A konečně, během existence OSN se vžilo jakési nepsané pravidlo, že Čína téměř vždy v Radě bezpečnosti OSN hlasovala proti návrhům jejích tří „západních“ členů jen v souladu s Ruskem; v momentě, kdy Rusové nakonec ustoupili od blokády sankcí, nechtěla Čína vypadat jako osamělá antisystémová velmoc. Vyjednávání Spojených států s Čínou o problematice Íránu

ovlivňoval fakt, že Čína byla klíčovým prostředníkem v jednáních mezi KLDK a zbytkem světa, v první řadě USA. Americká diplomacie z tohoto důvodu nemohla příliš tlačit na Čínu v otázce Íránu, protože zároveň potřebovala její podporu při jednáních se Severní Koreou. Ostatně, stejně jako Rusko, ani Čína neměla a nemá zájem na tom, aby Írán získal jadernou zbraň.

Indie není na rozdíl od Číny stálým členem Rady bezpečnosti OSN a její vztahy se Spojenými státy měly od pádu železné opony relativně vzestupnou tendenci, navzdory jasnému indickému nesouhlasu s americkou intervencí v Íráku v roce 2003 (Pant 2007: 497). Důležitým mezníkem americko-indických vztahů bylo podepsání smlouvy mezi oběma státy v červenci 2005, ve které se Indie zavázala umístit svá civilní jaderná zařízení pod dohled IAEA a Spojené státy na druhé straně deklarovaly odhodlání s Indií plně spolupracovat v oblasti civilní jaderné energie. Indie tím byla Spojenými státy de facto akceptována, coby jaderná mocnost, která by měla být integrována do globálního jaderného řádu (Pant 2007: 496).

Ovšem zároveň se zlepšením indicko-amerických vztahů došlo po konci studené války též k navázání nemalých kontaktů mezi Indií a Íránem. Hlavními hnacími motory tohoto sblížení byly důvody ekonomické a pak také strategické, či geopolitické. Jasný prim v ekonomických vztazích hrála indická poptávka po ropě a zemním plynu, kdy Indie byla a je, ještě více než Čína, z hlediska těchto surovin zcela nesoběstačná a potřebuje je importovat, aby udržela v chodu svojí rostoucí ekonomiku. Na druhé straně Írán byl vděčný za každé nové odbytiště. Indie bojovala s Pákistánem, svým úhlavním nepřítelem, o vliv v muslimském světě, což společně s 25 milióny šíitských muslimů, žijících v Indii, přirozeně Indii sblížovalo s Íránem (Pant 2007: 497). Stejně tak oba státy podporovaly afghánskou Severní alianci v jejím boji proti Tálibánu a později se obávaly jeho návratu (Pant 2007: 498).

Spojené státy se za vlády Bushovy administrativy snažily velmi vehementně Indii rozmluvit plány na stavbu plynovodu z Íránu. V tomto ohledu byla nesmírně důležitá normalizace íránského jaderného statusu. Američané chtěli nasměrovat indickou energetiku směrem k jádru, čímž by poklesla indická poptávka po íránské ropě. Budoucí vývoj ohledně plynovodu „IP“ a zároveň budoucí americko-íránská spolupráce na poli jaderné energetiky ukázala, že tato politika byla prozíravá. Spojeným státům se na Indii podařilo vyvinout určitý tlak, díky kterému Indie v únoru 2006 hlasovala na půdě IAEA pro předání problematiky íránského jaderného programu Radě bezpečnosti OSN. Nástrojem amerického nátlaku bylo případné

odmítnutí ratifikace již zmíněné smlouvy o uznání indického jaderného statusu (Pant 2007: 502). Americká diplomacie musela velmi delikátně vážit své kroky jak k Indii, tak k Pákistánu s ohledem na jejich vzájemnou nevraživost. Během své cesty po Jižní Asii v roce 2006 se Bush vyjádřil v tom smyslu podobná normalizace jaderného statusu, se kterou Spojené státy souhlasily směrem k Indii, nepřichází směrem k Pákistánu v úvahu. Pákistán sice nadále zůstával přední linií v boji s terorismem, ale za tento rámeček americká administrativa příliš neměla zájem vztahy s Pákistánem posunout, což byl jasný vzkaz Indii (Pant 2007: 500).

Přímo v regionu Blízkého východu se kromě Izraele, který v otázce iránského jaderného zbrojení vždy zastával minimálně stejně tvrdý postoj, jako Spojené státy, nachází po citelném oslabení Iráku další dvě mocnosti, které lze postavit zhruba na úroveň Íránu a se kterými musí americká diplomacie při svých krocích vůči Íránu počítat. Těmi státy jsou Turecko a Saúdská Arábie. Obě tyto země, ve kterých v případě Saúdské Arábie zcela a v případě Turecka výrazně dominuje sunnitský islám, jsou poměrně dost odlišné, ovšem mají společný zájem na tom, aby Írán nezískal jadernou zbraň. Turecko je díky svému členství v NATO dlouhá léta anomálií v muslimském světě.

Vztahy Turecka a Spojených států však měly od konce studené války veskrze chladnou tendenci. Zejména od počátku vlády premiéra Erdogana v roce 2003. V ten samý měsíc, kdy Erdogan nastoupil, v březnu 2003, Turci zamítli žádost Spojených států o rozmístění desítek tisíc vojsk na jeho území před invazí do Iráku. Pro bilaterální vztahy obou zemí to byla vážná rána a Turecko v očích americké diplomacie kleslo na pomyslném žebříčku do nižších pater. Turci na druhé straně velmi nelibě nesli americké spojenectví s Kurdy na severu Iráku (Kibaroglu, Caglar 2008: 73), jelikož se sami dlouhá léta potýkali s aktivitami kurdské PKK (Strana kurdských pracujících). Turecko iránský jaderný program bedlivě sleduje a napříč tureckou společností panuje konsensus, že jaderné zbraně v rukou Íránců by velmi destabilizovaly už tak neklidný region. Na to konto se např. z turecké armády ozývaly hlasy, že cílem Turecka by mělo být vytvoření bezjaderné zóny (Kibaroglu, Caglar 2008: 66). Ovšem jak z některých politických kruhů v Turecku, zejména těch konzervativních, či národoveckých, tak i vědeckých, se ozval názor, že v případě úspěšného vyvinutí jaderné zbraně Íránem by Turecko mělo jadernou zbraň rovněž získat (Kibaroglu, Caglar 2008: 71-72). Tento případný proliferační domino-efekt je

jedním z mnoha důvodů, proč je v americkém zájmu za žádnou cenu nepřipustit ozbrojení Íránu jadernými zbraněmi.

Vztahy mezi Spojenými státy a Saúdskou Arábií byly významně ovlivněny teroristickými útoky z jedenáctého září a následným vyhlášením „war on terror“ („války teroru“) z úst Bushe. Po svržení Husajnova režimu se v Iráku shromáždily jednotky Al-Kajdy, aby zde bojovaly proti Američanům. Pro absolutní monarchii, vládoucí v Saúdské Arábii, se díky tradičně silnému zázemí stala Al-Kajda rovněž vážným nepřítelem, zejména po opakovaných bin Ládinových výzvách k jejímu svržení. Proto saúdskoarabský režim proti Al-Kajdě na svém území zahájil poměrně výrazné tažení, s cílem co nejvíce omezit její aktivity a vliv na tamní společnost. Mocenská změna v Iráku, kde se k moci dostala vláda, opírající se o šíitskou většinu, byla v Saúdské Arábii citlivě vnímána a nebyla tam hodnocena zrovna pozitivně, neboť tam byla považována za prodlouženou ruku Íránu (Aarts, van Duijne 2009: 68).

Po roce 2003 začalo tiché soupeření mezi Íránem a Saúdskou Arábií o vliv v jednotlivých státech Perského zálivu a přízeň mezi Araby a muslimy jako takovými. V druhém období Bushovy vlády se Íránci dokázali dostat blíž k Hamasu, než Saúdská Arábie a to jak politicky, tak finančně (Aarts, van Duijne 2009: 71). Kredibilitu Saúdské Arábie v tomto ohledu pochopitelně narušovaly její nadstandardní vztahy se Spojenými státy. Saúdská Arábie jako všechny ostatní zainteresované státy odmítala myšlenku Íránu, vyzbrojeného jadernými zbraněmi. Saúdové v oficiálním stanovisku doufali, že americký tlak na Írán bude úspěšný, ale rozhodně chtěli zamezit případnému vojenskému řešení, za které by platili nesmírně vysokou cenu (Aarts, van Duijne 2009: 69). Ovšem na základě informací, které zveřejnil server WikiLeaks, se ukázalo, že král Abdalláh v dubnu 2008 při rozhovoru s americkým velvyslancem v Iráku Crockerem a generálem Petrausem po Američanech chtěl, aby „usekli hadovi hlavu“, tedy vojenským útokem zničili íránský program na výrobu jaderných zbraní a tento názor sdílelo i několik dalších čelních představitelů státu (Allison 2010: 11-12).

Spojené státy mají ve svém repertoáru i metody, které jsou daleko za hranicí diplomacie, ovšem není možné je označit za vojenské. Výsledkem těchto metod mohou být i ztráty na životech. V posledních letech bylo spácháno několik atentátů na íránské jaderné vědce; minimálně pět z nich zemřelo od roku 2007 nepřirozenou smrtí. Tyto operace ovšem s velkou pravděpodobností provedl Izrael (Maher 2012: 3-4). Méně drastickou metodou jsou cílené sabotáže íránských jaderných zařízení. Díky

sankcím je Írán při dodávce komponentů a technologií velmi závislý na černém trhu a různých prostřednících a pašerácích. To dává šanci americkým a izraelským tajným službám, aby Íráncům podvrhem dodaly vadné komponenty, plány a software, které pak íránská jaderná zařízení mohou poškodit.

Výmluvným příkladem byla např. exploze v Natanzu v dubnu 2006, kterou zřejmě způsobily zmanipulované součástky ze zásilky z Turecka. Při výbuchu bylo zničeno 50 centrifug. CIA se dokonce snažila navázat kontakty s některými dodavatelskými firmami, kterým poskytla závadné součástky, jenž měly potom být dovezeny do Íránu. Aby tyto společnosti nabyly důvěru u íránského režimu, dodávají nejprve plně funkční součástky a až poté přejdou k dovozu součástek závadných. Takto se CIA snažila podvrhem dodat např. závadné vakuové pumpy, používané v jaderných zařízeních. Ty měly za určitých podmínek selhat a mohly zničit stovky či dokonce tisíce centrifug (Maher 2012: 6-7). Na samém konci Bushovy vlády byly zahájeny plány na americko-izraelský projekt jehož výsledkem byl počítačový červ Stuxnet, který měl ochromit co možná nejvíce íránských centrifug a byl použit na začátku prvního Obamova funkčního období (Maher 2012: 9-10).

Spojené státy, se svými zdaleka nejsilnějšími vojenskými silami, mohou svou vojenskou superioritu velmi efektně demonstrovat a touto demonstrací podpořit svoji diplomacii v případě nějaké konfliktní situace. Nejinak tomu bylo v případě Íránu. Na počátku roku 2007, kdy po zavedení prvních sankcí ze strany OSN napětí mezi Spojenými státy a Íránem eskalovalo, byla posílena americká vojenská síla v Perském zálivu, neboť se k bojovému svazu kolem mateřské letadlové lodi USS Dwight D. Eisenhower, přidal ještě druhý svaz kolem lodi USS John C. Stennis (Pant 2007: 498). Američané tehdy měli v Perském zálivu nejsilnější vojenské síly od roku 2003 a vůbec prvně od té doby poslali do regionu dva bojové svazy kolem zmíněných obřích letadlových lodí. Během zajetí patnácti britských námořníků z fregaty HMS Cornwall mezi 23. březnem a 4. dubnem 2007 tyto svazy započaly bojová cvičení těsně za hranicemi íránských teritoriálních vod, což byl zcela jasný signál, že Spojené státy jasně stojí za zajatými Brity a pokud by je Íránci nepropustili, říkali by si o velký problém.

Z hlediska formátů diplomacie, které Spojené státy za doby vládnutí prezidenta Bushe při tlaku na Írán praktikovaly, lze konstatovat, že šlo o širokou škálu. Nelze sledovat pouze přímé kroky vůči Íránu, ale též americkou politiku k jiným státům a jejich aktivity směrem k mezinárodním organizacím s cílem prosadit své zájmy ve

vztahu k íránskému režimu. Bilaterální podobu měly v tomto ohledu vztahy k jiným světovým či regionálním velmocím, kdy se americká diplomacie snažila pomocí dvoustranných jednání získat pro svou věc Rusko, Čínu, Indii či Saúdskou Arábii. Multilaterálními politickými kroky byly především americké iniciativy na půdě OSN, či různých jiných, například obchodních organizací. Jejich výsledkem byla série sankcí, které ovšem neměly dopad, jaký by si Američané přáli. Stejně tak se v americké politice vyskytly i unilaterální kroky; jednostranné sankce vůči íránskému režimu a aktérům, kteří se nějak na íránském jaderném programu podíleli. Co se v repertoáru americké diplomacie příliš nevyskytovalo, byla snaha o navázání bilaterálních vztahů přímo s Íránem, což za jednu z priorit své zahraniční politiky označil Bushův nástupce.

4. Íránský jaderný program a americká politika vůči Íránu za vlády prezidenta Obamy

4.1. *Rétorika Obamovy administrativy vůči Íránu*

Obama během předvolební kampaně, ať už před primárkami, nebo před soubojem s Johnem McCainem, zdůrazňoval, v čem se jeho budoucí zahraniční politika bude lišit od té prezidenta Bushe a postoj k Íránu byl jedním z často zmiňovaných témat. Obama, jak již bylo řečeno v jedné z předchozích kapitol, proklamoval, že se pokusí navázat bližší styky přímo s íránským režimem a zasednout s Íránci k jednomu stolu. Pro Íránce to byla šance, jak se pokusit zmírnit napětí, které mezi Íránem a Spojenými státy sílilo, zejména na konci Bushova druhého funkčního období. Tehdy stále častěji zaznívaly z úst různých představitelů americké administrativy směrem k Íránu slova o vojenském zásahu a změně režimu, což íránský režim poměrně zneklidňovalo, neboť měl nedávnou historickou zkušenost s nekompromisním americkým postupem vůči Iráku. Proto také využil nástupu Baracka Obamy k tomu, aby se rovněž pokusil o jakési vstřícné gesto a pomocí dopisu prezidenta Ahmadínežáda nově zvolenému prezidentovi poblahopřál, což byl předtím zcela nepředstavitelný krok.

Ihned po Obamově inauguraci se začalo spekulovat o tom, jakou formou se o sblížení s Íránem pokusí. Existovaly zvěsti o tom, že americká administrativa vypracovává dopis, který má obrousit hrany mezi oběma státy a připravit půdu pro budoucí jednání (Tait; MacAskill 2009). Zcela viditelným krokem byl Obamův „vzkaz íránskému lidu“ z 19. března 2009 k íránskému svátku Nourúz, který Íránci slavili toho roku o den později (díky časovému posunu byl v době, kdy Obama mluvil, v Íránu již 20. březen) a který je íránskou/perskou obdobou Nového roku. Obama v něm oslavoval íránskou kulturu, příspěvek íránské komunity americké společnosti a připomněl, že Íránci budou slavit svůj Nový rok stejně, jako její Američané slaví na přelomu prosince a ledna. Zmínil tři desetiletí trvající napětí mezi oběma státy. Íránské vůdce ujistil, že Spojené státy stojí o dohodu, které chtějí dosáhnout na základě jednání, nikoliv hrozeb. Všem Íráncům poté vzkázal, že stejně jako je Nourúz předěl mezi dvěma roky, může být i předělem v americko-íránských vztazích. Na konci svého projevu ocitoval starobylého perského básníka Saadiho a rozloučil se přáním všeho nejlepšího do nového roku v perštině (Obama 2009a).

Obamův vzkaz měl symbolický podtext, ale americký prezident moc dobře věděl, že sbližování obou států bude nesmírně bolestivé, neboť už předtím vyzval Ahmadínežád Washington, aby se omluvil za americké kroky vůči Íránu za posledních šedesát let včetně podpory puče proti demokraticky zvolené vládě v roce 1953 a sestřelení íránského civilního letadla v roce 1988 nad Hormuzským průplavem (Dareini 2009). Nicméně Obama se na oko tvářil, že se vztahy obou zemí lepší a na svůj březnový projev o dva a půl měsíce později v širším měřítku navázal svým později velmi často propíraným projevem na půdě univerzity v Káhiře 4. června 2009 (Obama 2009b). Obama v tomto téměř hodinu dlouhém projevu vyjádřil zájem Spojených států vylepšit vztahy s muslimským světem. Mnohokrát v něm citoval Korán, poukazoval na existenci muslimské komunity ve Spojených státech a svůj vlastní rodokmen, ve kterém jsou z otcovy strany celé generace muslimů. Projev obsahoval v té době již obligátní lichotky na adresu islámské kultury a její historie a Obama se taktéž věnoval klíčovým regionům, které byly zdrojem napětí mezi Spojenými státy a muslimským světem. Obama zopakoval výbušnou historii mezi Spojenými státy a Íránem a ve snaze alespoň do určité míry vyhovět zmíněným íránským požadavkům zmínil roli Spojených států ve svržení íránského režimu v roce 1953. Zdůraznil, že otázka íránského jaderného zbrojení nesouvisí se zájmy Spojených států, ale způsobila by jaderné závody na Blízkém východě, což by destabilizovalo jak region, tak celý svět. Spojené státy se podle něj vydaly na cestu jaderného odzbrojení, což je příklad toho, že nepřiznávají právo vlastnit jaderné zbraně pouze některým zemím. A opakovaně zmínil právo jakéhokoliv státu, včetně Íránu, používat jadernou technologii pro mírové účely, pokud bude dodržovat závazky stanovené mezinárodními smlouvami (Obama 2009b).

Tento projev byl tak trochu hvězdnou hodinou Baracka Obamy v jeho misi vylepšit obraz své země u muslimů po celém světě. Káhira nebyla vybrána náhodou, důležitou roli hrál fakt, že jde o vzdělanostní a kulturní centrum arabského i muslimského světa. Doma sklidil především ze strany některých republikánů a konzervativních médií kritiku za to, že jeho projev byl až příliš podlézavý a prezident se v něm de facto omlouval za předchozí americkou zahraniční politiku (Nasaw 2009).

Bohužel pro Obamu se už za několik dní konaly v Íránu prezidentské volby, které měly na americko-íránské vztahy nevyhnutelný dopad. Videá o brutálním potlačení protestů po zveřejnění výsledků voleb obletěla svět a stejně tak i zprávy o masovém

zatýkání a počtu mrtvých. Obama se ocitl pod obrovským tlakem, neboť na jednu stranu byl vyzýván, aby násilné akce ze strany íránského režimu odsoudil, ovšem stejně tak nechtěl případnými tvrdými výroky zhatit snahu o zlepšení vzájemných vztahů. Zprvu se vyjadřoval velmi rezervovaně, ovšem během několika dní se situace stala zcela neúnosnou a Obama musel pod tíhou faktů přitvrdit, byť věděl, co to bude znamenat pro vztahy s Íránem. Během tiskové konference 23. června jeho slovy „tvrdě odsoudil“ události z Íránu (Obama 2009c). Následně byl nucen reagovat na celou sérii otázek, na které se mu vůbec neodpovídalo dobře. Velmi neurčitě odpověděl např. na otázku, zda existuje nějaká hranice, po jejímž překročení ze strany íránského režimu Spojené státy přehodnotí svoji změnu v politice vůči němu. Znovu zopakoval, že pro íránský režim pořád není pozdě přehodnotit svoji domácí i zahraniční politiku. Stejně tak potvrdil, že pořád trvá nabídka Íráncům na návštěvu americké ambasády 4. července (Obama 2009c).

Obama se snažil k íránským prezidentským volbám vyjádřit diplomaticky, ovšem jak už tomu tak občas bývá, zůstal mezi dvěma mlýnskými kameny. Republikáni jej velmi tvrdě kritizovali za jeho, z jejich pohledu, pasivitu a Íránce zase jeho výroky rozladily a brali je za popření dřívějších Obamových proklamací. V tu chvíli již bylo zasvěceným lidem jasné, že oteplení vztahů mezi USA a Íránem přijde jen velmi těžko a že spíš hrozí postupný návrat k politice Bushovy administrativy. Jasným důkazem bylo přijetí rezoluce 1929 Rady bezpečnosti OSN, která prohlubovala stávající sankce vůči Íránu v červnu roku 2010. Obama se k tomuto kroku vrátil během svého proslovu na půdě OSN v září 2010, kde sice zmínil, že „dveře zůstávají pro Írán otevřené“, ale zároveň připomněl, že na počátku svého funkčního období mluvil o právech a povinnostech, vyplývajících ze členství v mezinárodní komunitě a o tom, co se stane, když Írán tyto povinnosti nebude brát v potaz. Rezoluce 1929 byla podle Obamy reakcí na to, že Írán byl jediným členem NPT, který nebyl schopen prokázat mírové úmysly svého jaderného programu (Obama 2010a). Následný den měl Obama rozhovor pro perskou verzi BBC. Během něj tvrdě odsoudil Ahmadínežádovy poznámky, které íránský prezident pronesl 23. září a které obsahovaly obvinění Spojených států z toho, že zavinily útoky z jedenáctého září; tehdy šlo nejtvrďší slova Obamy na adresu íránského prezidenta od jeho nástupu do funkce. Obamův slovník během onoho rozhovoru byl určitým mezistupněm mezi vlídnými slovy na počátku jeho prvního funkčního období a tvrdými slovy na jeho konci. Když mu byl položen dotaz, jaký bude další postup americké administrativy

v případě, že sankce nesplní svůj účel, nezmínil ještě přímo vojenský zásah. Ovšem v této otázce šlo vysledovat jistý posun, jelikož když byl dotázán, zda případně zastaví Izrael v jeho vojenském úderu, řekl tradičně mnoho vyhýbavých slov, ale nic, co by šlo brát alespoň v náznacích za „ano“ jako odpověď na tuto otázku (Obama 2010b).

Právě případné použití vojenské síly k zastavení iránského programu na výrobu jaderné zbraně, které bylo naprostým tabu na počátku Obamova vládnutí se pomalu, ale jistě začalo opět vkrádat do prohlášení jednotlivých členů americké administrativy, včetně prezidenta. Když Obama v březnu 2012 vystoupil na konferenci, kterou pořádal „Výbor pro americko-izraelské vztahy“ (AIPEC), poměrně dlouho o tomto problému hovořil. Mimo jiné prohlásil že „iráňští vůdci byli neměli zpochybňovat (...) suverénní právo Izraele učinit rozhodnutí o tom, co je nutné pro zajištění svých bezpečnostních potřeb“. A dodal, že americká diplomacie se nevzdává žádných metod při prevenci jaderně vyzbrojeného Íránu, včetně vojenského zákroku (Obama 2012a). V podobném duchu mluvil v září téhož roku během tradičního proslovu v budově OSN v New Yorku, kdy řekl, že Spojené státy udělají „co musí“ aby předešli jaderně vyzbrojenému Íránu (Obama 2012b), čímž implicitně připouštěl možnost vojenského zásahu.

Obama tedy paradoxně v rétorické rovině na konci svého prvního funkčního období skončil v podobných vodách, jako jeho předchůdce a otevřeně zmiňoval vojenskou alternativu. Konec jeho prvního funkčního období se taktéž nesl v duchu nastávající kampaně před prezidentskými volbami a Írán s jeho jaderným programem byl jedním z bodů, kde čelil kritice republikánů, včetně konečného republikánského protikandidáta Mitta Romneyho. Obama velmi často na svoji obranu zmiňoval tvrdé sankce, které republikánská administrativa nikdy nezavedla a jejich zásadní dopad na ekonomiku Íránu; Obama si v této souvislosti nesmírně oblíbil sousloví „crippling sanctions“ (ochromující sankce) (Obama 2012a), tedy ochromující sankce. Během předvolebních debat musel čelit náporu Romneyho, který opakovaně říkal, že Írán je o čtyři roky blíž k získání jaderné zbraně (Romney 2012). Zároveň existovala polemika nad tím, jak dlouho ještě bude Íránu trvat, než jaderné zbraně vyvine. Obama opakovaně ujišťoval americké voliče, že za žádných okolností nedopustí, aby byl Írán ozbrojen jadernými zbraněmi a že dělal vše pro to, aby tomu zabránil. Jaká opatření v letech 2009-2012 za tímto účelem skutečně vykonal, to je tématem další podkapitoly.

4.2. *Politika Obamovy administrativy vůči Íránu*

Inhed po nástupu Obamy do Bílého domu se začaly množit spekulace o tom, jakým způsobem bude nový americký prezident íránské vůdce kontaktovat. Jak už bylo řečeno, všeobecně se předpokládalo, že Obama jim zašle osobní dopis, kterým se pokusí udělat první krok k navázání diplomatických vztahů. Objevily se zprávy, že americké ministerstvo zahraničních věcí vypracovalo nejméně tři drafty, ze kterých měl být nakonec vybrán ten nejlepší (Tait; MacAskill 2009).

O skutečné podobě tohoto dopisu dlouho nebylo nic známo, ani o přesném datumu, kdy jej Obamova administrativa íránskému režimu zaslala. Některé informace začaly na veřejnost prosakovat až po událostech kolem bouřlivých íránských prezidentských voleb v červnu 2009. 24. června oznámily íránské zdroje informaci, že Obama poslal dopis, jehož adresátem byl íránský duchovní vůdce, ajatolláh Alí Chameneí. Mělo k tomu dojít týdny před íránskými prezidentskými volbami. Chameneí se o tomto dopise zmínil během svého projevu na teheránské univerzitě v čase nepokojů po oznámení výsledků voleb. V něm mimo jiné také narážel na Obamovo odsouzení tvrdého potlačení nepokojů a upozornil na to, že tato slova nepotvrzovala jeho předchozí výroky o respektování Íránské islámské republiky a vůli navázat s ní diplomatické vztahy. Další íránský zdroj prozradil, že režim čekal zaslání Obamovy gratulace k Ahmadínežádově znovuzvolení a už měl připravenou odpověď k této gratulaci, ale žádná nepřišla, přičemž čím déle tento stav trvá, tím menší je pravděpodobnost navázání lepších vzájemných vztahů (Saber 2009).

Obama poměrně rychle pochopil, že politika dobré vůle selhala a pokud bude chtít efektivně zkomplikovat Íránu získání jaderné zbraně, spíš než diplomacií (kterou přitom oficiálně pořád upřednostňoval) toho docílí tím, že náklady budou pro íránský režim neúměrně vysoké. 1. října 2009 se sice zástupci Spojených států a Íránu setkali po mnoha letech u jednoho stolu při bilaterálních jednáních a výsledkem byl předběžný íránský souhlas s americkým návrhem o poslání íránského nízkoobohaceného uranu k obohacení do Ruska a dále do Francie, kde měl být fabrikován na palivo; íránská strana však brzy od této dohody odstoupila a úspěch nepřinesl ani návrh se zapojením Turecka a Brazílie z jara dalšího roku (Fitzpatrick 2010: 67).

Ani ne rok od íránských prezidentských voleb, 9. června 2010, byla schválena rezoluce 1929 Rady bezpečnosti OSN, která zpřísnila již existující sankce ze strany tohoto orgánu vůči Íránu. Na list sankcionovaných entit přibylo několik firem, které měly nějakou spojitost s Íránskými revolučními gardami. Jestliže předchozí rezoluce vyzývaly státy ke sledování osob, zainteresovaných v íránském jaderném programu, rezoluce 1929 stanovila zákaz pohybu těchto osob a jeho dodržování učinila závazným pro všechny státy. Státům bylo rovněž zakázáno, aby dovolily Íránu investovat do těžby uranu, přidružených jaderných technologií, nebo do technologií týkajících se balistických raket. Stejně tak nesměly do Íránu dovážet většinu těžkých zbraní. Dále text rezoluce 1929 nabádá státy (nejde o příkaz) aby svým společenstvem zdůraznily, že by neměly obchodovat s Íránem, pokud by takový obchod jakkoliv pomohl Íránu v získání zbraní hromadného ničení; státy by rovněž měly zvážit zákaz fungování poboček íránských bank na jejich území a stejně tak fungování jejich bank v Íránu, opět pokud by hrozilo, že to pomůže íránským snahám získat zbraně hromadného ničení. Rezoluce též povolila zřízení „panelu expertů“, aby posoudil efekt této rezoluce, stejně tak jako předešlých rezolucí namířených proti Íránu a případně navrhl efektivnější implementaci jejich obsahu (Katzman 2011: 41).

Ovšem tyto nové sankce, případně zpřísnění sankcí stávajících, nebylo pro americkou administrativu dostačující. 1. července 2010 vešel podpisem Obamy v platnost „Komplexní zákon o sankcích, odpovědnosti a zabavení majetků v otázce Íránu z roku 2010“ (CISADA). Tento zákon uvaluje sankce na všechny osoby, které investují více než 20 milionů dolarů do íránského ropného průmyslu. Dále na všechny osoby, které poskytují Íránu zboží, služby, technologie nebo informace o hodnotě větší než 1 milion dolarů, které slouží k údržbě nebo expanzi íránské produkce rafinovaných ropných produktů a konečně na všechny osoby, které do Íránu importují benzín v ceně přes 1 milion dolarů, nebo poskytnou Íránu zboží v ceně 1 milion dolarů, které může přispět ke schopnosti Íránu dodávat benzín (Cordesman; Bosserman; Khazai; Gold 2012: 25-26).

31. prosince 2011 Obama podepsal „Zákon o národní obraně pro rok 2012“ (National Defense Authorization Act), obsahující sekci 1245, zavádějící nové sankce. Na jejich základě byla zmražena veškerá aktiva íránské vlády a mělo být zabráněno v přesunu, exportu, vyplacení nebo výběru veškerých íránských aktiv v amerických bankách. Po amerických bankách bylo dále požadováno, aby zabavily finanční zdroje lidí, kteří byli umístěni na speciálním seznamu s názvem „Speciálně označení

jednotlivci/označené entity“ (SDN). Další významné prohloubení sankcí vůči Íránu ze strany Obamova režimu přišlo v létě dalšího roku. 10. srpna 2012 podepsal Obama „Zákon o redukci íránské hrozby a lidských právech v Sýrii“ (Iran Threat Reduction and Syria Human Rights of 2012). Na základě tohoto zákona jsou americké firmy odpovědné za své dceřiné společnosti a jejich možnou účast v aktivitách směrem k Íránu, které jdou sankcionovat [toto nařízení bylo fakticky závazně kodifikováno až na základě „Výkonného nařízení“ (Executive Order) 13628 ze dne 9. října 2012] (U.S. Department of Treasury: Executive Order 13628). Nařízení rovněž rozšířilo rozsah zákona CISADA z roku 2010, přičemž nově bylo možné sankcionovat průzkum íránských ropných zásob, přepravu ropy z Íránu, výrobu uranu, a nebo poskytování služeb či pojištění lodí přepravujících íránskou ropu (2012: 26).

Obamovi nepochybně pomohl zostřující se postoj EU, zejména v druhé části jeho prvního funkčního období. 27. července 2010, v návaznosti na tehdy ani ne dva měsíce starou rezoluci 1929 Rady bezpečnosti OSN, vydala Rada Evropské unie směrnici 2010/413/CFSP, která mimo jiné uvalovala na Írán embargo na dovoz téměř všech zbraní, či položek, souvisejících s jaderným programem. Dále zakazovala vývoz vybavení a technologií pro těžbu a rafinování ropy a zemního plynu do Íránu, nebo třeba přístup íránských nákladních letadel na letiště členských zemí EU. Směrnice též zakázala fungování íránských bank v EU v jakékoliv podobě a styk bank z EU s nimi, či zpřísnila dohled nad finančními transakcemi s Íránem (Cordesman; Bosserman; Khazai; Gold 2012: 33).

Rada Evropské unie od té doby vydala několik směrnic, které zatížily Írán dalšími sankcemi, přičemž naprosto klíčovou byla směrnice 2012/35/CFSP. Ta totiž mimo jiné obsahovala zákaz dovozu, nákupu nebo transportu všech íránských ropných výrobků a stejně tak financování nebo jakoukoliv participaci v íránském petrochemickém průmyslu (Cordesman; Bosserman; Khazai; Gold 2012: 33). Toto rozhodnutí bylo přelomové, neboť bylo učiněno navzdory tomu, že v několika evropských zemích v té době tvořila íránská ropa nemalý podíl z celkového importu této suroviny. Sankce EU mezi lety 2010-2012 byly poměrně tvrdé v kontrastu se slabostí veškerých kroků, které Evropská unie předtím vůči Íránu podnikla. Tentokrát zahrnovaly zákaz dovozu celé řady surovin, či technologií a cílily i na íránskou síť obchodních kontaktů. Do značné míry tak korelovaly se sankcemi americké vlády.

Když Obama přebíral prezidentský úřad, byly vztahy Spojených států a Ruska zřejmě nejhorší od vzniku Ruské federace. Rusko velmi nelibě neslo americké plány

na umístění komponentů protiraketové obrany v Polsku a v České republice a Američané zase skřípali zuby během ruského vojenského zásahu v Jižní Osetii a Gruzii. Od Obamy se čekalo, jak bude vzájemné rozepře řešit, neboť už předem avizoval, že se bude snažit s Ruskem začít od nuly.

Obamův nástup do mezinárodní politiky byl grandiózní, když se během svého pražského projevu v dubnu 2009 přihlásil k ideji světa bez jaderných zbraní. Právě otázka redukce jaderných arsenálů se stala tématem, na kterém dvě nejsilnější světové jaderné mocnosti začaly nacházet společnou řeč a po mnoha kolech vyjednávání byla nakonec opět v Praze 8. dubna 2010 podepsána Nová dohoda START. Ovšem otázka počtu jaderných zbraní evidentně nebyla jediným tématem amerických a ruských vyjednávačů po nástupu Obamy do Bílého domu. 17. září 2009 Obama sdělil v tiskové konferenci, že Spojené státy přehodnocují své plány na umístění radiolokátoru a odpalovacího síla v rámci NMD (Obama 2009d). Neřekl, jak přesně bude nový koncept protiraketové obrany vypadat, ale prohlásil, že jeho primárním cílem bude ochrana Spojených států i jejich evropských spojenců před hrozbou ze strany Íránu a že změna byla rovněž determinována poznatky o protiraketových technologiích a jejich poměru náklady/efektivita. Dodal, že americká strana opakovaně doložila, že námitky, které mělo Rusko vůči původnímu plánu, nebyly na místě (Obama 2009d).

Je téměř jisté, že Obama doufal, že za ústupek v otázce NMD mu Rusové pomohou s íránským trnem v patě. Ovšem moc slavné to nakonec nebylo. Jedním z důvodů, který Američanům poměrně dost znepríjemňoval situaci, byla skutečnost, že se pokoušeli zlepšit vztahy s oběma státy současně. To bylo podezřelé jak Rusku, tak Íránu (Katz 2010: 62). Nehledě na to, že Rusové ekonomicky těžili z nepřátelství mezi USA a Íránem. Írán přestal být tranzitním regionem pro přepravu ropy z regionu Kavkazského moře do Evropy. Naopak více ropy z Ázerbajdžánu a Střední Asie proudilo ruskými ropovody a plynovody. Rusko díky tomu zvětšilo své zisky za přepravu těchto surovin a posílilo svůj politický vliv (Katz 2010: 62-63). Ruské podniky a ruští obchodníci navíc těžili z toho, že na íránském trhu nemuseli soutěžit v konkurenčním boji s americkými a jinými západními společnostmi. Podle jednoho ruského teoretika mezinárodních vztahů tento postoj zašel až tak daleko, že někteří Rusové vidí ve zlepšení íránsko-amerických vztahů nebezpečí, plynoucí z toho, že Američané by je poté vytlačili z íránského trhu, a proto by dokonce i Írán s jadernou zbraní byl menším zlem, než proamerický Írán. Navíc by podle něj

spolupráce se Západem podkopala snahu zmobilizovat ruské obyvatelstvo pomocí patriotismu, který se v Rusku do značné míry projevuje právě nechutí k němu (Katz 2010: 63). Ovšem především z ekonomického hlediska by případné výrazné zhoršení vztahů s Íránem bylo pro Rusko značně citelné. Obchodní vztahy mezi Ruskem a Íránem nabraly od 90. let obrovskou dynamiku, kdy třeba celkový obnos ruského exportu se zvýšil z 250 milionů dolarů v roce 1995 na 3,3 miliardy dolarů v roce 2008 (Schleifer; Treisman 2011:135).

Vztahy Ruska s Íránem měly po roce 2008 několik neurgických bodů. V květnu 2009 zopakoval ruský ministr zahraničí Lavrov Putinův návrh z roku 2007, že prvky americké protiraketové obrany by místo Polska a České republiky mohly být v kavkazské části Ruska a v Ázerbajdžánu. Američané tento návrh akceptovali následující měsíc, ale Rusko nakonec svoji nabídku stáhlo; s velkou pravděpodobností díky velmi tvrdému odporu Íránu (Katz 2010: 64). Dalším problematickým bodem byla dostavba jaderného reaktoru v Bushehru, která se protáhla o mnoho let oproti původním předpokladům. Rusové velmi striktně vyvraceli jakékoliv spekulace, že tyto prodlevy jsou záměrné a souvisejí s podezřením USA a Západu, že Írán vyvíjí jadernou zbraň. Možná nejvíce Teherán znepokojovalo zpoždění dodávek ruských systémů protivzdušné obrany S-300. Ty měli Rusové podle dohod dodat do Íránu do druhé poloviny roku 2009, ovšem nedošlo k tomu, slovy ruských představitelů, opět díky technickým potížím. Izrael tou dobou velmi tlačil na Rusko, aby dodávku neuskutečnilo a Íránci měli dojem, že Rusové tomuto tlaku podléhají; už s ohledem na hrozící vojenský zásah ze strany Izraele, který by tento systém protivzdušné obrany zkomplikoval (Katz 2010:64-65). Rusové dodávku nakonec zcela zrušili v červenci 2010, na základě sankcí, vyplývajících z rezoluce 1929 Rady bezpečnosti OSN. Právě tyto zmíněné prodlevy způsobily, že Íránci byli velmi podezřívaví k plánu obohacení jejich uranu v Rusku. V listopadu 2009 hlasovali ruští zástupci v IAEA pro rezoluci, která odsuzovala Írán za zatajení zařízení pro obohacování uranu poblíž Qomu a vyzývala jej, aby souhlasil s návrhy skupiny P5+1. Rusové tou dobou ústy Lavrova několikrát naznačili, že případné nové sankce by se měly týkat striktně proliferace jaderných zbraní a íránské obavy se potvrdily, když nakonec Rusko přidalo svůj podpis pod rezoluci 1929 RB OSN v červnu 2010 (Katz 2010: 66).

Ovšem Rusové od konce roku 2010 svoji strategii opět korigovali a zavedení dalších sankcí jednoznačně odmítli. Existuje několik možných důvodů, proč tomu tak

bylo. Jedním byl podpis Nové dohody START v dubnu 2010. Ten byl pro Rusko prvořadou strategickou záležitostí, poněvadž Rusové v průběhu času daleko méně modernizovali svůj jaderný arzenál (Lieber; Press 2006: 26-27) a tudíž jim hrozilo, že by museli redukovat jeho stav bez toho, aby tak učinili i Američané a mohlo by dojít k určitému narušení rovnováhy sil. Americký Senát až do 22. prosince 2010 váhal s ratifikací, což mohlo Rusy donutit k tomu, aby během té doby ustoupili z některých svých pozic v otázce Íránu. Když už americký Senát smlouvu ratifikoval, mohli Rusové své zájmy opět prosazovat tvrději. Druhým důvodem zřejmě byla vlna neklidu na Blízkém východě od počátku roku 2011. Rusy nechaly docela klidnými události v Tunisku a v Egyptě; během občanské války v Libyi se už postavili proti rebelům, ale díky tomu, že se společně s Číňany zdrželi hlasování, dopustili ustanovení bezletové zóny nad Libyí na základě rozhodnutí RB OSN. Potom však protestovali proti vojenskému zásahu ze strany USA, Spojeného království a Francie, byť bylo poněkud naivní se domnívat, že nepřijde. V případě Sýrie už Rusové dali najevo, že budou vetovat jakýkoliv krok RB OSN vůči Asadovu režimu. S ním měla Moskva dobré vztahy, nehledě na strategicky nesmírně důležitou ruskou námořní základnu v přístavu Tartus. To Rusko a Írán logicky sblížilo, protože Teherán je dlouhodobě spojencem Sýrie (El Husseini 2010: 810)

Americká zahraniční politika se po nástupu Obamy začala více orientovat na region Pacifiku a hlavním důvodem tohoto částečného přesunu, byla Čína. Vztahy Spojených států s Čínou byly a jsou založeny na trochu jiných základech, než vztahy Spojených států s Ruskem. A to samé platí o vztazích Ruska a Číny s Íránem. V roce 2008 pocházelo z Íránu zhruba 15% z celkového objemu importované ropy. V roce 2009 tento podíl spadl na 11% díky celkovému poklesu íránské ropné produkce. V roce 2004 podepsala Čína s Íránem memorandum, na základě kterého může po dobu příštích třiceti let dovážet okolo 250 miliónů tun zkapalněného zemního plynu (Djallil 2011: 244-245). Navzdory tomu Čína v červnu 2010 souhlasila s rezolucí 1929 RB OSN. Uvědomovala si, že Írán s jadernými zbraněmi by velmi destabilizoval region, což by mohlo znamenat nárůst ceny ropy, na které je rozvíjející se čínská ekonomika závislá a musí ji dovážet, navíc z velké části právě z regionu Blízkého východu. Opravdu tvrdé mezinárodní sankce by mohly ohrozit rozsáhlé čínské investice v íránském ropném sektoru, stejně tak i v jiných segmentech íránského hospodářství. Proto Číňané brali sankce OSN jako prostředek, jak tomu

zabránit a svoji roli hrál i fakt, že Rusové byli připraveni sankce podpořit a Čína by je vetovala sama (Djallil 2011: 248-249).

Pro Čínu je zásadní otázkou ve vztazích s USA problematika Tchaj-wanu. Čína může větším přimknutím se k Íránu balancovat americké kroky vůči této, z jejího pohledu, odpadlické provincii. Číňané jsou nesmírně hákliví zejména na dodávky amerických zbraní na Tchaj-wan a několikrát proti nim hlasitě protestovali, zejména po prohlášení americké administrativy z ledna 2010 o dovozu zbraňových systémů za 6,5 miliardy dolarů (Djallil 2011: 240). Z tohoto pohledu mohlo pozdržení některých dodávek zbraní na Tchaj-wan během roku 2010 (Kan 2012: 52) sloužit jako signál pro Číňany, aby podpořili sankce vůči Íránu na půdě OSN.

Pro Číňany je nepřátelství Íránu se Spojenými státy geopoliticky výhodné, jako pro Rusy. Čína se obává americké hegemonie na Blízkém východě, který je pro ní důležitým strategickým regionem (Kan 2012: 237). Obama se po schválení rezoluce 1929 RB OSN žádné další pomoci od Číny v podobě prosazení sankcí nedočkal. Americká administrativa se tak alespoň snažila narušit čínsko-iránské obchodní vazby a tlačila na Čínu, aby když ne zcela ukončila, tak alespoň co nejvíce omezila import surovin z Íránu. Tato politika slavila dílčí úspěchy, kupříkladu když jedna z největších čínských státních ropných společností, China National Offshore Oil Corporation, odmítla na poslední chvíli podepsat memorandum o dovozu ropy za 16 miliard dolarů (Kan 2012: 246).

Zřejmě neexistuje stát, který by při formování své politiky vůči Íránu musel brát ohled na tak pestrou škálu ekonomických, politických, geopolitických, bezpečnostních a kulturně-sociálních faktorů, jako Indie. Obamova administrativa pokračovala ve snahách svých předchůdců o oslabení její energetické vazby s Íránem. Indie se i nadále odmítala přidat ke stavbě plynovodu z Íránu do Pákistánu, který podle původních záměrů měl vést až na její území. Místo toho se Indie začala angažovat v plánech na výstavbu plynovodu z Turkmenistánu, vedoucího přes Afghánistán a Pákistán, označovaného zkratkou TAPI (Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India). Celková hodnota bilaterálního obchodu mezi Indií a Íránem stoupla zhruba ze 6 miliard dolarů v letech 2005-2006 na více než 13,5 miliard v letech 2010-2011 (Levaillant 2012: 8).

V roce 2011 tvořily dodávky ropy z Íránu zhruba 12% celkového indického importu této suroviny, zatímco Írán do Indie vyvezl 13% z celkového množství svého ropného exportu. Ovšem dodávky iránské ropy do Indie mají spíše sestupný trend,

neboť v období let 2012-2013 plánují Indové dovézt 15,5 miliónů tun ropy, oproti 18,5 miliónům z let 2010-2011 (Levaillant 2012: 18). V otázce sankcí Washington nenašel u Indie pochopení za rámec sankcí na základě rezolucí RB-OSN. Během setkání zástupců zemí BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jižní Afrika) v Dilí v dubnu 2012 představitelé těchto zemí svorně odsoudili všechny unilaterální sankce vůči Íránu ze strany Západu (Levaillant 2012: 16). Americká politika však slavila úspěch ve svém zdůrazňování hodnot, ke kterým se Indie ostentativně hlásila, ale v praxi nebyla tak zásadová. Během svého projevu na půdě indického parlamentu v listopadu 2010 si Obama postěžoval, že Indie neodsoudila porušování lidských práv v Barmě nebo v Íránu. O několik dní později, během hlasování ve Výboru Spojených národů pro lidská práva o rezoluci odsuzující Írán, se Indové poprvé zdrželi hlasování, když tento postoj oficiálně vysvětlili íránskou podporou islamistů v Kašmíru (Levaillant 2012: 12). Stejně tak když v březnu 2010 americké úřady zveřejnily seznam 45 firem, působících v íránském ropném a plynárenském sektoru a mezi nimi bylo 5 firem z Indie, všechny tyto firmy po prvním kole sankcí Írán opustily a byly schopny diverzifikovat své aktivity jinde (Levaillant 2012: 17-18).

Turecko na počátku prvního funkčního období prezidenta Obamy spíše pokračovalo ve vzdalování se od Spojených států a přibližování se k Íránu. V letech 2009-2010 dosáhlo zlepšení vztahů Ankary a Teheránu svého vrcholu (Bleek; Stein 2012: 27). Rostla intenzita vzájemných obchodních vztahů a obě země navíc spojovalo nebezpečí kurdského separatismu, což vyústilo v jejich vzájemnou spolupráci v boji vůči tomuto fenoménu (Bleek; Stein 2012: 28). Postoj Turecka v otázce íránského jaderného programu do určité míry determinovala snaha o rozvinutí vlastního civilního jaderného sektoru. Turci se obávali, že americká politika by měla dopad na zpřísnění kontrol obchodu s jadernými technologiemi, což by mohlo Turecko poškodit. Turečtí představitelé jsou navíc velmi skeptičtí k účinnosti sankcí, které podle nich posilují vliv radikálnějších íránských vůdců, kteří chtějí jaderné zbraně získat (Bleek; Stein 2012: 29).

K jistému zvratu však došlo v roce 2011 díky událostem spojeným s Arabským jarem. Zájmy obou zemí se přímo střetly nejprve během nepokojů v Bahrajnu, kde Turecko podpořilo vládnoucí režim proti šíitským demonstrantům, kteří naopak našli pochopení u svých souvěrců z Íránu. Ovšem daleko palčivější otázkou byl a stále je pro Turecko vývoj v Sýrii. Tam naopak Írán podporuje režim prezidenta Asada, zatímco Turecko jej po počáteční zdrženlivosti velmi důrazně vyzývá k odstoupení.

Mezi Tureckem a Íránem došlo k několika ostřejším rétorickým výměnám názorů (Bleek, Stein 2012: 31-33). Po sestřelení letounu turecké armády v červnu 2012, které podle Turecka nijak nenarušilo syrský vzdušný prostor, došlo k přesunu tureckých ozbrojených sil k syrským hranicím. Americké diplomacii se ovšem nepodařilo těchto rozepří nijak výrazněji využít; Turecko přitom má se Spojenými státy stejný zájem a to zabránit Íránu vyzbrojit se jadernými zbraněmi (Bleek; Stein 2012: 36).

Vztahy Íránu se Saudskou Arábií měly po roce 2009 ještě více podobu tichého nepřátelství, než za vlády Bushe. Představitelé Saúdské Arábie vnímají aktivity Íránu jako přímé ohrožení svých strategických zájmů. Po údajné výzvě k „useknutí hadí hlavy“ z dubna 2008 v červenci dalšího roku dokonce unikly spekulace o tom, že Saúdská Arábie tajně povolila poskytnout svůj vzdušný prostor pro případný izraelský vzdušný zásah (Allison 2012: 21). Kromě přetrvávajících odlišných zájmů v Iráku měla saúdkoarabská monarchie problémy s vlastní šiitskou menšinou, která ve Východní provincii tvoří mezi 10-15% obyvatel. V letech 2009 a 2010 došlo k několika případům sektářského napětí (Allison 2012: 15-16). Jestliže Arabské jaro obnažilo rozpor v zájmech Turecka a Íránu, v případě Saúdské Arábie a Íránu byly odlišné zájmy ještě viditelnější a také citelnější. Saudská Arábie poslala své ozbrojené síly na pomoc sunnitskému vládnoucímu režimu v Bahrajnu během nepokojů na jaře 2011. V případě občanské války v Sýrii se rovněž obě země ocitly v opačných táborech.

Spojené státy se snažily íránský vojenský rozmach utlumit tím, že do států Perského zálivu dovezly velké množství vojenského materiálu. Mezi lety 2005-2009 prodali Američané zemím v Perském zálivu zbraně za celkovou sumu 37 miliard dolarů. V září 2010 ohlásila Obamova administrativa novou obří zakázku na vývoz zbraní do Saúdské Arábie za zhruba 60 miliónů dolarů. V rámci ní se Spojené státy zavázaly dodat do Saúdské Arábie 84 nových letounů F-15 a dalších 70 modernizovat. Stejně tak značné množství helikoptér: 70 strojů typu Apache, 72 strojů typu Black Hawk a 36 strojů typu Little Bird (Allison 2012: 56-47). Prostor pro prosazování ekonomických sankcí je u Saúdské Arábie a ostatních zemí Perského zálivu poměrně omezený, neboť jde o státy, které mají vesměs velké zásoby stejných nerostných surovin, které tvoří páteř íránského hospodářství a nemají v tomto ohledu s Íránem příliš výrazné obchodní styky.

Za vlády Obamy pokračovaly ze strany Spojených států proti íránskému programu na výrobu jaderných zbraní tajné operace, mnohdy s ještě vyšší intenzitou, než

v předchozím období. Atentáty na iránské vědce byly čím dál tím častější; jenom od roku 2010 byli zavražděni čtyři a minimálně jeden další útok se nezdařil. Jak už bylo řečeno, Spojené státy spojitost s těmito akcemi horlivě popíraly; někteří členové americké administrativy a příslušníci tajných služeb se obávali iránské odvety na amerických občanech. Všeobecně se předpokládá, že tyto operace provádí Izrael a pravdivosti této hypotézy nahrává i skutečnost, že se izraelští představitelé k těmto vraždám vyjadřují dost nejasně; nepřiznávají se k nim, ani nevyvrací svou účast na jejich provádění (Maher 2012: 3-4). Američané však i tyto akce musí brát v potaz a reagovat na ně ve své strategii.

Paradoxní je, že byť Američané kategoricky popírají vinu na vraždách vědců (a zřejmě mluví pravdu), šlo by poměrně úspěšně pochybovat o tom, že nemají vůbec nic společného se sabotážemi, ke kterým na území Íránu dochází a při kterých umírá mnohem větší množství lidí, než při cílených útocích na jednotlivce. V Íránu došlo za posledních několik let nejméně ke dvěma tuctům nevysvětlených výbuchů, které postihly ropná zařízení, plynovody, vlaky a vojenské základny. 12. listopadu 2011 došlo k velkému výbuchu na základně Revolučních gard, zhruba 30 kilometrů západně od Teheránu, na které iránská armáda testovala raketové systémy. Výbuch zabil 17 lidí, včetně velitele iránského raketového programu a několika expertů v tomto oboru a doslova srovnal se zemí více než tucet budov. Doteď není jasné, zda šlo o sabotáž nebo o nehodu, jak Írán výbuch oficiálně nazval. Někteří iránské představitelé tvrdili, že základnu zasáhla raketa vypálená bezpilotním letounem (Maher 2012: 7-8).

V předchozí kapitola již byla zmínka o počítačovém červu s názvem Stuxnet. Ten podle některých odhadů zpomalil iránský program na výrobu jaderné zbraně o 1-2 roky a způsobil v letech 2009-2010 poruchu téměř u jedné pětiny iránských centrifug. Stuxnet zasáhl nejméně 155 zemí světa, ovšem 60% z celkového množství postižených počítačů se nacházelo v Íránu, kde bylo červem postíženo více než 30 000 počítačů. Američané a Izraelci údajně dokázali získat přímo centrifugy P-1, tedy typ, který Íránci používají a účinnost Stuxnetu proti nim otestovali ještě před jeho vypuštěním (Maher 2012: 9-10).

Už bylo řečeno, jakým způsobem Obama měnil v průběhu svého prvního funkčního období svůj postoj k eventualitě vojenského zákroku. Spojené státy však nejsou jedinou zemí, které připustila, že v případě nutnosti zastaví iránský program na výrobu jaderné zbraně pomocí síly. Izrael má pomyslnou červenou linii, po jejímž

překročení neexistuje jiná možnost, než-li vojenský útok, pravděpodobně blíže, než USA. Na případný útok lze nahlížet z několika různých hledisek: zda by nebyl ukvapený, zda by byl dostatečně účinný a zda by náklady nebyly příliš vysoké vzhledem k ziskům. Pokud Spojené státy a Izrael říkají, že by jen držení jaderné zbraně Íránem je pro ně kategoricky nepřijatelné, je tím pádem tato debata trochu užší. V případě vojenského zákroku by bylo evidentní, že diplomacie selhala a už by bylo poněkud zcestné řešit, zda byly vyčerpány všechny nenásilné možnosti. Toto kategorické tvrzení také činí irelevantním tvrzení, že Írán by i po získání jaderných zbraní neměl odvalu použít je proti Izraeli, protože by byl vymazán z mapy (Weiss 2009: 82-83) prostě protože na tuto skutečnost Američané a tím spíše Izraelci spoléhat nechtějí a jasně se vyjádřili, že udělají vše pro to, aby takové situaci předešli.

Vyvstávají dvě zásadní otázky: do jaké míry by vojenský zákrok byl efektivní a v návaznosti na to, jaké by byly jeho dopady pro Izrael, Spojené státy, mezinárodní komunitu jako takovou a íránskou opozici. Podíváme-li se trochu detailněji na druhou otázku, tak v případě Izraele by šla s téměř stoprocentní jistotou očekávat vojenská odplata ze strany Íránu a zvýšená koncentrace teroristických útoků proti izraelským cílům. Bouřlivá debata se vede o tom, které další entity by se k íránské odvetě přidaly a zejména zda by mezi nimi byl i Hizballáh (Abrams; Wexler 29-30). Spojené státy by dopady vojenského zásahu proti Íránu poznamenaly ekonomicky, ovšem dál rovněž není zcela jasné, jak by se Íránci zachovali. Zda by zaútočili přímo na americké vojenské základny v Perském zálivu, Saúdskou Arábii, potažmo jiné americké spojence v regionu, snažili by se destabilizovat Irák, či by podpořili Tálibán v Afghánistánu. Američany by možná nejvíce strašila zvýšená možnost teroristických útoků proti americkým cílům v zahraničí i přímo na území USA. Z Íránu by se mohlo stát regulérní útočiště teroristů, kteří by tam mohli plánovat útoky podobné těm z jedenáctého září. Panuje také obava, že by hněv Íránců zvýšil oblibu kleriků a vládnoucí politické garnitury (Weiss 2009: 82).

Detaily jednání mezi americkými a izraelskými představiteli o preemptivním útoku na Írán nejsou známé. Je však dost pravděpodobné, že Američané Izraelce zejména v posledních dvou letech přesvědčují, ať ještě dají šanci diplomacii a ekonomickým sankcím. K těm je veřejné mínění v Izraeli dost skeptické, což Obamovi značně komplikuje situaci. Pro Obamu budou vztahy s Izraelem palčivým problémem i do budoucna. Zejména díky tomu, že izraelským premiérem s velkou

pravděpodobností i nadále bude Benjamin Netanjahu, který k Íránu zastává tvrdý postoj.

Spojené státy musí v souvislosti s Izraelem brát v potaz i úvahy o ustanovení zóny bez zbraní hromadného ničení (WMD Free Zone) na Blízkém východě. Tyto návrhy zaznívaly od různých států z regionu už několikrát. V roce 2010 Spojené státy společně s arabskými zeměmi a Íránem souhlasily s tím, aby se v budoucnu uskutečnila konference, která se tímto návrhem bude zabývat (Cordesman; Bosserman; Khazai; Gold 2012: 100). Cílem této výzvy samozřejmě byl především izraelský jaderný arzenál. Američané si nemohli a nemohou dovolit podobnou výzvu nepodpořit, neboť vzhledem k Obamovým rétorickým cvičením o vizi světa bez jaderných zbraní by vypadali trochu jako pokrytci. Celou situaci ještě zamotává schizofrenní situace kolem izraelských jaderných zbraní, kdy se Izrael k jejich držení nikdy nepřiznal, na druhou stranu jejich existence snad už ani nemůže být nazývána veřejným tajemstvím. Írán se podobnými výzvami snaží přesunout pozornost od svého jaderného programu a je pro něj příjemným bonusem, že tím druhým státem je právě Izrael. Konference na toto téma se měla konat v prosinci 2012 v Helsinkách. Ovšem nakonec k ní nedošlo, neboť její plánování účastníci se ani nebyli schopni dohodnout, za jakých podmínek by se konference zúčastnili. Americké ministerstvo zahraničí vydalo krátkou zprávu, ve které tento vývoj politovalo a vyzvalo všechny inkriminované státy, aby se v budoucnu pokusily nalézt cestu k dialogu (U.S. Department of State 2012).

V závěru kapitoly se opět podíváme na to, jaký diplomatický formát převládá během prvního funkčního období Baracka Obamy směrem k Íránu a ostatním aktérům, kteří byli v íránské otázce nějak zainteresováni. Spojené státy se snažily rozšířit spolupráci s Ruskem v multilaterální rovině na půdě OSN; ovšem viditelnější byl jejich pokus o navázání užších bilaterálních vztahů, zejména v bezpečnostní oblasti, která se bezprostředně týkala i íránského jaderného programu. S Čínou se Američané snažili spolupracovat jak v multilaterální, tak v bilaterální rovině, kdy vrcholem multilaterální politiky byl čínský souhlas s rezolucí 1929 RB OSN v roce 2010. Od té doby se americká diplomacie snažila své zájmy ohledně Íránu ve vztazích s Čínou prosazovat spíše bilaterálně. Bilateralismus také tvořil hlavní platformu pro americké vztahy s Indií. Ta nemá takovou důležitost jako Čína, díky tomu, že v RB OSN není stálým členem, na druhou stranu se jedná o důležitého odběratele íránských nerostných surovin. Indické chování na půdě OSN bylo často ovlivněno předchozími

bilaterálními kroky americké diplomacie. Stejně tak vztahy Spojených států a regionálních mocností, jako Saúdská Arábie, Turecko, nebo Pákistán, probíhaly z velké části v bilaterální rovině. Pokusem o multilaterální jednání bylo třeba americké připojení se k výzvě o svolání debaty s cílem vytvořit zónu bez zbraní hromadného ničení na Blízkém východě. A konečně, unilateralismus měl v americké politice své pevné místo a to v podobě sankcí, které nepostihovaly pouze Írán, ale rovněž firmy nebo jednotlivce z jiných států.

5. Komparace amerických kroků vůči Íránu za vlády prezidenta Bushe a prezidenta Obamy

Při srovnání politiky Spojených států vůči Íránu za vlády dvou posledních amerických prezidentů je třeba brát v potaz, že dvě Bushova a jedno Obamovo funkční období nepředstavovala nějaké dva homogenní časové úseky, během kterých byla americká politika k Íránu jasně nalajnovaná a měla stejnou podobu od začátku až do konce. V tomto směru však byla o něco konzistentnější politika Bushe, byť vládl dvakrát déle, budeme-li počítat pouze první Obamovo funkční období. Malou anomálií bylo období mezi lety 2000 a 2002, ale od ustanovení konceptu osy zla nesla americká politika vůči Íránu jasné poznávací znaky, které zůstaly neměnné. Během čtyř let vládnutí Obamy však prošla poměrně výraznými změnami, přičemž její podoba z roku 2009 byla o dost jiná, oproti té z roku 2012.

Největší kontrast byl mezi koncem druhého funkčního období Bushe a začátkem vládnutí Obamy. Obamova snaha navázat s Íránem regulérní diplomatické styky, která byla doplněna různými gesty dobré vůle a jeho pokus více do íránské problematiky zapojit Rusko v rámci celkové změny americko-ruských vztahů, to všechno nepochybně byly kroky, které za změnu lze považovat. Ovšem podíváme-li se, jaký měly tyto aktivity vývoj v průběhu času, dospějeme k rezultátu, že pokus zlepšení vztahů s Íránem a navázání bilaterálních vztahů s ním zcela selhal a stejně tak Rusové byli čím dál tím méně ochotni Američanům s Íránem pomáhat. Naopak konec prvního funkčního období Obamy měl jisté paralely s koncem druhého funkčního období prezidenta Bushe; americký prezident veřejně připouštěl, že vojenský zákrok je možnou eventualitou v případě, že diplomatické snahy selžou, zároveň byla tato možnost hojně propírána v médiích a stala se i tématem kampaní před prezidentskými volbami. V obou dvou případech Spojené státy spoléhaly na sankce, které měly Írán natolik ekonomicky nalomit, že náklady na pokračování vývoje jaderné zbraně budou příliš vysoké.

V případě změny americké rétoriky vůči íránskému režimu a navazování diplomatických vztahů zůstává vážnou otázkou, do jaké míry měly tyto kroky reálnou naději na úspěch, kterým by bylo prokazatelné ukončení všech aktivit Íránců, vedoucích k výrobě jaderné zbraně. To se sice s úplnou určitostí nikdy nedovíme, ale pokusme si představit scénář, kdy by íránská opozice uznala prohru ve volbách a

nedošlo by k žádným nepokojům a jejich brutálnímu potlačení; zda by opravdu diplomacie slavila úspěch a Írán by dříve nebo později přijal všechny americké požadavky. Vzhledem k tomu, co všechno byli Íránci předtím i poté schopni podstoupit a neustoupili, by případné delší období relativního klidu uvítali, aby mohli ve svém programu pokročit a nemuseli se bát možného vojenského zákroku, minimálně ze strany USA. Autor práce se domnívá, že výroky o respektování íránského režimu jej těžko mohly ovlivnit do té míry, že by se vzdal myšlenek na držení jaderných zbraní, nebo kapacit pro jejich rychlou výrobu. Těžko říct, jestli tomu věřil sám Obama. Pokud bychom byli velcí rýpalové, mohli bychom tvrdit, že Obamova politika vůči Íránu byla do značné míry i otázkou jeho předvolební kampaně. Jejím hlavním tahákem bylo heslo „změna“ a Obama se proti republikánům pokusil vymezit skoro všude, kde to jen bylo možné. Mohl uvažovat tak, že po svém zvolení bude jistou dobu uplatňovat politiku, v jejíž úspěch sám pořádně nevěří a po určité době přejde na trochu jiný model, který před volbami nezmiňoval, ale bude efektivnější. A nikdo ho nebude obviňovat z toho, že se nepokusil splnit své předvolební sliby.

Dalším bodem Obamova programu byl restart americko-ruských vztahů. Hodně toho bylo řečeno a napsáno o tom, jak Obama doufal, že Rusko pomůže prosadit americké zájmy v Íránu. Ale když se trochu vrátíme do předchozího odstavce, Obamova pozměněná politika vůči Íránu mohla sloužit i jako prostředek pro sbližování s Ruskem. Rusové samozřejmě velmi nelibě nesli a dodnes nesou úvahy o vojenském útoku na íránská jaderná zařízení. Obama je mohl chtít svým novým diskurzem vůči Íránu v první polovině roku 2009 uklidnit, aby zmírnil napětí, které mezi Ruskem a USA eskalovalo v roce 2008 po ruské ozbrojené intervenci v Gruzii. Obama potom měl větší šanci prosadit své návrhy směrem k Rusku; především ty, týkající se jaderného odzbrojování a úvah o globální nule a také Rusy přemluvit ke spolupráci v otázce Íránu a tvrdšímu postoji vůči němu.

Američané se s Rusy snažili bilaterálně dohodnout na postupu vůči Íránu už za vlády Bushe. Rozdíl byl v tom, že jejich snahy byly omezeny striktně na Írán a nebyly propojené s dalšími otázkami, které ovlivňovaly rusko-americké vztahy. Obama se naopak pokusil s Rusy o strategický pakt, jehož součástí měla být větší pomoc od Ruska tam, kde Američany tlačila bota; mimo jiné v Íránu. Rusové však pragmaticky vytěžili maximum z Obamovy nabídky, ale naopak sami americké věci příliš neprospěli.

Poměrně citelný rozdíl byl v tom, jak Spojené státy v jejich snaze oslabit Írán pomocí sankcí podporovaly evropské mocnosti, potažmo EU jako celek. Za vlády Bushe měla americká administrativa situaci ztíženou tím, že kromě posledních dvou let jeho vlády odmítala EU uvalit na Írán citelné sankce. Určitým zlomem byl nástup prezidenta Ahmadínežáda a jeho nekompromisní antisemitské výroky, ať už směrem k současnému Izraeli, nebo k historickým událostem, zejména k holokaustu. V Evropě tradičně veřejné mínění vnímá tuto problematiku velmi citlivě a Írán se po těchto výrociích dostal pod větší drobnohled evropských politiků i z hlediska jeho snah získat jadernou zbraň. Tento postoj je na jednu stranu pochopitelný, avšak evropské velmoci už předtím zdůrazňovaly, že jaderně vyzbrojený Írán je pro ně nepřijatelný. Tomu ovšem měla odpovídat i jejich politika a ta měla být konzistentní bez ohledu na to, kdy iránský prezident prohlásil, že by Izrael měl být vymazán z mapy, nebo kdy zpochybnil holokaust.

Bushovi by se dalo vytknout, že jeho tažení proti Iráku, ve kterém později nebyly nalezeny žádné zbraně hromadného ničení, mohlo evropskou veřejnost odradit od podpory jeho kroků proti Íránu. Na druhou stranu, tvrdit, že zesílení tlaku EU na Írán, zejména po roce 2010, byla pouze zásluha Obamy, by bylo poněkud neuvážené. Kromě výroků Ahmadínežáda hrály nemalou roli vnitropolitické poměry ve třech nejdůležitějších státech Evropské unie. Spojené království bylo tradičním „speciálním“ spojencem Spojených států bez ohledu na to, zda vládli konzervativci nebo labouristé. Jasným důkazem tohoto spojení byla těsná vazba Tonyho Blaira na Spojené státy a jeho v podstatě bezvýhradná podpora jejich kroků po útocích z jedenáctého září. Ovšem nástup premiéra Camerona přinesl mimo jiné i přitvrzení vůči Íránu (Prince 2010). Cameron akcentuje nepřijatelnost jaderně vyzbrojeného Íránu ještě výrazněji, minimálně v porovnání s Gordonem Brownem. To je zapříčiněno také tím, že byt' je jeho příležitostným kritikem, má velmi kladný vztah k Izraeli. Zároveň mají britští konzervativci od druhé světové války tendence vést svým způsobem ofenzivnější zahraniční politiku, což se také může projevat, byt' nyní vládnou v koalici s liberály.

Předchůdce francouzského prezidenta Sarkozyho, Jacques Chirac, byl sice reprezentantem stejné politické strany, ale Sarkozy představoval změnu francouzské zahraniční politiky. Chirac byl představitelem postupně slábnoucích gaullistických tendencí ve francouzské politice a jedním z jejich základních stavebních kamenů byla zdrženlivost vůči USA. Sarkozy naopak posílil spolupráci Francie se Spojenými státy

a symbolickým důkazem tohoto sblížení bylo Sarkozyho oznámení návratu Francie do struktur NATO v březnu 2009. Vztah Sarkozyho vůči Izraeli je veskrze pozitivní, i přes jeho známý nelichotivý výrok na adresu Benjamina Netanjahua během rozhovoru s Obamou na podzim roku 2011 (Le Guernigou 2011).

A konečně, vnitropolitická situace v Německu také posílila tlak EU na Írán a tím podpořila americké zájmy. Němci byli po druhé světové válce dlouhou dobu spíš pasivní z pohledu svých aktivit mimo evropský kontinent. Kromě toho, že se až na výjimky vymezovali proti vojenským řešením a intervencím a třeba v roce 2003 poměrně ostře odmítali vojenskou invazi do Iráku (Forsberg 2005: 213), taktéž dávali najevo, že preferují diplomacii na úkor silových řešení, třeba i sankcí. Za vlády kancléřky Angely Merkelové se Němci začali trochu víc osmělovat a svůj status ekonomické mocnosti se snažili doplnit i vlivem politickým a to nejen spoluutvářením hlavního integračního proudu v EU. Merkelová oproti svému předchůdci Gerhardu Schröderovi zlepšila vztahy se Spojenými státy (Belkin 2010: 212-213) a zároveň měla velmi dobré vztahy s Izraelem (Belkin 2010: 240-241). Tyto faktory zákonitě ovlivnily i německou politiků vůči Íránu (Belkin 2010: 241-242).

Překryv vládnutí pravicových a při trochu volnějším výkladu politické ideologie konzervativních politiků v Německu a Francii, od roku 2010 doplněný o Spojené království, kde to ostatně hrálo nejmenší roli, ovlivnil politiku Evropské unie vůči Íránu na konci druhého funkčního období Bushe a během prvního funkčního období Obamy. Americká diplomacie mohla mít na jejich rozhodnutí jistý vliv, ale ten byl omezený. Státem, u kterého Spojené státy dokázaly svojí zahraniční politikou do větší míry formovat jeho postoj k Íránu, byla Indie. I když bylo mezi ní a Íránem několik třecích ploch, zároveň byl Írán z několika důvodů přirozeným indickým spojencem. Republikánská i demokratická administrativa byly poměrně úspěšné v oslabování této vazby, i když metody byly trochu odlišné. Republikánská administrativa se svými kroky snažila normalizovat jaderný status Indie, dostat její civilní jaderná zařízení pod dohled IAEA, podpořit rozvoj indické jaderné energetiky a navázat s Indií v tomto sektoru spolupráci. Zároveň se snažila Indii přeorientovat při výběru svých importéru ropy a zemního plynu. Írán je pro Indii i nadále důležitým importérem, ale jeho význam, sice velice pomalu, ale jistě, klesá. Obama na tyto snahy navázal a zároveň zvýšil důraz na normativní aspekty indické politiky. Při svém projevu v indickém parlamentu v roce 2010 využil i svého postavení jakési novodobé politické celebrity, ke kterému značně přispělo jeho ocenění Nobelovou cenou míru,

které získal o rok dříve. Indové, kteří jsou velmi hrdí na demokratický ráz svého státu, jsou na podobné výzvy velmi citliví a Obama se svým projevem slavil úspěch.

Spojené státy mají s Čínou specifický vztah, který v sobě zahrnuje spolupráci i rivalitu. Pro Číňany je při formování čínsko-amerických vztahů klíčová otázka Tchajvanu a poté, aby aktivity Spojených států v Perském zálivu neohrozily import ropy a zemního plynu z tohoto regionu, jehož význam pro Čínu do budoucna ještě poroste. Bush i Obama se snažili hrát s tchajwanskou kartou tím způsobem, že když od Číňanů potřebovali pomoc s Íránem, učinili nějaký ústupek ve své politice k Tchajvanu. Tyto ústupky se týkaly především dovozu zbraní. Obama se pokusil zprostředkovat bližší vztahy mezi Čínou a Saúdskou Arábií, aby vzrostl podíl dovozu strategických surovin ze Saúdské Arábie do Číny na úkor Íránu. Tato strategie však má své limity. Z důvodů, které již byly zmíněny, by íránsko-čínské vazby nebyly zpřetrhány ani v takovém případě, kdy by se Čína zcela odstříhla od íránské ropy a zemního plynu. Pro samotné Číňany je však výhodná diverzifikace importérů a navíc odběr surovin z Íránu pomáhá Číně udržovat si v něm vliv. Bush a po něm i Obama pouze dokázali přesvědčit Čínu o tom, že se nemusí obávat o dodávky surovin z Perského zálivu. Čína díky tomu umožnila schválení několika rezolucí RB OSN, ale víc se od ní prostě čekat nedalo. Až budou mít Číňané dojem, že je Írán příliš blízko jaderné zbraně, jistě podniknou kroky, aby této eventualitě zabránili. Problém pro Spojené státy tkví v tom, že Čína by tuto situaci řešila až za pět minut dvanáct, zatímco Spojené státy nechtějí podstupovat zbytečné riziko.

V případě americké politiky ke státům v regionu Blízkého východu Obama v něčem na Bushe navázal a v něčem postupoval odlišně. Navázal na něj ve snaze zajistit dobré vztahy se Saúdskou Arábií a ostatními státy na jižní straně Perského zálivu a zásobovat tyto země moderními zbraněmi, ve snaze vybalancovat íránský zbrojní program. V rámci regionu Obama přesunul americké vojenské síly z Iráku, proti jehož napadení od začátku protestoval, do Afghánistánu, kde naopak americké jednotky posílil. Americký odchod znamenal upevnění postavení iráckého premiéra al-Málíkího, který měl a má tendenci zdůrazňovat skutečnost, že většina obyvatel Iráku patří do šíitské větve islámu a posiluje šíitský charakter státu. To Irák sblížuje s Íránem a naopak vzdaluje od Saúdské Arábie.

Obama většinou podpořil skupiny, které během Arabského jara vyjádřily odpor proti stávajícím režimům; z nejdůležitějších v Libyi, Egyptě a Sýrii. V případě Bahrajnu však postupoval velmi obezřetně, neboť podpora protestantů by byla brána

jako nepřátelský krok vůči Saúdské Arábii a ostatním sunnitským spojencům USA v regionu a navíc by případná změna režimu posílila Írán. Poměrně dramatický byl vývoj americko-izraelských vztahů. Obama dával na počátku své vlády jasně najevo, že by Spojené státy nepodpořily případný izraelský vojenský zásah proti íránským jaderným zařízením. Časem se však americký postoj vrátil tam, kde byl na konci vládnutí prezidenta Bushe. Obama však má dost vlažné vztahy s premiérem Netanjahuem. Jeho vstřícná rétorika směrem k muslimskému světu, která kulminovala během jeho projevu v Káhiře, byla něčím novým, byť Bush neustále používal termíny jako „muslimští přátelé“ a zdůrazňoval kladné stránky islámu. V Izraeli tyto kroky nebyly přijímány zrovna kladně.

V tajných operacích proti íránskému programu na výrobu jaderné zbraně Američané pokračovali i za vládnutí Obamy. I nadále odsuzovali atentáty na íránské vědce a popírali, že by se na nich podíleli, ale je velmi pravděpodobné, že Američané jsou odpovědní za celou řadu sabotáží na íránském území, minimálně do té míry, že podporují Íránce, kteří tyto sabotáže provádějí. Ostatně, jak už bylo řečeno, za Obamy výrazně vzrostl počet útoků, vedených bezpilotními letouny v Afghánistánu, které nelze označit jinak, než za likvidační akce. Někteří Íránci dokonce přišli s tvrzením, že bezpilotní letouny mohou za velkou explozi ve vojenském prostoru poblíž Teheránu z listopadu 2011 (Maher 2012: 8). V tomto ohledu byli Američané za vlády Obamy minimálně tak aktivní, jako za vlády Bushe.

Zhodnotit oba dva prezidenty z hlediska jejich úspěšnosti není jednoduché, neboť neexistuje nějaké přesné kritérium, jakým by bezesporu bylo prokázané ukončení všech íránských aktivit, vedoucích k vývoji jaderné zbraně. Americké kroky, u kterých lze jednoznačně vysledovat konkrétní úspěch, spočívající alespoň ve zpomalení íránského vývoje jaderných zbraní, se váží k různým tajným operacím. Od záměrného dodávání vadných součástí, přes sabotáže, až po kybernetické útoky, jejichž vrcholem bylo úspěšné infikování íránských počítačových systémů červem Stuxnet. Pokud bychom považovali za úspěch pouze úplné přerušení íránských jaderných ambicí, lze tvrdit, že Bushova administrativa byla a Obamova administrativa byla a stále je neúspěšná. Takové tvrzení není alibismem, ale konstatováním faktu.

Je tudíž na místě zamyslet se nad tím, co americká strategie přinesla pro Spojené státy mimo Írán. Dojdeme k závěru, že Bush se snažil íránskou krizi vyřešit za pomoci menších ústupků, než Obama, nebo jinak řečeno nižších nákladů. Obama

učinil ústupky hned v několika ohledech, zejména vůči Rusku; základy sbližování obou zemí byly postaveny na jaderném odzbrojování. Z pohledu Obamovy vize světa bez jaderných zbraní byl tento krok logický, na druhou stranu se Američané připravili o budoucí strategickou výhodu, neboť ruský jaderný arzenál byl průběžně mnohem méně modernizován, než americký a v budoucnu mohlo dojít k tomu, že by do určité míry byla narušena jaderná parita mezi Ruskem a Spojenými státy. Dalším ústupkem bylo opuštění plánu na výstavbu komponentů protiraketové obrany v Polsku a v České republice. Tento krok měl především symbolický dopad a byl geopolitickým vítězstvím Ruska, které nemíní úplně vyklidit bývalou sféru vlivu Sovětského svazu. Pro Rusy je možná úplně nejcennější to, že částečně v Polsku a ještě více v České republice byl ve společnosti silný odpor proti stavbě amerických protiraketových zařízení. Oslabování vazeb států z tohoto regionu na Spojené státy je zřetelným cílem ruské zahraniční politiky a v tomto případě bylo úspěšné.

Obamova politika také způsobila trhliny ve speciálním vztahu Spojených států a Izraele, které nebyly zcela zaceleny i po pokusu o normalizaci vztahů obou zemí do předchozích kolejí. Námitka, že Izrael stejně představuje pro Spojené státy pouze přítěž, nejsou na místě. Izrael je unikátním americkým spojencem v regionu díky hodnotové spřízněnosti obou zemí. Díky svým moderním konvenčním silám může zasáhnout ve velké části Blízkého východu a tím odstrašit i případného vyzyvatele amerických zájmů v regionu. Nemluvě o jeho jaderném arzenálu. Izrael je také se Spojenými státy nerozlučně spojen společným bojem proti terorismu ze strany islamistů. I v tomto ohledu má Spojeným státům co nabídnout. Izraelci Obamovi nezapomněli slova z úvodu jeho prvního funkčního období a dá se předpokládat, že ani během jeho druhého mandátu nebudou vztahy USA a Izraele úplně bez poskvrny i díky tomu, že v Izraeli bude i nadále premiérem Benjamin Netanjahu, který s Obamou nemá zrovna ideální vztahy od samého začátku vlády současného amerického prezidenta (Allin; Simon 2010/2011: 30).

Jedním z důvodů, proč byl Obama oceněn Nobelovou cenou míru, bylo tvrzení, že prý byl odhodlán preferovat multilateralismus při řešení sporných mezinárodních otázek. Toto konstatování je docela úsměvné, Obama totiž nebyl o nic větším zastáncem multilateralismu, než jeho předchůdce. Aby Spojené státy mohly prosadit své zájmy na půdě OSN, musely se předtím uchýlit k sérii bilaterálních jednání. Obama oproti svému předchůdci navázal hlubší bilaterální vztahy s Ruskem a bilaterálně jednal se všemi státy, které byly nějak v íránské problematice

zainteresovány. Za jeho vlády několikrát došlo k implicitnímu vymezení zájmů Spojených států a zemí, se kterými Američané jednali. Obamova administrativa kladla na jednání s velmocemi velký důraz. Od roku 2010 Američané v podstatě vzdali multilaterální pokusy dotlačit Írán tam, kde jej chtěli mít. Bilaterální jednání s ostatními státy i nadále pokračovala a byla doplněna sérií stále se zostřujících unilaterálních kroků vůči Íránu a nestátním aktérům, kteří byli nějak napojeni na Írán v oblastech, jenž se Spojené státy rozhodly sankcionovat. Ovšem bilaterální jednání se samotným Íránem, která Obama sliboval a tolik je akcentoval, se nedostala za hranici formálních setkání.

Závěr

Při použití notné dávky cynismu by se dalo konstatovat, že největších úspěchů v otázce Íránu Barack Obama dosáhl ještě před svým zvolením. Írán byl jedním z několika témat zahraniční politiky Spojených států amerických, ve kterých se tehdejší demokratický kandidát na post prezidenta vymežil proti svému předchůdci a svému republikánskému protikandidátovi. George W. Bush byl na konci svého druhého mandátu mimo Spojené státy možná nejméně oblíbeným americkým prezidentem v historii. Obama na tento fakt poukazoval a někteří Američané mohli při svém rozhodnutí, koho volit, k této skutečnosti přihlédnout. Dostáváme se opět k tomu, že Obama mohl heslo „změna“ použít především ke zvolení do Bílého domu a potom se pokusil část této změny v praxi realizovat bez toho, aby byl nutně zcela přesvědčen o jejím úspěchu.

Obama nesplnil celou řadu očekávání, jenž do jeho osoby před prezidentskými volbami v roce 2008 vkládali někteří jeho podporovatelé. Americká zahraniční politika neklade větší důraz na multilateralismus, americká vojska se sice stáhla z Iráku a v budoucnu je plánován odchod z Afghánistánu, ale hrozí riziko další americké ozbrojené intervence, která může zažehnout významný vojenský konflikt v nešťastném regionu Blízkého východu. Američané nekladou při prosazování svých zájmů větší důraz na lidská práva; věznice v Guantánamu pořád zadržuje osoby podezřelé z terorismu a americké bezpilotní letouny likvidují domnělé teroristy s větší intenzitou, než tomu bylo za vlády prezidenta Bushe. Dialog s muslimským světem nepřinesl kýžený úspěch, rozhodně ne ve vztazích s Íránem. Arabské jaro, které americká administrativa považovala za příležitost, jak vylepšit obrázek Spojených států v muslimském světě, vyústilo v situaci, kdy v mnoha státech hrozí nastolení režimů, které bude možné označit více či méně za islamistické. A to včetně tak důležitého státu, jakým je Egypt.

S Íránem nemají Spojené státy o nic lepší vztahy, než na začátku roku 2009. Dialog, který měl otevřít cestu k diplomatickému řešení, selhal. Na pořadu dne jsou sankce, jejichž tvrdost převyšuje všechny předešlé a eventualita vojenského útoku. Obamova politika během jeho prvního mandátu byla dost odlišná od té, jakou sliboval coby prezidentský kandidát. U amerických voličů mu to prošlo a na konci roku 2012 dostal šanci vládnout další čtyři roky. Na tom není nic překvapivého,

americké voliče by proti sobě mnohem víc poštvál, pokud by se zpronevěřil svému programu v domácí politice. Tento vývoj však byl signálem pro bezbřehé idealisty, že ani Obama se jejich zásadami řídit nebude. Autor tuto skutečnost kvituje s potěšením, protože má za to, že idealismus u amerických politiků způsobil mnohem víc škod, než užítka a má na mysli zahraniční politiku Woodrowa Wilsona a ještě víc Franklina D. Roosevelta. Na druhou stranu jej trochu trápí, jak snadno lze veřejnost „opít rohlíkem“ a vybudovat mediální profil politika ještě předtím, než učiní nějaké zásadní rozhodnutí ve funkci, na kterou kandiduje. Byť je pravda, že Obama velmi těžil ze svého veřejně prezentovaného odporu proti invazi do Iráku v roce 2003.

Bez ohledu na to, nakolik se Obama odchýlil či neodchýlil od svých původních záměrů, jak se s iránským problémem vypořádat, je nutné konstatovat, že jde o nesmírně složitý problém, se kterým si nebyla schopna poradit ani administrativa jeho předchůdce. Vojenský útok by iránské aktivity možná přerušil, možná pouze zpomalil, ale ani pro Bushovu administrativu nebyla tato představa příliš lákavá. O složitosti problému vypovídá i to, jakým způsobem o něm píší akademici ze všech koutů světa. Drtivá většina z nich dokáže přesně popsat danou situaci a velmi trefně zkritizovat nedostatky, kterých se republikánská či demokratické administrativa dopustila. Když však mají přijít s vlastním řešením, buď žádné nemají, a nebo jde často o velmi obecné fráze, proti kterým nelze nic moc namítnout, ale právě jejich implementace v praxi je tím nejsložitějším a na to už akademičtí pracovníci návody nedávají. Jednu věc, kterou někteří analytici zmiňují, však je třeba vypíchnout. Z pohledu prosazování amerických zájmů vůči Íránu, byla a stále je invaze do Iráku dost na obtíž. Svržení Saddáma Husajna a oslabení Iráku jednoznačně posílilo Írán a tím spíš, když nyní v Iráku utváří politiku státu šíité, kteří mají blíž k Íránu. Vojenská intervence způsobila velkou neoblibu Spojených států po celém světě a nejvíc mezi muslimy; tato neobliba ještě stoupla poté, co se v Iráku nenašly žádné zbraně hromadného ničení. Stejně tak tažení do Iráku a více než 8 let trvající pobyt amerických vojsk obrovským způsobem zatížil americkou státní pokladnu.

Autor si uvědomuje, že Američané do Iráku šli nejen kvůli údajnému držení zbraní hromadného ničení iráckým režimem. Ropa, kterou tak často zmiňují odpůrci tohoto rozhodnutí, také hrála svojí roli a konečně svojí roli hrály i normativní ohledy, spojené s krutým vládnutím Husajna a jeho strany Baas. Neřadí se mezi apriorní rýpaly, kteří na všem vidí pouze čirý pragmatismus. Sesazení člověka, který mimo jiné neváhal použít chemické zbraně proti Íráncům i svým vlastním obyvatelům,

nelze než uvítat. Ovšem pokud se na dopady této akce podíváme čistě pragmaticky, budoucí vývoj ve vztazích s Íránem ukázal, že v tomto ohledu byla intervence v Iráku spíš na obtíž. Pokud by k ní bývalo nedošlo, bylo by pro Američany jednodušší zpomalit nebo zcela terminovat íránský program na výrobu jaderných zbraní vojenským zásahem. Jenže to je pouze hypotetický scénář. V Iráku se zbraně hromadného ničení nenašly a Al-Kajda se na jeho území přesunula až po svrnutí Husajna. Dnes Spojené státy čelí situaci, kdy Írán může brzy jaderné zbraně získat, už dnes podporuje islámský terorismus a hrozí, že do budoucna může pro teroristy sloužit i jako svatyně po vzoru Afghánistánu za vlády Tálibánu. Je tento stav pro Spojené státy výhodnější? A je přijatelná myšlenka, že by někdo, jako Saddám Husajn ještě v roce 2013 vládl v Iráku? Zahraniční politika demokratické supervelmoci, jakou jsou Spojené státy, bude i do budoucna formována vyvažováním mezi pragmatismem a hájením určitých hodnot a principů. Najít v tomto směru ideální poměr, je úkol pro všechny budoucí americké prezidenty a jejich administrativy. Pokud si ale někdo myslel, že Obama tento poměr vychýlí víc ve prospěch hodnot, zmýlil se.

Summary

The biggest difference in the US policy towards Iran after Obama's victory in the 2008 presidential election appeared in the first months of his mandate. Obama tried to establish regular diplomatic relations with Iran, and discuss the issue of nuclear proliferation through bilateral talks with the Iranian regime. But these attempts were soon foiled, as the bloody suppression of the demonstrators after the Iranian presidential election in June 2009 was mostly to blame. Since then, the Obama administration slowly began to have the attributes of the previous one, as the United States were heavily depending on various sanctions imposed on Iran, and even mentioning the possibility of a military intervention.

The changes in the Iranian nuclear issue were part of the overall changes in the U.S. security and foreign policy, proclaimed by Obama and his companions. The most important theme, in regard to Iranian nuclear agenda, was the so called restart of the relations with Russia. Obama engaged the other nuclear superpower through arms control talks, and also backed away from the plans to build the components of the national missile defence system in Poland and the Czech Republic, hoping that Russia would help him with Iran. However, these hopes weren't fulfilled. As well as his predecessor, Obama relied on covert operations in order to at least temporarily disrupt the development of Iranian nuclear program.

Obama failed to persuade Iranian leaders to give their plans of acquiring nuclear weapons with the use of diplomacy. Military strike is still the option, as it was at the end of Bush's second presidential term. Obama sacrificed certain American interests with the prospect of solving the Iranian issue, but he was not successful. Because of his victory in the 2012 presidential election, he will have another four years to deal with this problem, and it will be very interesting to observe his actions, as he keeps declaring, that nuclear armed Iran is unacceptable for the United States, and would undermine the regional and global security.

Seznam použitých zdrojů

Neperiodické tituly

Brand, Alexander. Beyond Obama – Change in the U.S. Foreign Policy and the Consequences for German-American Relation. *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars*. Prague : University of Economics 2009, ISBN 978-80-245-1578-6

Brzezinski, Zbigniew. *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S. - Soviet Contest*. The Atlantic Monthly Press. Boston; New York : 1986, ISBN: 0-87113-084-X

de Vascolenos, Álvaro. Introduction – Responding to the Obama Moment: The EU and the US in a Multipolar World, *The Obama Moment*. Paris : The European Union Institute for Security Studies 2009, ISBN: 978-92-9198-160-1

Hamilton, Daniel; Foster Nikolas. *The Obama Administration and Europe, The Obama Moment*. Paris : The European Union Institute for Security Studies 2009, ISBN: 978-92-9198-160-1

Periodické tituly

Aarts, Paul; van Duijne, Joris, Saudi Arabia after U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch? *Middle East Policy*. 2009, Vol. 16, No. 3, s.64-78

Abrams, Elliott; Wexler, Robert, Attacking Iran's Nuclear Project: Two Views. *World Affairs*. 2012, Vol. 175, No. 1, s. 25-38

Allin, Dana H.; Simon, Steven, Obama's Dilemma: Iran, Israel and the Rumours of War. *Survival*. 2010/2011, Vol. 52, No.6, s. 15-44

Aras, Bulent; Ozbay, Fatih, Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue. *Middle East Policy*. 2006, Vol. 13, No. 4, s. 132-147

Bâli, Asli Ü., The US and the Iranian Nuclear Impasse. *Middle East Report*. Winter 2006, No. 241, s. 12-21

Bartolucci, Valentina, Terrorism Rhetoric under the Bush Administration: Discourses and Effects. *Journal of Language & Politics*. 2012, Vol 11, No. 4, s. 562-582

Barzegar, Kayhan, Iran's Foreign Policy after Saddam. *The Washington Quarterly*. 2010, Vol. 33, No.1, s. 173-189

Belkin, Paul, German Foreign and Security Policy: Trends and Transatlantic Implications. *Current Politics & Economics of Europe*. 2010, Vol. 21, No. 2/3, s. 211-245

Bleek, Philipp C.; Stein Aaron, Turkey and America Face Iran. *Survival*. 2012, Vol. 54, No. 2, s. 27-38

Bowen, Wyn Q.; Kidd, Joanna, The Iranian Nuclear Challenge. *International Affairs*. 2004, Vol 80, No. 2, s. 257-276

Cohen, Ariel, Russia's Iran Policy: A Curveball for Obama. *Backgrounders, The Heritage Foundation*. January 2010, No. 2359, s. 1-10

Cutler, Leonard, Bush vs. Obama Detainee Policy Post-9/11. *Strategic Studies Quarterly*. Summer 2010, s. 63-87

Dadanish, Parvin, Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis. *Iranian Review of Foreign Affairs*. 2012, Vol. 3, No. 1, s. 57-88

Daojiong, Zha, China's Energy Security. *Survival*. 2006, Vol. 48, No. 1, s. 179-190

Djallil, Lounnas, China and the Iranian Nuclear Crisis: Between Ambiguities and Interests. *European Journal of East Asian Studies*. 2011, Vol. 10, No. 2, s. 227-253

El Hussein, Rola, Hezbollah and the Axis of Refusal: Hamas, Iran and Syria. *Third World Quarterly*. 2010, Vol. 31, No.4, s. 803-815

Entessar, Nader, Iran's Nuclear Decision-Making Calculus. *Middle East Policy*. 2009, Vol. 16, No. 2, s. 26-38

Fitzpatrick, Mark, Lessons Learned from Iran's Pursuit of Nuclear Weapons. *Nonproliferation Review*. 2006, Vol. 13, No. 3, s. 527-537

Fitzpatrick, Mark, The Fragile Promise of the Fuel-Swap Plan. *Survival*. 2010, Vol. 52, No. 3, s. 67-94

Forsberg, Tuomas, German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-Americanism, Pacifism or Emancipation? *Security Dialogue*. 2005, Vol. 36, No. 2, s. 213-231

Huntley, Wade L., Rebels without a Cause: North Korea, Iran and the NPT. *International Affairs*. 2006, Vol. 82, No. 4, s. 723-742

Chaudhuri, Rudra; Farrell Theo, Campaign Disconnect: Operational Progress and Strategic Obstacles in Afghanistan, 2009-2011. *International Affairs*. 2011, Vol. 87, No.2, s. 271-296.

Jo, Dong-Joon; Gartzke Erik, Determinants of Nuclear Weapons Proliferation. *The Journal of Conflict Resolution*. 2007, Vol. 51, No. 1, s. 167-194

Jonas, David S.; Swift, Christopher, Reformulating the Nuclear Nonproliferation Regime: Al-Qaeda, Global Terrorism and the Rogue State Paradigm. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*. 2008, Vol. 13, No. 2, s. 337-367

Katz, Mark N., Russian-Iranian Relations in the Obama Era. *Middle East Policy*. 2010, Vol. 17, No. 2, s. 62-69

Katz, Mark N., Russia and Iran. *Middle East Policy*. 2012, Vol. 19, No. 3, s. 54-64

Kibaroglu, Mustafa; Caglar, Baris, Implications of A Nuclear Iran for Turkey. *Middle East Policy*. 2008 Vol. 15, No. 4, s. 59-80

Kozhanov, Nikolay A., U.S. Economic Sanctions against Iran: Undermined by External Factors. *Middle East Policy*. Fall 2011, No.3, s. 144-160

Lieber, Keir A.; Press, Daryl G., The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy. *International Security*. 2006, Vol. 30, No.4, s. 7-44

McCrisken, Trevor, Ten Years On: Obama's War on Terrorism in Rhetoric and Practice. *International Affairs*. 2011, Vol. 87, No. 4, s. 781-801

Montgomery, Alexander H., Ringing in Proliferation: How to Dismantle an Atomic Bomb Network. *International Security*. 2005, Vol. 30, No. 2, s. 153-187

Mukasey, Michael B., The Obama Administration and the War on Terror. *Harvard Journal of Law and Public Policy*. 2010, Vol. 33, No. 3, s. 953-962

Naji, Saeid; Jawan Jayum A., US-Iran Relations in the Post-Cold War Geopolitical Order. *Asian Social Science*. 2011, Vol. 7, No. 9, s. 94-108

Orlov, Vladimir A.; Vinnikov, Alexander, The Great Guessing Game: Russia and the Iranian Nuclear Issue. *Washington Quarterly*. 2005, Vol. 28, No. 2, s. 49-66

Özcan, Nihat Ali, Özdamar, Özgür, Iran's Nuclear Program and the Future of the U.S.-Iranian Relations. *Middle East Policy*. 2009, Vol. 16, No.1, s. 121-132

Pant, Harsh V., A Fine Balance: India Walks a Tightrope between Iran and the United States. *Orbis, Elsevier Limited*. Summer 2007, s. 495-509

Quillen, Chris, Iranian Nuclear Weapons Policy: Past, Present, and Possible Future. *Middle East Review of International Affairs*. 2002, Vol. 6, No. 2, s. 17-24

Richardson, Irmtraud, Why Europe Likes Obama. *Foreign Policy Forum*. 2009, Vol. 19/20, s. 45-54

Sagan, Scott, Why Do States Build Nuclear Weapons?: Three Models in Search of a Bomb. *International Security*. 1996-1997, Vol. 21, No. 3, s. 54-86

Shleifer, Andrei; Treisman, Daniel, Why Moscow Says No: A Question of Russian Interests, Not Psychology. *Foreign Affairs*. 2011, Vol. 90, No. 1, s. 122-138

Singh, Sonali; Way, Christopher R., The Correlates of Nuclear Proliferation: A Quantitative Test. *The Journal of Conflict Resolution*. 2004, Vol. 48, No. 6, s. 859-885

Skidmore, David, The Obama Presidency and US Foreign Policy: Where's the Multilateralism? *International Studies Perspectives*. 2012, Vol. 13, s. 43-64

Takeyh, Ray, Iran Builds the Bomb. *Survival*. 2004-2005, Vol. 46, No. 4, s. 51-64

Tarock, Adam, Iran and Russia in "Strategic Alliance". *Third World Quarterly*. 1997, Vol. 18, No. 2, s. 207-223

van der Heide, Liesbeth. Cherry-Picked Intelligence. The Weapons of Mass Destruction Dispositive as a Legitimation for National Security in the Post 9/11 Age. *Historical Social Research*. 2013, vol 38, No. 1, s. 286-307

Wehling, Fred, Russian Nuclear and Missile Exports to Iran. *The Nonproliferation Review*, Winter 2009, s. 134-143

Weiss, Leonard, Israel's Future and Iran's Nuclear Program. *Middle East Policy*. 2009, Vol. 16, No.3, s. 79-88

Yuan, Jing-dong, China and the Iranian Nuclear Crisis. *China Brief, The Jamestown Foundation*. 2006, Vol. 6, No. 3, s. 1-3

Dokumenty

Allison, Marissa, U.S. and Iranian Strategic Competition: Saudi Arabia and the Gulf States. *Center for Strategic and International Studies*. 6.12.2010

<http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/30229/1/U.S.%20and%20Iranian%20Strategic%20Competition%20-%20Saudi%20Arabia%20and%20the%20Gulf%20States.pdf?1>

Bustelo, Pablo, China and the Geopolitics of Oil. *Real Instituto Elcano*. 2005, Working Paper 38

Cordesman, Anthony H., Iran and Nuclear Weapons: Background Paper for the Senate Foreign Relations Committee. *Center For Strategic and International Studies*, March 24, 2000

<http://www.bits.de/public/documents/iran/iranbackground032100.pdf>

Cordesman, Anthony H.; Bosserman, Bradley; Khazai, Sam; Gold, Bryan, U.S. and Iranian Strategic Competition. Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change *Center for Strategic and International Studies*. Washington D.C. 16.10.2012

Freedman, Robert O., Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record. *Strategic Studies Institute*. November 2006

<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a458185.pdf>

Hynek, Nik, Continuity and Change in the U.S. Foreign and Security Policy with the Accession of President Obama. *Institute of International Relations*. August 2009

<http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Hynek-Obama-ENG.pdf>

International Atomic Energy Agency (IAEA), Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran, 19.6.2003

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-40.pdf>

Kan, Shirley A., Taiwan: Major U.S. Arms Sales Since 1990. *Congressional Research Service*. 29.12. 2012

<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30957.pdf>

Katzman, Kenneth, Iran Sanctions. *Congressional Research Service*. 3.2.2011

Levaillant, Mélissa, India's Foreign Policy Towards Iran: Dilemmas of An Emerging Power. *Network of Researchers in International Affairs*. November 2012

http://www.noria-research.com/wp-content/uploads/2012/11/India_foreign_policy_towards_Iran_NORIA.pdf

Maher, Richard, The Covert War against Iran's Nuclear Program: An Effective Counterproliferation Strategy? *European University Institute, Max Weber Programme*. 2012, EUI Working Paper 17

http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/23395/MWP_2012_17_Maher.pdf?sequence=1

Schott, Jeffrey J., Economic Sanctions, Oil and Iran. United States Congress, 25.7.2006

<http://www.iranwatch.org/government/US/Congress/Hearings/us-congress-jec-iran-energy-072506/us-congress-jec-schott-iran-energy-072506.pdf>

The National Security Strategy of the United States of America, September 2002

<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

The National Security Strategy of the United States of America, March 2006

<http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>

United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons

<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml>

U.S. Department of State, Executive Order 13382

<http://www.state.gov/t/isn/c22080.htm>

U.S. Department of Treasury, Executive Order 13628

http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/2012iranthreat_eo.pdf

Internetové zdroje

Bush, George W., projev o stavu Unie. Washington, D.C., 29.1.2002

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

Bush, George W., projev o stavu Unie. Washington, D.C., 31.1.2006

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

Bush, George W., projev k národu o válce v Iráku, 10.1.2007

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>

Bush, George W., projev o stavu Unie. Washington, D.C., 29.1.2002

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

Bush, George W., projev o stavu Unie. Washington, D.C., 31.1.2006

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

Bush, George W., projev k národu o válce v Iráku, 10.1.2007

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>

Bush, George W., projev o důležitosti svobody na Blízkém východě. Abu Dhabi, 13.1.2008

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2008/01/20080113-1.html>

Dareini, Ali Akbar, Iran's Ahmadinejad demands U.S. apology for „crimes“ committed against Iranian nation, 28.1.2009

http://www.huffingtonpost.com/2009/01/28/irans-ahmadinejad-demands_n_161538.html

Le Guernigou, Yann, Sarkozy tells Obama Netanyahu is a „liar“, 8.11.2011

<http://www.reuters.com/article/2011/11/08/us-mideast-netanyahu-sarkozy-idUSTRE7A720120111108>

Nasaw, Daniel, American right blasts Obama's Cairo speech, 4.6.2009

<http://www.guardian.co.uk/world/2009/jun/04/barack-obama-cairo-speech-republicans>

Obama, Barack, kandidátský projev na téma zahraniční politika. Washington, D.C., 15.7.2008

<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jul/16/uselections2008.barackobama>
<http://www.youtube.com/watch?v=BSSWpe79MNI>

Obama, Barack, „poselství íránskému lidu“. Washington, D.C., 19.3.2009(a)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/videotaped-remarks-president-celebration-nowruz>

Obama, Barack, projev v Káhiře o „novém začátku“. Káhira, 4.6.2009(b)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>

Obama, Barack, tisková konference v reakci na události po íránských prezidentských volbách. Washington, D.C., 23.6.2009(c)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/press-conference-president-6-23-09>

Obama, Barack, projev o protiraketové obraně v Evropě. Washington, D.C., 17.9.2009(d)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-strengthening-missile-defense-europe>

Obama, Barack, projev před Valným shromážděním OSN. New York, 23.9.2010(a)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/23/remarks-president-united-nations-general-assembly>

Obama, Barack, rozhovor pro BBC. New York, 24.9.2010(b)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/24/interview-president-bahman-kalbasi-bbc-persian>

Obama, Barack, projev na konferenci sdružení AIPAC. Washington, D.C., 4.3.2012(a)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/04/remarks-president-aipac-policy-conference>

Obama, Barack, projev před Valným shromážděním OSN. New York, 25.9.2012(b)

<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/09/25/remarks-president-un-general-assembly>

Prince, Rosa, David Cameron „misspeaks“ by claiming Iran has a bomb, 5.8.2010

<http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/7929116/David-Cameron-misspeaks-by-claiming-Iran-has-bomb.html>

Romney, Mitt, vyjádření k problematice Íránu a jaderné proliferační během předvolební debaty, 22.10.2012

<http://www.youtube.com/watch?v=F8MuI3WXP20>

Saberi, Roxana, Obama sent letter to Iran leader before election, sources say, 24.6.2009

http://articles.cnn.com/2009-06-24/politics/iran.obama.letter_1_iranian-leader-tehran-university-iranian-government?_s=PM:POLITICS

Tait, Robert; MacAskill, Ewan, Revealed: the letter Obama team hope will heal Iran rift, 29.1.2009

<http://www.guardian.co.uk/world/2009/jan/28/barack-obama-letter-to-iran>

U.S. Department of State, Press Statement on 2012 Conference on a Middle East
Zone Free of Weapons of Mass Destruction

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/11/200987.htm>

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

KATEDRA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

**Komparace postupu americké administrativy
vůči Íránu v otázce proliferace jaderných zbraní
za vlád prezidentů Bushe a Obamy**

autor práce: Michal Čermák

vedoucí práce: PhDr. Vít Střítecký M.Phil.

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Praha 2011

Úvodní část

„Change we can believe in“. Tento slogan byl jedním z vlajkových hesel současného amerického prezidenta Baracka Obamy během kampaně před volbami v roce 2008. Zahraniční politika byla oblastí, kde Obama potřebu změny akcentoval velmi hlasitě. Jeho rétorika nakonec byla úspěšná, ač rozhodujícím faktorem, ovlivňující jeho zvolení byla zřejmě tehdejší ekonomická situace ve Spojených státech, poznamenaná nástupem hospodářské krize.

Od zvolení prezidenta Obamy již uplynulo dva a půl roku. Dost na to, aby jeho kroky v zahraniční politice mohly být podrobeny důkladné analýze a aby se ukázalo, do jaké míry se zahraniční politika Spojených států za vládnutí Obamy liší od zahraniční politiky svého předchůdce. Obama se stejně, jako před ním G. W. Bush, v problematice zahraniční politiky potýká s několika neuralgickými body. Jedním z hlavních cílů americké zahraniční politiky zůstává zamezení proliferace jaderných zbraní. Prezident Bush tuto problematiku spojil zejména s tzv. „rogue states“ (volně přeloženo darebáckými státy) a paralelně s nimi s termínem „axis of evil“ (osu zla). Prezident Obama tento koncept alespoň oficiálně opustil, ale podobně jako jeho předchůdce se snaží postupovat tak, aby tyto státy jaderné zbraně nezískaly.

Írán je společně se Severní Koreou nejvýznamnějším problémem pro americké anti-proliferační snahy. Pokud bychom se měli velmi stručně podívat na iránsko-americké vztahy od skončení druhé světové války až po současnost, lze tuto časovou periodu rozdělit na dvě zcela protichůdná období. Írán měl nejprve se Spojenými státy vztahy veskrze pozitivní. Američané podporovali autokratický režim iránského šáha Muhammada Rezy Pahlavího a pomáhali mu i s likvidací domácí opozice, jako v případě nacionalistického hnutí vedeného Muhammadem Mosaddekem. Šáh navíc americký vliv vnímal i jako ochranu proti hrozbě komunismu, která byla akutní ihned po skončení druhé světové války. Američané měli na oplátku přístup k bohatým iránským nalezištím ropy a zemního plynu.

Dramatický zvrat přišel po Íránské islámské revoluci, která započala v roce 1978 a vyústila v emigraci šáha v lednu dalšího roku a nastolení teokratického režimu. Íránské vztahy se Spojenými státy okamžitě klesly k bodu mrazu. Jedním z hlavních důvodů byl vpád několika set iránských studentů dne 4. listopadu 1979 na americkou ambasádu v Teheránu, kde se jim dostalo do rukou 66 rukojmích. Následovala neúspěšná americká operace na jejich osvobození, načež Íránci rukojmí propustili až

v lednu 1981. Od té doby jsou vztahy Íránu se Spojenými státy nepřátelské a toto nepřátelství má proměnlivou intenzitu.

Dalším klíčovým obdobím, které již má vliv na problematiku šíření zbraní hromadného ničení a proliferaace jaderných zbraní, byla dlouholetá Irácko-iránská válka, která trvala od roku 1980 do roku 1988. V roce 1984 použila irácká vojska jedovatý plyn k zastavení iránské ofenzívy na jižním úseku fronty u města Basra. Používání chemických zbraní se stalo normou až do ukončení konfliktu. Více je používala irácká strana, která se jejich nasazením snažila eliminovat kvantitativní nevýhodu v počtu vojáků oproti Íráncům. Íránští duchovní si tehdy uvědomili smrtící potenciál zbraní hromadného ničení a i když dříve deklarovali jako nezbytnou podmínku k ukončení bojů sesazení Saddáma Husajna, nakonec v srpnu 1988 svolili k příměří. Jedním z důvodů zřejmě byl fakt, že hrozilo nebezpečí chemického útoku na iránská města pomocí raket Scud osazených chemickou hlavicí.

Pro americkou zahraniční politiku se otázka proliferaace jaderných zbraní a ostatních zbraní hromadného ničení stala po útoku na budovy Světového obchodního centra ještě zásadnější, než předtím. O to více se americká pozornost zaměřila na Írán. George W. Bush a významní představitelé jeho administrativy iránskou problematiku velmi silně a nahlas akcentovali. Proto můžeme právě na tomto příkladu zkoumat, zda se stávající prezident Obama skutečně od kurzu Bushovy politiky odchýlil, či nikoli a pokud ano, tak v čem

Právě tento aspekt bych chtěl v diplomové práci zkoumat. Cílem práce je odpovědět na otázku, v čem se reálné kroky Spojených států s cílem zabránit Íránu vyvinout jaderné zbraně za vlády Baracka Obamy liší od kroků americké administrativy za vlády George W. Bushe. K tomu je potřeba nejprve odlišit politický diskurz obou politiků od faktických postupů, ke kterým se nakonec americká strana uchýlila.

Jako výzkumnou metodu jsem zvolil komparativní případovou studii. Jedním případem bude souhrn reálných kroků k zamezení proliferaace jaderných zbraní do Íránu za vlády prezidenta Bushe, druhým obdobný souhrn za vlády prezidenta Obamy. Výzkum bude veden v interpretativním duchu, přičemž bych se chtěl zaměřit na postup Spojených států v iránské problematice na půdě OSN; četnost a povahu bilaterálních jednání mezi americkými a iránskými představiteli; způsob, jakým se do řešení iránského jaderného programu Američané snaží zapojit ostatní velmoci;

ekonomické vztahy mezi Spojenými státy a Íránem; americkou politiku vůči sousedním státům a ostatním regionálním velmocím a na to, do jaké míry se s americkou politikou vůči Íránu ztotožňují nejdůležitější američtí spojenci.

Data, použitá při výzkumu, budou mít kvalitativní podobu. Cílem výzkumu je zjistit v čem se metody za vlády posledních amerických prezidentů lišily, v čem byly naopak totožné a jaký je jejich dopad na úspěšnost či neúspěšnost celkové anti-proliferační strategie. Na základě těchto zjištění budu usuzovat, do jaké míry se postupy Bushovy a Obamovy administrativy liší. Proto předem nedefinuji, jakých by sledovaná data měla nabývat hodnot.

Předběžná osnova

- Úvod
 - Kontinuita a změna v americké zahraniční politice po nástupu prezidenta Obamy; přiblížení problematiky
 - Stručné shrnutí historie íránského jaderného programu a jeho charakteristika
 - Rozbor metod administrativy G.W. Bushe vůči zabránění proliferace jaderných zbraní v Íránu; komparace diskurzu a reálných činů
 - Rozbor metod administrativy Baracka Obamy vůči zabránění proliferace jaderných zbraní v Íránu; komparace diskurzu a reálných činů
 - Komparace reálné podoby metod používaných administrativami G.W. Bushe a Baracka Obamy
- Závěr

Seznam zdrojů

Obecné zdroje

- POTTER, William C; MUKHATZHANOVA: Forecasting Nuclear Proliferation in the 21st century. Volume II, A Comparative Perspective. *Stanford: Stanford University, 2010, ISBN: 978-0-8047- 6971-6*
- QUOSH, Constanze: American Foreign Policy Towards Iran. Hamburg: Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik, 2007, ISSN: 0936-0018

Odborná periodika

- DAVIES, Graeme, A. N: Strategic Cooperation, Invasion of Iraq and the Behaviour of the „Axis of Evil“, 1990-2004. *Journal of Peace Research, Vol. 45, No. 3, 2008, pp. 385-399*
- DUNN, David Hastings: „Real men want to go to Teheran“: Bush, pre-emption and the Iranian nuclear challenge. *International Affairs, Vol. 83, No. 1, 2007, pp. 19-38*
- EL-KHAWAS Mohamed: Obama’s Engagement Strategy with Iran: Limited Results. *Mediterranean Quarterly, Vol. 22, No. 1, 2011, pp. 93-113*
- JERVIS, Robert: Understanding the Bush Doctrine. *Political Science Quarterly, Vol. 118, No. 3, Fall 2003, pp. 365-388*
- JONES, David T: Change and Continuity in US Foreign Policy. *Policy Options, March 2008*
- KORB, Lawrence J. The Iranian quagmire: How to move forward: Position: Containment and deterrence. *Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2010, Vol. 66, No.6, pp. 95-101*
- KRISTENSEN, Hans M: Obama and the Nuclear War Plan. *Federation of the American Scientists Issue Brief, Feb. 2010*
- KROENING, Matthew: Importing the Bomb: Sensitive Nuclear Assistance and Nuclear Proliferation. *Journal of Conflict Resolution, Vol. 53, No. 2, April 2009, pp. 161-180*

- LANDAU, Emily B. The Iranian quagmire: How to move forward: Position: Tough bargaining tactics. *Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2010, Vol. 66, No.6, pp. 115-120*
- MALICI, Akan; BUCKNER, Allison L: Empathising with Rogue Leaders: Mahmoud Ahmadinejad and Bashar al-Asad. *Journal of Peace Research, Vol. 45, No. 6, 2008, pp. 783- 800*
- MALONEY, Suzanne: Sanctioning Iran: If Only It Were So Simple. *The Washington Quarterly, Vol. 22, No. 1 January 2010, pp 131.147*
- MCFAUL, Michael; MILANI, Abbas, DIAMOND Larry: A Win-Win U.S. Strategy for Dealing with Iran. *The Washington Quarterly, Vol. 30, No. 1, Winter 2006/2007, pp. 121-138*
- MILANI, Abbas: Obama's Existential Challenge to Ahmadinejad. *The Washington Quarterly, Vol. 32, No. 2, April 2009, pp. 63-78*
- MONTGOMERY, Alexander B: Ringing in Proliferation: How to Dismantle a Atomic Bomb Network. *International Security, Vol. 30, No. 2, Fall 2005, pp. 153-187*
- PICKERING, Thomas R: The Iranian quagmire: How to move forward: Position: Confident diplomacy. *Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2010, Vol. 66, No.6, pp. 88-94*
- POMPER, Miles A: Nuclear Energy Policy Change and Continuity. *Nuclear Energy Futures Papers, No. 10, January 2010*
- RAMBERT, Bennett: The Iranian quagmire: How to move forward: Position The military option. *Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2010, Vol. 66, No.6, pp. 121-129*
- SAGAN, Scott B: Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb. *International Security, Vol. 21, No. 3, Winter 1996/1997, pp. 54-86*
- SHANNON, Vaughn P: US Reaction to the 2009 Iranian Election: The End of „Regime Change“ Politics. *Journal of Iranian Research and Analysis, Vol. 26, No. 2, 2009*
- SAUNDERS, Elisabeth N: Setting Boundaries: Can International Society Exclude „Rogue States“? *International Studies Review, 8, 2006, 23-53*
- SULLIVAN, Paul: US-Iran Relations since 9-11: A Monologue of Civilizations. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations, Vol. 1, No. 2, Summer 2002*

- THAYER, Bradley: The Continued Relevance of Realism in the age of Obama. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 32, 1-4, 2010

Ostatní zdroje

- ADMINISTRATION OF BARACK H. OBAMA: The President's News Conference, June 23, 2009, *DCPD Number: DCPD200900498*
- BOLTON, John R: Iran Outlook: Grim. *National Review*, October 19, 2009
- BOLTON John, R: The Bush Administration's Forward Strategy for Nonproliferation. *Under Secretary of State for Arms Control and International Security*. Washington, DC, June 24, 2004
- DONNELLY, Thomas: A Strategy for Nuclear Iran. *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, October 2004
- ECHAGÜE, Ana: Change or Continuity? US policy towards the Middle East and it's implications for EU policy. *Fride: A European Think Tank for Global Action*, Working Paper, March 2010
- HYNEK, Nikola: Kontinuita a změna v americké zahraniční politice s nástupe prezidenta Obamy a její dopad na NATO a Českou republiku. *Ústav mezinárodních vztahů*, Policy paper, červenec 2009
- JAHANBEGLOO, Ramin: The Obama Administration and Iran: Towards a Constructive Dialogue, *The Centre for International Governance Innovation*, Working Paper, No. 43, June 2009, ISSN: 1917-0246 (Online)
- NATIONAL SECURITY STRATEGY 2010, *The White House*, Washington, May 2010
- PERKOVICH, George: Dealing With Iran: The Power of Legitimacy. *Carnegie Endowment for International Peace*, 2009
- RUBIN, Michael: Can a Nuclear Iran Be Contained or Deterred? *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, No. 8, November 2008
- THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA 2006, *The White House*, Washington, March 2006
- THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE UNITED STATES OF AMERICA 2002, *The White House*, Washington, September 2002